

Caroline Place, Simone Onrust en Lotte Voorham

 Trimbos
instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Procesevaluatie van de gedragsinterventie Stay-a-way

Caroline Place
Simone Onrust
Lotte Voorham

Procesevaluatie van de gedragsinterventie Stay-a-way

Trimbos-instituut, Utrecht, 2015

Netherlands Institute of
Mental Health and Addiction

Colofon

Financiering

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), afdeling Externe Wetenschappelijke Betrekkingen, ministerie van Veiligheid en Justitie.

Projectleiding

Simone Onrust (Trimbos-instituut)

Auteurs

Caroline Place (Trimbos-instituut)

Simone Onrust (Trimbos-instituut)

Lotte Voorham (Trimbos-instituut)

Met dank aan

Renée Verkerk (Trimbos-instituut)

Deze uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel met artikelnummer AF1366

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-297 11 00
F: 030-297 11 11

© 2015, WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie. Auteursrechten voorbehouden.

Voorwoord

Het voorliggende rapport "Procesevaluatie van de gedragsinterventie Stay-a-way" is het product van een samenwerking tussen programma's binnen het Trimbos-instituut en procesbegeleiding door verschillende externe organisaties. Vertegenwoordigers van deze externe organisaties namen deel aan de begeleidingscommissie. Mede dankzij hun opmerkingen is structuur en overzicht gebracht in de veelheid van informatie over de uitvoering van Stay-a-way. De begeleidingscommissieleden willen we hartelijk bedanken voor hun betrokkenheid en de feedback op het rapport.

Daarnaast zijn we Onderweg Coaching en Training, Tactus Training en Advies, de Raad voor de Kinderbescherming en de uitvoerende instellingen zeer dankbaar voor hun medewerking aan het onderzoek. Zij hebben documentatie aangeleverd en/of deelgenomen aan interviews.

Caroline Place, Simone Onrust en Lotte Voorham

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting	7
Summary	17
1 Inleiding	27
1.1 Aanleiding van het onderzoek: Erkenningstraject	27
1.2 Doel van het onderzoek	28
1.3 Leeswijzer	28
2 Stay-a-way in theorie	29
2.1 Doel Stay-a-way	29
2.2 Doelgroep Stay-a-way	29
2.3 Theoretische achtergrond	29
2.4 Beschrijving van de gedragsinterventie Stay-a-way	30
2.5 Essentiële onderdelen van Stay-a-way	34
3 Onderzoeksopzet	35
3.1 Doelstelling procesevaluatie	35
3.2 Onderzoeksvragen	35
3.3 Aanpak	37
3.4 Dossieronderzoek Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen	37
3.5 Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	42
3.6 Documentatieonderzoek formulieren landelijk projectmanager	43
3.7 Vragenlijstonderzoek	44
3.8 Documentatieonderzoek meetinstrumenten	44
3.9 Analyses	46
4 Indicatie, advies en oplegging van Stay-a-way	47
4.1 Overzicht van het totale proces van indicatie tot oplegging	47
4.2 Potentiële doelgroep Stay-a-way	48
4.3 Stay-a-way advies	51
4.4 Oplegging Stay-a-way door de rechter	56
5 Doelgroep	59
5.1 Beschrijving deelnemersgroep Stay-a-way	59
5.2 Voldoen de deelnemers aan de inclusie- en exclusiecriteria?	63
5.3 Uitval	67
5.4 Zijn de jongeren die deelnemen gemotiveerd?	70
6 Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk	73
6.1 Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk - inhoudelijk	73
6.2 Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk - procesmatig	79
7 Uitvoerders van Stay-a-way	83
7.1 Teamsamenstelling	83
7.2 Ervaring en competenties	83
7.3 Opleiding tot Stay-a-way trainer	87
7.4 Coaching en intervisie	89
7.5 Houding ten aanzien van Stay-a-way	93

8	Doeltreffendheidstudie	95
8.1	Meetinstrumentarium t.b.v. onderzoek	95
8.2	Procedure	99
9	Context: ervaren knelpunten	103
9.1	Knelpunten in de indicatie	103
9.2	Knelpunten in de uitvoering van Stay-a-way (inhoudelijk)	106
9.3	Knelpunten in de uitvoering van Stay-a-way (organisatorisch)	108
9.4	Aanpassingen en verbeterpunten	109
9.5	Succesfactoren	112
10	Conclusies	113
10.1	Programma-integriteit	113
10.2	Knelpunten	115
10.3	Haalbaarheid toekomstig doeltreffendheid- en effectstudie	115
	Literatuur	117
	Bijlagen	119
	Bijlage 1 Begeleidingscommissie	119
	Bijlage 2 Tabellen afname meetinstrumenten	121
	Bijlage 3 Afkortingen	123

Samenvatting

Inleiding (hst.1)

Stay-a-way is in juni 2011 erkend door de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie. De status 'erkend' is geldig voor een periode van vijf jaar. Deze periode kan onder voorwaarden worden verlengd met drie jaar. De verlenging is mogelijk als uiterlijk vijf jaar nadat het oordeel Erkend gegeven is, aangetoond wordt dat de gedragsinterventie doeltreffend is. Juni 2016 wordt Stay-a-way nogmaals voorgelegd aan de Erkeningscommissie met daarbij een doeltreffendheidstudie van het programma. Voordat kan worden vastgesteld of de beoogde veranderingen zijn gerealiseerd, moet eerst in een procesevaluatie worden vastgesteld of Stay-a-way wordt uitgevoerd zoals bedoeld. In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) heeft het Trimbos-instituut deze procesevaluatie uitgevoerd.

Het doel van het onderzoek is het vaststellen in hoeverre de gedragsinterventie Stay-a-way wordt uitgevoerd zoals beschreven in de programmahandleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie. Daarnaast wordt nagegaan wat achterliggende oorzaken zijn van eventuele problemen in de uitvoering en welke verbeteringen in de implementatie dan wel interventie zelf gewenst zijn. Tot slot wordt op basis van de procesevaluatie nagegaan in hoeverre een doeltreffendheidstudie - in termen van het behalen van de programmadoelen - uitvoerbaar zal zijn.

Stay-way in theorie (hst.2)

Stay-a-way is een individuele, extramurale training en is bedoeld voor jeugdige delinquenten (12-18 jaar) waarbij sprake is van (risicofactoren voor) risicovol middelengebruik. Stay-a-way zet in op het terugdringen van dit risicovol middelengebruik om op deze manier de kans op recidive te verminderen.

Stay-a-way is opgebouwd uit verschillende modules: een kennismaking (startmodule), een motivatietraining en een training zelfcontrole. Trainingsgesprekken voor ouders en ouder-kind bijeenkomsten maken onderdeel uit van de verschillende modules. Stay-a-way kent drie varianten: een reguliere variant van 23 bijeenkomsten, een verkorte variant van 16 bijeenkomsten voor jongeren waarbij sprake is van motivatie voor gedragsverandering en een plus variant van 23 bijeenkomsten voor jongeren met een licht verstandelijke beperking.

De interventie is ontwikkeld door Tactus Verslavingszorg en het IVO. Stay-a-way wordt uitgevoerd door gecertificeerde trainers in vier instellingen in Nederland.

Onderzoeksopzet (hst.3)

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet van de procesevaluatie beschreven. Het onderzoek heeft van januari 2014 t/m februari 2015 plaatsgevonden. De onderzoeksvragen hebben betrekking op de indicatie, doelgroep, uitvoering, opleiding, meetinstrumenten en knelpunten. Verderop in de samenvatting start elk hoofdstuk met de onderzoeksvragen die zijn beantwoord.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over de doelgroep en de toepassing van de werving- en selectiestrategieën in de praktijk is gebruik gemaakt van dossieronderzoek. Hiervoor vormt het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ) de informatiebron.

Daarnaast zijn semi-gestructureerde interviews gehouden met verschillende betrokkenen bij de uitvoering van Stay-a-way (trainers, coaches, opleider, landelijk projectmanager, raadsonderzoeker, coördinator taakstraffen, gedragswetenschapper). Thema's die aan bod kwamen, zijn de indicatie, programma-integriteit, de uitvoerders en het gebruik van de voor een doeltreffendheid- en effectstudie benodigde meetinstrumenten.

Om de wijze waarop Stay-a-way in de praktijk is uitgevoerd in kaart te brengen, is naast informatie uit de interviews ook informatie gebruikt uit de registratie van de landelijk projectmanager van Stay-a-way. Van elk Stay-a-way traject worden aan het einde van een training verschillende indicatoren geregistreerd door de trainer op het Stay-a-way gegevensformulier, waaronder de duur van het traject, het aantal contacten, of er bijeenkomsten zijn gemist, of het traject succesvol is afgesloten of voortijdig afgebroken. De registratiegegevens geven hiermee inzicht in hoe Stay-a-way is uitgevoerd in de praktijk. Daarnaast worden alle meetinstrumenten opgestuurd naar de landelijk projectmanager. De landelijk projectmanager houdt in rapportagebestanden bij welke meetinstrumenten zijn afgenomen bij de jongeren.

Ten slotte, om een indruk te krijgen in hoeverre de huidige Stay-a-way trainers beschikken over de benodigde ervaring en competenties om Stay-a-way uit te voeren, is een vragenlijst over de gestelde instapeisen voor trainers en coaches voorgelegd aan alle trainers en coaches die op het moment van dataverzameling werkzaam waren als trainer. Hierin is onder andere gevraagd naar opleiding, kennis en ervaring.

Indicatie, advies en oplegging van Stay-a-way (hst.4)

In dit hoofdstuk wordt het gehele proces beschreven van de indicatiestelling, het advies van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en de oplegging van de gedragsinterventie Stay-a-way door de rechter. De volgende onderzoeksvragen staan centraal:

- In hoeverre verloopt de indicatie voor Stay-a-way conform de Programmahandleiding?
 - o Potentiële doelgroep: Hoeveel jongeren komen in aanmerking voor Stay-a-way op basis van de beschreven criteria? Welke kenmerken heeft deze potentiële doelgroep?
 - o Stay-a-way advies: Hoeveel jongeren krijgen daadwerkelijk Stay-a-way geadviseerd? Hoeveel jongeren die wel voldoen aan de criteria voor de interventie hebben geen Stay-a-way advies gekregen en in welke mate verschillen deze jongeren van de jongeren met Stay-a-way advies? In hoeverre komt het voor dat een Stay-a-way advies is afgegeven terwijl niet is voldaan aan de criteria?
 - o Stay-a-way oplegging: In hoeverre volgt de rechter het advies van de RvdK en legt de gedragsinterventie op? In hoeverre komt het voor dat de rechter Stay-a-way oplegt terwijl de RvdK geen Stay-a-way heeft geadviseerd?

Tijdens de onderzoeksperiode kwamen 1.402 strafzaken volgens het LIJ in aanmerking voor Stay-a-way. In bijna alle gevallen betrof de strafzaak een in Nederland geboren jongen. De jongeren zijn gemiddeld 16 jaar op het moment dat zij bij de RvdK worden aangemeld. Deze potentiële doelgroep heeft een hoog Algemeen Recidive Risico (ARR) en een gemiddeld Dynamisch Risico Profiel (DRP).

Van de 1.402 strafzaken die volgens het LIJ in aanmerking kwamen voor Stay-a-way kregen 89 (6,3%) een Stay-a-way advies van de RvdK. Uit een vergelijking tussen de 89 LIJ-zaken waarbij een Stay-a-way advies is afgegeven en de resterende 1.313 LIJ-zaken die wel aan de criteria voldeden maar niet hebben geleid tot een Stay-a-way advies, blijkt dat Stay-a-way doorgaans wordt geadviseerd bij oudere jongeren met een significant lager ARR en DRP. De geïnterviewde betrokkenen noemen verschillende redenen om geen Stay-a-way advies te geven, waaronder het afwachten van aanvullend onderzoek bij een zorginstelling, het ontkennen van de problemen door de jongere, onbekendheid van de interventie bij de RvdK, de interpretatie van het indicatiecriterium problematisch middelengebruik en het feit dat middelengebruik pas uitgebreid wordt uitgevraagd in formulier 2B van het LIJ dat alleen toegepast wordt bij jongeren met een midden of hoog DRP. Verder blijkt dat raadsonderzoekers en rechters door de relatief lange duur en tijdsinvestering van Stay-a-way terughoudend zijn om deze interventie te adviseren dan wel op te leggen.

In totaal is in de onderzoeksperiode 256 keer Stay-a-way geadviseerd. Hiervan hebben 89 LIJ-zaken conform de handleiding een Stay-a-way advies gekregen. Daarnaast waren er 37 zaken waarbij Stay-a-way is geadviseerd terwijl deze jongeren niet voldeden aan de criteria. In de meeste gevallen betrof dit strafzaken waarbij geen sprake was van een midden of hoog recidive risico. Tot slot zijn er ook 130 zaken waarin Stay-a-way is geadviseerd zonder dat het LIJ is ingevuld. Hierover zijn geen gegevens beschikbaar in hoeverre is voldaan aan de gestelde criteria.

Een indicatie voor Stay-a-way wil niet altijd zeggen dat Stay-a-way ook door de rechter wordt opgelegd. De rechter neemt het advies Stay-a-way volgens de geïnterviewden niet altijd over omdat de interventie erg lang is en niet altijd in verhouding staat tot het gepleegde delict. In de onderzoeksperiode zijn, zoals hierboven al genoemd, 256 zaken geïdentificeerd waarbij Stay-a-way geadviseerd is. In 147 zaken (57,4%) is Stay-a-way ook daadwerkelijk opgelegd. Naast de 147 zaken met een Stay-a-way advies heeft de rechter in 79 andere zaken Stay-a-way opgelegd zonder dat er sprake was van een Stay-a-way advies.

Doelgroep (hst.5)

In dit hoofdstuk staat de doelgroep centraal: de jongeren die deelnemen aan Stay-a-way. Het hoofdstuk geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe ziet de deelnemersgroep eruit?
- In hoeverre voldoen de deelnemende jongeren aan de gestelde in- en exclusiecriteria? (ook wel indicatiecriteria en contra-indicaties genoemd)
- Hoeveel en welke jongeren vallen uit?
- Zijn de jongeren die deelnemen aan Stay-a-way gemotiveerd voor deelname?

226 strafzaken hebben uiteindelijk geleid tot een oplegging van de gedragsinterventie Stay-a-way, waarvan meer dan de helft is aangemeld voor een regulier traject. Het aantal opleggingen voor Stay-a-way lijkt vanaf 2013 terug te lopen.

Van de 226 strafzaken die gedurende de onderzoeksperiode hebben geleid tot een oplegging van Stay-a-way is achtergrondinformatie beschikbaar over 75 zaken (33,2%). De jongeren die Stay-a-way opgelegd hebben gekregen en waarvan de achtergrondgegevens bekend zijn, zijn bijna allemaal jongens die in Nederland zijn geboren. De gemiddelde leeftijd ten tijde van de aanmelding bij de RvdK is 16,6 jaar. Zij hebben gemiddeld een hoog ARR en een middelgroot DRP.

Uit de analyse van de LIJ gegevens blijkt dat in totaal bij ruim 80% van de Stay-a-way trajecten de jongere voldeed aan de vier indicatiecriteria. In de onderzoeksperiode konden 2 LIJ-zaken (2,7%) worden geïdentificeerd die voldeden aan een contra-indicatie. Op basis van het LIJ kon niet worden achterhaald of sprake was van de twee andere contra-indicaties: ernstige symptomen van psychopathologie en het eerder hebben gevolgd van een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik.

Jongeren dienen afhankelijk van hun motivatie en intelligentie een regulier, verkort of plus traject van Stay-a-way te volgen. Uit het LIJ blijkt dat er geen significante verschillen zijn in de beschermende factoren bij het domein Attitude - waarin de wens tot gedragsverandering wordt weergegeven - tussen jongeren in het reguliere of het verkorte traject. Het LIJ bevat niet standaard gegevens over de intelligentie van jongeren. In hoeverre de differentiatie tussen reguliere en plus trajecten goed verloopt, kan hierdoor niet met het LIJ vastgesteld worden. Volgens de coördinator taakstraffen krijgen jongeren altijd het plus traject geïndiceerd als zij een laag intelligentieniveau hebben. In de praktijk komt het echter ook voor dat jongeren met een laag IQ het verkorte traject opgelegd krijgen.

Uit de interviews en LIJ gegevens blijkt dat in de meeste gevallen op het moment van adviseren van Stay-a-way wordt voldaan aan de indicatiecriteria. Als belangrijkste reden voor de deelname van jongeren die niet voldoen aan de criteria werd in de interviews genoemd dat er veranderingen optreden in de periode tussen de indicatie en de start van het traject. Verschillende trainers benoemen dat het veelvuldig voorkomt dat aangemelde jongeren ten tijde van het traject niet (langer) voldoen aan de indicatiecriteria. Het komt volgens de raadsonderzoeker nauwelijks voor dat er jongeren worden geïndiceerd die voldoen aan de contra-indicaties. De trainers geven echter aan dat er regelmatig sprake is van contra-indicaties bij aanvang van de training.

Uit gegevens van de RvdK blijkt dat 29% van de opgelegde Stay-a-way trajecten niet wordt afgerond. Het gaat hierbij om trajecten die niet zijn aangemeld, niet zijn gestart of halverwege zijn afgebroken. De meeste uitval van de opgelegde trajecten is afkomstig uit plus trajecten. Hetzelfde beeld komt naar voren op basis van analyses van de gegevensformulieren. Van de gestarte trajecten wordt een kwart niet afgerond. In veel gevallen hangt het niet afronden van een traject samen met een gebrek aan motivatie. Jongeren die uitvallen hebben een significant hoger DRP dan jongeren die niet uitvallen.

De meeste jongeren lijken volgens trainers bereid tot deelname, maar dit is niet altijd het geval. Huiswerk wordt over het algemeen wel gemaakt. Bij de afgebroken trajecten komt het vaker voor dat jongeren hun huiswerk niet of soms maken. Jongeren zijn vooral gemotiveerd voor de psycho-educatie oefeningen en de oefeningen in de motivatietraining.

Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk (hst.6)

In dit hoofdstuk staat de uitvoering van Stay-a-way in de praktijk centraal (programma-integriteit). De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- In hoeverre wordt de interventie Stay-a-way inhoudelijk uitgevoerd conform de programmahandleiding?
- In hoeverre wordt de interventie Stay-a-way procesmatig uitgevoerd conform de programmahandleiding?

Op basis van de registratiegegevens na afloop van een training blijkt dat 74% van alle trajecten (81% van de voltooide trajecten) volgens de trainer wordt uitgevoerd conform de programmahandleiding.

Door alle trainers wordt aangegeven dat de essentiële onderdelen van de startmodule worden uitgevoerd. In de uitvoering van de motivatietraining zit iets meer variatie. In principe wordt de handleiding wel gevolgd maar sommige onderdelen worden weggelaten, toegevoegd of aangepast omwille van betere aansluiting bij de jongere in kwestie. Niet alle (essentiële) onderdelen worden altijd toegepast conform de handleiding (zoals de kennisquiz en kennisquiz en de oefening "je leven als een huis"). Ook voor de zelfcontroletraining geldt dat meestal alle oefeningen worden gedaan maar dat sommige oefeningen in de praktijk niet zo blijken te passen bij de situatie van sommige jongeren, waardoor deze vervangen of in aangepaste vorm aangeboden worden.

De procesmatige onderdelen van Stay-a-way worden grotendeels uitgevoerd zoals bedoeld. De meerderheid van de trajecten bestaat uit wekelijkse bijeenkomsten, wordt gegeven door één trainer, start met een gezamenlijk kennismakingsgesprek en eindigt met een eindevaluatie. Gemiste sessies worden over het algemeen ingehaald: bij een voltooid Stay-a-way traject worden meestal alle sessies bijgewoond of gemiste sessies ingehaald (92%). Van nazorg is echter nauwelijks sprake.

Uitvoerders van Stay-a-way (hst.7)

In dit hoofdstuk staan de uitvoerders van Stay-a-way centraal: de trainers en coaches. Het hoofdstuk geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- In hoeverre voldoet de teamsamenstelling aan de gestelde eisen?
- In hoeverre voldoen de trainers, coaches en opleiders aan de in de handleiding beschreven ervaring en competenties voorafgaand aan de opleiding tot Stay-a-way trainer?
- In hoeverre worden de opleiding, coaching en intervisie van trainers en coaches uitgevoerd conform de opleidingshandleiding?
- Hoe waarderen de medewerkers/uitvoerders Stay-a-way?

Bij drie van de vier instellingen voldoet het team aan de gestelde eisen. De teams zijn samengesteld uit een coach en ten minste twee trainers en hebben ervaring met de behandeling van verslavingsproblemen. Bij één instelling is geen Stay-a-way coach (meer) werkzaam in het team.

De in de handleiding beschreven selectieprocedure en instapeisen van aspirant-trainers worden in de praktijk niet geheel gevolgd. De vereisten voor deelname aan de cursus worden niet in een kennismakingsgesprek getoetst en uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat één op de vijf trainers hieraan volledig voldoet. Ongeveer de helft van de trainers voldoet bij aanvang van de opleiding tot Stay-a-way trainer aan nagenoeg alle eisen. De Stay-a-way coaches hebben – conform de handleiding – een aanvullende opleiding gevolgd. De twee opleiders hebben tezamen voldoende ervaring en kennis voor het geven van de Stay-a-way cursussen.

Alle trainers hebben conform de programmahandleiding de Stay-a-way cursusedagen gevolgd en de kennistoets gehaald. De praktijktoets middels een proeftraining is veelal achterwege gebleven vanwege de aanmeldingen die al binnenkwamen. Zoals beschreven in de handleidingen bezoeken de trainers de jaarlijkse terugkomdagen.

Afgezien van de nascholing worden de werkzaamheden voor het waarborgen van de kwaliteit en implementatie van Stay-a-way daadwerkelijk tot uitvoering gebracht. In twee instellingen is de coach – conform de handleiding – tevens coördinator. In de twee andere instellingen is naast de coach een aparte coördinator aangewezen die een deel van de taken uitvoert. De vier bijeenkomsten per jaar voor coaches zijn in de praktijk twee bijeenkomsten en een gesprek met de opleider. Wel vinden elk kwartaal overleggen plaats voor de coördinatoren en de landelijk projectmanager. Alle instellingen organiseren intervisiebijeenkomsten. De trainers voeren coachingsgesprekken met hun Stay-a-way coach. De gesprekken vinden niet standaard elke maand plaats, maar tien keer per jaar. Voor het monitoren en beoordelen van de uitvoering van de training worden geen video-opnamen gebruikt. Dat is niet conform de handleiding.

Alle trainers die gedurende het onderzoek nog werkzaam zijn als uitvoerder van Stay-a-way hebben hun licentie kunnen behouden omdat zij na een verlengingsperiode van twee maanden aan alle eisen voldeden. De trainers zijn overwegend positief over Stay-a-way, zowel over de opzet als de uitvoering ervan. Ze zijn minder tevreden met de strenge eisen die gesteld worden aan opleiding en coaching.

Doeltreffendheidstudie (hst.8)

In de evaluatiehandleiding wordt een opzet voor een effectonderzoek van Stay-a-way beschreven. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet in hoeverre de afname van de meetinstrumenten ten behoeve van onderzoek volgens deze handleiding uitgevoerd wordt. De volgende onderzoeksvragen staan centraal:

- In hoeverre worden de meetinstrumenten die van belang zijn voor de effectevaluatie afgenomen?
- In hoeverre verloopt de procedure volgens de handleiding?

Gedurende de uitvoering zijn enkele onderdelen van de vragenlijsten weggelaten, omdat de afname in de praktijk te omvangrijk bleek. De aangepaste set van meetinstrumenten

wordt in alle instellingen toegepast. Van de helft van de jongeren (50,5%) die de training hebben afgerond, zijn de meetgegevens voorhanden: van alle vragenlijsten zowel een voormeting als een nameting en zonder missings. Bij de andere helft van de jongeren zijn geen gegevens beschikbaar, ontbreekt een (deel van de) vragenlijst of is één meting gedaan in plaats van twee metingen.

Of Stay-a-way het risicovolle middelengebruik en de (kans op) algemene criminele recidive kan verminderen kan deels in kaart gebracht worden op basis van de ingevulde meetinstrumenten. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag of Stay-a-way effectief is in het verminderen van het algemeen crimineel recidiverisico zijn geen zelfrapportagegegevens voorhanden, omdat het onderdeel Criminele recidive van de International Self-Report-Delinquency Study II (ISRD-II) geen onderdeel meer uitmaakt van het aangepaste meetinstrumentarium. Met officiële recidivegegevens van de WODC-Recidivemonitor kunnen wel uitspraken gedaan worden over veranderingen in het algemeen crimineel recidiverisico. Een eventuele af- of toename in middelengebruik kan vastgesteld worden bij 65,6% van de jongeren die Stay-a-way afgerond hebben op basis van de Meten van Addicties voor Triage en Evaluatie – Crimineel gedrag (MATE-Crimi) onderdeel gebruik afgelopen 30 dagen). Er is ook onderzocht hoeveel data voorhanden zijn om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden gericht op de secundaire programmadoelen. In hoeverre er veranderingen zijn opgetreden in de intrinsieke motivatie om het risicovolle middelengebruik te verminderen tussen de twee metingen kan bij 64,5% van de voltooide trajecten bepaald worden op basis van de beschikbare Readiness to Change Questionnaire- Dutch Translation (RCQ-D) gegevens. Wijzigingen in de motivatie voor behandeling voor het middelengebruik kunnen niet worden vastgesteld omdat dit onderdeel van de MATE-Crimi is komen te vervallen. Veranderingen in zelfcontrole en ouderlijke binding kunnen in kaart gebracht worden voor 73,1% van de jongeren die de training hebben afgerond (ISRD-II en Pesten en delinquent gedrag).

De trainers gebruiken het draaiboek voor de afname van de vragenlijsten. In het draaiboek is echter een andere procedure opgenomen dan in de beoordeling- en evaluatiehandleiding. De uitvoering door onderzoeker, afname nulmeting voorafgaand aan de training, ondertekening toestemmingsformulier en de vergoeding worden door de trainers conform het draaiboek uitgevoerd (of juist niet uitgevoerd), maar daardoor niet conform de evaluatiehandleiding. Onderdelen waarop het draaiboek en de handleiding niet van elkaar afwijken zijn het informed consent en de wijze van afname. Jongeren worden conform de afspraken geïnformeerd over het onderzoek en het face-to-face dan wel schriftelijk afnemen van de vragenlijsten gebeurt gedeeltelijk zoals beschreven in de handleiding en het draaiboek. De drop-out wordt conform de handleiding geregistreerd. Echter, de gegevens worden niet anoniem verwerkt en er ontbreekt een controlegroep (niet conform de handleiding).

Context: ervaren knelpunten (hst.9)

Dit hoofdstuk heeft betrekking op de context waarin de interventie uitgevoerd wordt. De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- Welke knelpunten ervaren betrokkenen in de indicatie van Stay-a-way?
- Welke knelpunten ervaren betrokkenen in de uitvoering van Stay-a-way?
- Welke aanpassingen en verbeteringen zijn nodig?
- Wat zijn succesfactoren voor een goede uitvoering van Stay-a-way?

Jongeren voldoen bij aanvang van de gedragsinterventie niet altijd (meer) aan de indicatiecriteria. Er is bijvoorbeeld niet altijd sprake van risicovol middelengebruik, er is een verkort traject opgelegd terwijl er geen motivatie voor gedragsverandering is of er ontbreekt aanvullende hulpverlening. Trainers ervaren deze aspecten in het indicatieproces als een belangrijk knelpunt. Het staat het programma-integer werken in de weg en ondanks hun inspanningen om een training af te stemmen op de jongere zijn het lastige trajecten waarbij uitval vaker voorkomt. Verder loopt het aantal trajecten dat opgelegd wordt terug.

De training lijkt op sommige punten niet altijd helemaal aan te sluiten bij de leefwereld van de jongere. De trainer past de training daar dan enigszins op aan. Ook het ontbreken van een geschikte ouder of steunfiguur is soms een knelpunt, vooral bij plus trajecten.

Doordat de jongere logistiek zoveel mogelijk wordt ontlast, vergt dit van trainers een hoge flexibiliteit en lange reistijden. Dit staat in de praktijk niet altijd in verhouding tot de feitelijke tijdsinvestering voor de bijeenkomst zelf. Ook de vastgestelde termijn waarbinnen een traject moet worden afgerond wordt door trainers soms ervaren als een knelpunt. Praktische randvoorwaarden ontbreken vaak en kosten de trainers relatief veel tijd. Het gaat hierbij onder andere om het regelen van een geschikte ruimte en het aanschaffen en printen van het benodigde materiaal.

Over het algemeen zijn trainers tevreden over het programma. Wel wordt een behoefte geuit aan minder evaluatiemomenten en een grotere variëteit in werkvormen. Ook geven sommige trainers aan graag een gesprek alleen met de ouders te voeren vóór de gezamenlijke sessies en dat de aanwezigheid van een steunfiguur (zonder opvoedkundige rol) tijdens de individuele sessies met de jongere een aanrader is. Ook zou de opbouw van het verkorte traject verbeterd kunnen worden door een beperkt aantal onderdelen uit de motivatietraining toe te voegen. Bovendien zou er in de opleiding meer aandacht kunnen zijn voor het systemisch werken (ouder-kindgesprekken). Tot slot geven trainers aan dat ze het ontbreken van nazorg zien als een gemiste kans.

Conclusies (hst.10)

In dit conclusiehoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

- In hoeverre wordt Stay-a-way uitgevoerd volgens de programmahandleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie? (indicatie, uitvoering interventie, opleiding/coaching, afname vragenlijsten)
- Welke knelpunten doen zich voor en wat zijn de achterliggende oorzaken en mogelijke verbeterpunten?
- Wat valt uit de resultaten van de procesevaluatie te concluderen over de eventuele haalbaarheid van een doeltreffendheidstudie en effectevaluatie?

De overall conclusies zijn als volgt:

- De indicatie is bij het merendeel van de jongeren (ten tijde van advisering) in orde, maar verloopt op sommige punten moeizaam. Over het algemeen wordt er programma-integer gewerkt met ruimte voor maatwerk indien dat nodig is om beter aan te sluiten bij de (situatie, leeftijd van de) jongere.
- Naast een aantal inhoudelijke verbeter suggesties zijn er enkele praktische knelpunten die veel tijdsinvestering vragen van de uitvoerders.

- Een doeltreffendheidstudie kan uitgevoerd worden bij een kleine groep jongeren. Een effectevaluatie is niet mogelijk vanwege het gebrek aan een controlegroep.

Hieronder wordt iets uitgebreider ingegaan op bovengenoemde centrale vraagstellingen van het onderzoek.

Indicatie: deels conform handleiding

Uit de analyse van de LIJ gegevens blijkt dat de meeste jongeren voldoen aan de gestelde criteria. De indicatie verloopt echter niet geheel volgens de programmahandleiding. Enerzijds volgen jongeren die niet (langer) voldoen aan de inclusiecriteria de training. Anderzijds neemt een enkele jongere deel aan Stay-a-way terwijl er sprake is van een contra-indicatie.

Uitvoering in de praktijk: grotendeels conform handleiding

De uitvoering van Stay-a-way verloopt grotendeels volgens de programmahandleiding. De belangrijkste elementen worden uitgevoerd waarbij trainers maatwerk toepassen waar nodig. De procesmatige onderdelen van Stay-a-way worden doorgaans uitgevoerd zoals bedoeld. Kortom, over het algemeen wordt er behoorlijk programma-integer gewerkt.

Opleidingseisen, coaching en intervisie: (groten)deels conform handleiding

De opleiding, coaching en intervisie verloopt deels volgens de opleidingshandleiding. De selectie(procedure) van aspirant-trainers die voldoen aan de instapeisen wordt in de praktijk niet geheel gevolgd. De uitvoerders zijn opgeleid middels een Stay-a-way cursus en krijgen coaching en intervisie. Alle trainers die gedurende het onderzoek nog werkzaam zijn als uitvoerder van Stay-a-way hebben hun licentie voor Stay-a-way trainer kunnen behouden. Afgezien van de nascholing worden de werkzaamheden voor het waarborgen van de kwaliteit en implementatie van de gedragsinterventie tot uitvoering gebracht. Alles in ogenschouw genomen, zijn de personele voorzieningen op orde.

Afname meetinstrumenten: enigszins/deels conform handleiding

De meetinstrumenten worden in alle instellingen gebruikt. Van de helft van de jongeren die de training hebben voltooid, zijn alle gegevens beschikbaar. De procedure van de afname van de meetinstrumenten verloopt conform het draaiboek, maar op meerdere punten niet conform de beoordeling- en evaluatiehandleiding.

Knelpunten

Ervaren knelpunten zijn de lange reistijden en beperkte beschikbaarheid van materialen. De training vraagt daardoor veel van de trainers. Uit de interviews blijkt dat de meeste trainers Stay-a-way een goede interventie vinden. De trainers zijn het er echter ook over eens dat een aantal aanpassingen aan het programma wenselijk is (zoals minder evaluatiemomenten, modernere en meer variatie in werkvormen en het toevoegen van motivatie oefeningen aan het verkorte traject).

Haalbaarheid toekomstig doeltreffendheid- en effectstudie

Een quasi-experimenteel effectonderzoek zoals voorgesteld in de beoordeling- en evaluatiehandleiding met de *huidige* gegevens is niet mogelijk, omdat er geen vragenlijsten zijn afgenomen bij een controlegroep. De RvdK heeft hiervoor geen jongeren aangewezen. Indien er in de toekomst alsnog een controlegroep wordt geformeerd is een quasi-experimenteel onderzoek wel een optie. Echter, gezien het geringe aantal adviezen en opleggingen voor Stay-a-way lijkt het niet haalbaar om in korte periode voldoende massa te creëren

die nodig is voor een dergelijk effectonderzoek. Een doeltreffendheidstudie waarin gekeken wordt naar het behalen van de programmadoelen bij de jongeren die hebben meegedaan aan Stay-a-way behoort wel tot de mogelijkheden. Met de huidige data kunnen voor een groep van 47 jongeren de vragen over het behalen van de interventiedoelen (grotendeels) beantwoord worden.

Summary

Introduction (chapter 1)

Stay-a-way is a Dutch cognitive-behavioural intervention designed to help young offenders who have substance use problems. Stay-a-way was accredited by the Ministry of Justice Accreditation Committee for Behavioural Interventions in June 2011. Accreditation is valid for five years and can be extended for another three years if the intervention has been shown effective by the end of the initial five-year period. In June 2016, Stay-a-way will be submitted to the committee again, accompanied by results from an effectiveness study. Before it can be determined whether the intended behavioural changes are achieved in Stay-a-way, a process evaluation is necessary to ensure that the intervention was delivered as intended. The Trimbos Institute was commissioned by the Research and Documentation Centre (WODC) of the Justice Ministry to conduct that evaluation, which is detailed in this report.

The purpose of our evaluation was to verify whether Stay-a-way was conducted in line with the programme manuals as approved by the accreditation committee. We also sought to identify underlying causes of any problems arising in the delivery and to recommend any necessary improvements in the intervention or its implementation. An additional aim of the process evaluation was to determine whether it will be feasible to conduct an effectiveness study to assess whether the programme objectives are being achieved.

Stay-a-way in theory (chapter 2)

Stay-a-way provides community-based, individual cognitive-behavioural training to offenders aged 12 to 18 who engage in hazardous substance use or have risk factors for doing so. The aim is to curb the substance misuse, as a means of reducing recidivism.

Stay-a-way is composed of several modules: getting acquainted (introductory module), motivational training and self-control training. Each module also includes training sessions for parents and parent-child sessions. There are three variants of Stay-a-way: the standard variant consisting of 23 sessions, a shortened 16-session variant for adolescents who already seem motivated for behavioural change, and a 23-session plus-variant for adolescents with mild intellectual disabilities.

Stay-a-way was developed by Tactus Addiction Treatment and the IVO Addiction Research Institute. It is delivered by certified facilitators working in four addiction services throughout the Netherlands.

Evaluation design (chapter 3)

The third chapter explains the research design of the process evaluation, which we conducted from January 2014 to February 2015. Our research questions focused on the treatment needs assessments, the targeted group, the conduct of the intervention, the training of facilitators, the client assessment instruments, and problems and snags in the delivery. The specific questions addressed are listed in this summary at the beginning of each section below.

To investigate the research questions concerning the participants and the practical conduct of the recruitment and selection strategies, we reviewed client case records, using the National Assessment Toolset for the Youth Justice Continuum (LIJ) as our data source. We also conducted semi-structured interviews with a range of stakeholders involved in the delivery of Stay-a-way – facilitators, coaches, programme trainer, national project manager, child welfare investigator, community punishment orders coordinator, behavioural expert. Topics included the treatment needs assessments, programme integrity, Stay-a-way practitioners, and the use of the client assessment instruments required to evaluate effectiveness.

In documenting the delivery of Stay-a-way in the practice settings, we obtained additional data from the client register of the national Stay-a-way project manager. At the end of each individual intervention, the facilitator completes the Stay-a-way data form, recording information on indicators such as the duration of the intervention, the number of contacts with the client, skipped sessions, and whether the intervention was successfully completed or prematurely terminated. The recorded data provide evidence for how Stay-a-way was conducted in practice. The data from all assessment instruments are also transmitted to the national project manager, who maintains reporting databases to keep track of which assessment instruments were administered to which adolescents.

To gauge whether the current facilitators had the necessary experience and qualifications to conduct the Stay-a-way intervention, we administered a questionnaire about the pre-requisite qualifications for facilitators and coaches to all facilitators and coaches who were serving as facilitators at the time of the data collection. It included questions about their professional qualifications, knowledge and experience.

Needs assessments, treatment recommendations and imposition of Stay-a-way (chapter 4)

This chapter traces the entire process of treatment needs assessments, recommendations by the Child Protection Board (RvdK) and the imposition of the Stay-a-way behavioural intervention in court sentencing. The following research questions are of primary interest:

- To what extent needs assessments for Stay-a-way performed in accordance with the programme manual?
 - o Target population: How many young offenders are eligible for Stay-a-way on the basis of the defined criteria? What characteristics does that potential target group have?
 - o Stay-a-way recommendation: How many offenders receive recommendations to receive the intervention? How many who meet the criteria are not recommended and in what ways do they differ from those who are? To what extent are Stay-a-way recommendations issued for people who do not satisfy the criteria?
 - o Imposition of Stay-a-way: To what extent do courts follow the Child Protection Board's recommendations and sentence young offenders to the Stay-a-way intervention? To what extent do courts ever impose the intervention in the absence of a Stay-a-way recommendation by the Board?

According to the LIJ toolset data, 1,402 youth justice cases were eligible for Stay-a-way sentencing during our study time frame. Nearly all the offenders involved were male adolescents born in the Netherlands. Their average age was 16 at the time of notification to the Child Protection Board. This potential target group showed high general recidivism risks and moderately dynamic risk profiles.

Of the 1,402 eligible cases, 89 (6.3%) received Stay-a-way recommendations from the Child Protection Board. A comparison between the recommended cases and the 1,313 other eligible cases showed that Stay-a-way was recommended by and large for older adolescents with significantly lower general recidivism risks and less dynamic risk profiles. The stakeholders we interviewed cited a number of possible reasons why Stay-a-way recommendations were not issued; these included the need for further assessment by a health agency, the young offender's denial of the problems, unfamiliarity with the intervention within the Child Protection Board, varying interpretations of the eligibility criterion of hazardous substance use, and the fact that substance use is first queried extensively on LIJ form 2B, which is administered only to offenders with moderately or highly dynamic risk profiles. We also found that child welfare investigators and judges were sometimes hesitant to recommend or impose Stay-a-way because of its relatively long duration and time investment.

Stay-a-way was recommended a total of 256 times during the period under study. In 89 LIJ cases, the recommendations conformed to the manual. In 37 other LIJ cases, Stay-a-way was recommended for adolescents that did not fulfil the criteria, most of whom had not been assessed with moderate or high recidivism risks. In the remaining 130 cases, Stay-a-way recommendations were issued but no LIJ form was completed; no data is available on whether those cases met the criteria.

A needs assessment indicating Stay-a-way does not necessarily mean that a court will sentence an offender to the intervention. Courts sometimes do not follow up on Stay-a-way recommendations because of its longer duration or because it does not always seem proportionate to the offences committed. In the 256 identified cases in which Stay-a-way was recommended, 147 (57.4%) of the offenders were sentenced to the intervention. Courts also imposed Stay-a-way participation in 79 additional cases in which no Stay-a-way recommendation had been issued.

Participants (chapter 5)

The focus in this chapter is on the target group: the young offenders that were sentenced to the Stay-a-way intervention. The following questions are addressed:

- What are the participants' characteristics?
- To what extent do these match the inclusion and exclusion criteria defined for the programme (also called eligibility and contraindication criteria)?
- How many and what types of participants drop out prematurely?
- Are the participants motivated to take part in Stay-a-way?

Offenders were ultimately sentenced to Stay-a-way in 226 youth justice cases, and more than half of these were identified for the standard treatment pathway. The number of Stay-a-way sentences appears to have declined since 2013. Background information was available on 75 (33.2%) of all cases, nearly all of which involved youths born in the Netherlands.

Their average age at notification to the Child Protection Board was 16.6. On average they had a high general recidivism risk and a moderately dynamic risk profile.

Analysis of LIJ data showed that more than 80% of the Stay-a-way participants satisfied the four eligibility criteria. Two LIJ cases (2.7%) were identified that matched the contra-indication criterion of defiant or disruptive behaviour. We were unable to determine from the LIJ data whether any participants met the two other contraindication criteria: severe symptoms of psychopathology or earlier participation in a more intensive intervention for substance use.

Depending on the motivation and intelligence levels of eligible candidates, these were to receive a standard, shortened or plus-variant of the Stay-a-way treatment pathway. The LIJ data revealed no significant differences between participants in the standard and shortened variants in terms of the protective factors in the Attitude domain (which indicates the desire for behavioural change). As the LIJ data does not normally contain data on participants' intelligence, we could not use it to assess whether assignments to the standard and the plus-variant were accurately made. According to the coordinator for community punishment orders, all offenders with low-level intelligence quotients are identified for the plus-variant; in practice, however, some offenders with low IQs were assigned to the shortened variant.

Both the interview data and the LIJ data indicated that most young offenders satisfied the eligibility criteria at the time their Stay-a-way recommendation was issued. The main reason why non-eligible adolescents were nonetheless found to take part, interviewees said, was that changes had occurred between the eligibility assessment and the beginning of the intervention. Several facilitators reported that new participants did not meet the criteria, or no longer met them, at the time of the intervention. The child protection investigator reported that young offenders who matched one or more contraindication criteria were rarely identified for the intervention, but facilitators said they regularly encountered such participants at the start of the intervention.

Data from the Child Protection Board revealed that 29% of the Stay-a-way sentences were not completed. That included offenders who never reported for the intervention, who never commenced it or who terminated it prematurely. Most such attrition occurred in the plus-variant, and analysis of the Stay-a-way data forms confirmed that pattern. One quarter of the interventions that were started were not finished. In many cases, failure to complete the intervention was associated with a lack of motivation. Participants who dropped out had significantly more dynamic risk profiles than those who completed the intervention.

Although facilitators reported that most participants seemed willing to take part in Stay-a-way, not all of them were. Generally speaking, participants did complete their homework, but dropouts were more likely to have shirked homework assignments some or all of the time. The Stay-a-way components that participants found most motivating were the psychoeducational exercises and the exercises in the motivational training component.

Delivery of Stay-a-way in practice settings (chapter 6)

This chapter assesses the programme integrity of Stay-a-way – how it was conducted in practice. It addresses the following questions:

- To what extent is the content of the Stay-a-way intervention delivered in line with the programme manual?
- To what extent are the procedures of the Stay-a-way intervention performed in line with the programme manual?

On the basis of the data recorded by facilitators at the end of each intervention, we determined that 74% of all commenced interventions (81% of all completed interventions) were delivered in line with the programme manual.

All facilitators reported that the essential parts of the introductory module were performed. There was slightly more variation in the motivational module, with the manual being adhered to as a rule but certain components being omitted, added or modified as appropriate to the participant in question. Some essential or more minor components were not always performed according to the manual (such as the knowledge quiz and the Your Life Is Like a House exercise). In the self-control training module, all exercises were usually performed, but some of these were adapted or replaced by other exercises because they seemed less appropriate to the individual situations of some participants.

The procedural aspects of Stay-a-way were largely carried out as intended. Most interventions consisted of weekly sessions conducted by one facilitator, starting with an introductory session and ending with a final evaluation. Missed sessions were usually made up later. In most completed Stay-a-way interventions (92%), all sessions were attended or made up. Very little aftercare was provided, however.

Practitioners (chapter 7)

The facilitators and internal coaches who implement Stay-a-way in the agencies are the focus of the next chapter. The following questions are addressed:

- To what extent does the composition of the teams conform to the requirements?
- To what extent do the facilitators, internal coaches and programme trainers have the experience and qualifications prescribed by the manual as prerequisites for entering the facilitators' training course?
- To what extent are training, coaching and peer supervision in Stay-a-way carried out in accordance with the training manual?
- How do the Stay-a-way administrators and practitioners rate the programme?

In three of the four agencies delivering Stay-a-way, the team satisfied the requirements. The teams were composed of one coach and two or more facilitators, all of whom had experience with treating substance dependency problems. One agency no longer had a coach in its Stay-a-way team.

The selection procedure and the prerequisite qualifications for candidate facilitators as defined in the manual were not entirely adhered to in practice. The prerequisites for admission to the facilitators' training course were not verified in an initial interview, and the questionnaires revealed that only one out of five candidate facilitators satisfied all the prerequisites when they began the training. Although about half of the candidates satisfied most or all prerequisites. The internal coaches had all completed additional coaching training, as prescribed by the manual. The two Stay-a-way programme trainers had sufficient experience and knowledge between them to teach the training courses.

All Stay-a-way facilitators had completed the training course and passed the knowledge examination as required. The practice examination consisting of a trial intervention session was often dispensed with because applications for the intervention were already arriving. As required by the manuals, the facilitators attended the yearly follow-up sessions.

Except for supplemental in-service training sessions, the activities for safeguarding the quality and the implementation of Stay-a-way were performed as intended. In two agencies, the internal coach was also the administrative coordinator, as the manual prescribes. In the two other agencies, a separate coordinator had been appointed alongside the internal coach to perform some of the tasks. The quarterly coach meetings prescribed by the manual had been reduced in practice to two meetings plus a meeting with the Stay-a-way trainer. Quarterly meetings did take place between the administrative coordinators and the national-level project manager. Stay-a-way facilitators attended coaching sessions with their internal coach. These did not take place every month as prescribed, but ten times a year. Contrary to the manual, no video recordings were made to aid in monitoring and evaluating intervention delivery.

All facilitators who were working as Stay-a-way practitioners during the study period were able to retain their licences because they had fulfilled all requirements after a two-month extension. The facilitators rated Stay-a-way positively for the most part, in terms of both the design of the intervention and the delivery. They were less satisfied with the rigorous requirements placed on training and coaching.

Effectiveness evaluation (chapter 8)

The evaluation manual describes a design for a quasi-experimental outcome study of Stay-a-way. Chapter 8 assesses, on the basis of two research questions, whether the study can be conducted according to those specifications. The following research questions are of primary interest:

- To what extent are the client assessment instruments being administered that are needed for the outcome evaluation?
- To what extent is the data collection procedure being carried out in line with the manual?

In the delivery of the Stay-way programme, some parts of the questionnaires had been omitted, because administering them had proved too time-consuming in practice. The abridged set of assessment instruments was being employed in all four agencies. Assessment data with no missing values were available for half of the young offenders (50.5%) who had completed the intervention, including baseline and post-intervention assessments on all questionnaires. For the other half of the participants, either no data were available, a questionnaire was partly or entirely missing, or only one of the two required assessments had been carried out.

The collected data enable partial assessment of whether Stay-a-way can reduce hazardous substance use and the risks and incidence of general criminal recidivism. No self-report data are available as evidence of whether Stay-a-way is effective in reducing the general risk of reoffending, because the abridged set of assessment tools no longer includes the Criminal Recidivism section of the second International Self-Report Delinquency Study

(ISRD-II). It is still possible, however, to assess changes in general recidivism risks by analysing official recidivism data from the Dutch Recidivism Monitor conducted by the Justice Ministry's Research and Documentation Centre (WODC). Increases or decreases in substance use can be gauged for 65.6% of Stay-a-way completers on the basis of scores on the Criminal Behaviour version of the Measurements in the Addictions for Triage and Evaluation (MATE Crimi), one part of which records substance consumption in the past 30 days.

We further investigated how much data was available for addressing the research questions that concern the secondary programme aims. Baseline-to-post-intervention changes in intrinsic motivation to reduce hazardous substance use can be determined for 64.5% of the completed interventions by analysing available data from the Readiness to Change Questionnaire, Dutch Translation (RCQ-D). It is not possible to assess changes in motivation for substance use *treatment*, because that section of the MATE Crimi has been omitted. Changes in self-control and parental attachment can be assessed for 73.1% of the completers by using data from the ISRD-II and a Dutch bullying and antisocial behaviour scale.

In administering the questionnaires, the facilitators used the step-by-step facilitators' guidebook. However, the guidebook sets out a different procedure to the one described in the assessment and evaluation manual. The information provision preceding the study, the administration of the baseline assessment, the signing of the informed consent form and the remuneration all proceeded in line with the guidebook procedure, and hence not in line with the evaluation manual. The guidebook and the manual concur in terms of the informed consent information procedure and the mode of questionnaire administration; participants were informed about the study in accordance with the agreed procedure, and the face-to-face or written administration of the questionnaires was carried out in part as prescribed in the manual and the guidebook. Study attrition was recorded in line with the manual. Contrary to the manual, however, the data have not been anonymously stored and no control group has been created.

Context of intervention delivery: Problems and snags (chapter 9)

This chapter examines the context in which the intervention is delivered. These research questions are addressed:

- What problems are reported by stakeholders in terms of the Stay-a-way needs assessment procedure?
- What problems are reported in the delivery of Stay-a-way?
- What adaptations and improvements are needed?
- What success factors contribute to the proper delivery of Stay-a-way?

Some of the young offenders who commenced the behavioural intervention did not meet, or no longer met, the eligibility criteria. Not all, for instance, exhibited hazardous substance use; some were assigned to the shortened intervention pathway even though they were not motivated for behavioural change; supplementary treatment or support was not always available where needed. Stay-a-way facilitators identified these aspects as serious faults in the needs assessment process. This compromised the maintenance of programme integrity, and, despite the efforts they themselves made to tailor the intervention to individual needs, it resulted in arduous courses of treatment prone to higher dropout rates. A

further problem was that declining numbers of young offenders were now being sentenced to the Stay-a-way intervention.

In some respects, the intervention may be out of tune with the experiential worlds of some clients. Facilitators then try to alter the intervention accordingly. Absence of a supportive parent or significant other is another hindrance in some cases, especially in the plus-variant.

Because programme delivery is to be as convenient as possible for the young clients, facilitators are expected to show great flexibility and travel long distances. In practice, that may be out of proportion to the time spent in the sessions themselves. The fixed time limit within which interventions are to be completed was also sometimes seen by facilitators as a stumbling block. Because practical ancillary resources were frequently lacking, facilitators spent relatively large amounts of time on tasks such as arranging suitable venues or obtaining or printing materials.

Facilitators generally expressed satisfaction with the programme. They did express desires for a reduction in the number of required evaluations and for a wider diversity of working methods. Some facilitators also pointed to a need for a separate interview with the adolescent's parents alone prior to any joint parent-child sessions, and they suggested that the presence of a support person (without a parenting role) might be beneficial during the individual sessions with the adolescents. The structure of the shortened intervention variant could be improved by including a limited number of motivational components. The training of the facilitators might also devote more attention to systemic therapy techniques such as parent-child sessions. A final observation by facilitators was that the lack of an aftercare component is a missed chance.

Conclusions (chapter 10)

Our final chapter draws conclusions about the following questions:

- To what extent is Stay-a-way being conducted in line with the programme manual as approved by the Accreditation Committee for Behavioural Interventions, in terms of treatment needs assessment, intervention delivery, training and internal coaching, and questionnaire administration?
- What problems have occurred, what are the underlying causes and what things could be improved?
- What conclusions arise from the findings of the process evaluation in terms of the feasibility of an effectiveness study and a quasi-experimental outcome evaluation??

The general conclusions are as follow:

- The needs assessment as part of the Child Protection Board recommendation procedure is performed satisfactorily for most candidates, but difficulties are encountered on some issues. Programme integrity is generally maintained, including latitude for individualised provision if required by the age, circumstances or other characteristics of the client.

- A number of improvements to the content of the intervention are proposed here, and several practical sticking points are identified that will require considerable investment of time by those conducting the programme.
- An effectiveness study can be carried out with a small group of participants. A quasi-experimental outcome evaluation is not possible due to the lack of a control group.

We shall now discuss in more detail the key research focuses mentioned above.

Needs assessment: Partly in line with manual

Analysis of LIJ data showed that although most participants met the eligibility criteria, the assessment procedure did not entirely conform to the programme manual. Some participants took part in the intervention who did not meet the criteria or no longer met them. A few participants took part who were contraindicated.

Delivery in practice settings: Mostly in line with manual

Stay-a-way was delivered largely in accordance with the programme manual. The most important elements were provided, with individualised adaptations by facilitators when necessary. The procedures of the intervention were generally followed as prescribed. Hence, programme integrity was maintained to a substantial degree.

Required training elements, coaching and peer supervision: Partially or mostly in line with manual

The training and coaching of facilitators and the peer supervision activities were carried out largely in accordance with the training manual. The selection of candidate facilitators who satisfied the acceptance prerequisites did not proceed in practice entirely according to the rules. All practitioners were trained in Stay-a-way training courses and they took part in coaching and peer supervision. All facilitators who were working throughout the study time frame were able to retain their licences as Stay-a-way facilitators. With the exception of supplemental training sessions, the activities for quality assurance and intervention implementation were carried out as intended. All things considered, the staffing situation was in order.

Administration of assessment instruments: Mildly or partially in line with manual

The client assessment instruments were employed in all agencies. All necessary data are available on half of the young offenders who have completed the intervention. The instruments were administered in line with the facilitators' guidebook, but in some respects not in line with the assessment and evaluation manual.

Snags

Some perceived snags were the long travel times and the limited availability of materials. Delivering the intervention thus placed considerable demands on the facilitators. As the interviews showed, most facilitators rated Stay-a-way as a good intervention, but agreed that certain modifications to the programme were needed (such as fewer evaluation stages, more modern working methods, more flexibility in working methods, and the integration of motivational exercises into the shortened variant).

Feasibility of future outcomes research

A quasi-experimental outcome evaluation, as proposed in the assessment and evaluation manual, is not possible on the basis of the *currently* available data, because no control group has been included. The Child Protection Board has not nominated candidates for that

purpose. Should a control group be created in future, then a quasi-experimental study might be an option. However, given the low number of applications for Stay-a-way, it would not seem feasible to recruit a large enough sample for a quasi-experimental study. It would be possible to carry out an effectiveness study on whether the Stay-a-way participants are achieving the programme objectives. The currently available data would enable the research questions on the achievement of intervention objectives to be largely or fully assessed in a group of 47 participants.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek: Erkenningstraject

Stay-a-way is een individuele, extramurale training. De training is bedoeld voor jeugdige delinquenten waarbij sprake is van risicovol middelengebruik. Risicovol middelengebruik is een belangrijke risicofactor voor delictgedrag. Stay-a-way zet in op het terugdringen van dit risicovol middelengebruik om op deze manier de kans op recidive te verminderen. Stay-a-way is in juni 2011 erkend door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie. Dit betekent dat het programma aan alle kwaliteitscriteria voldoet die door het ministerie van Veiligheid & Justitie zijn opgesteld. De Erkenningscommissie voert drie typen beoordelingen uit: de ex ante, de tussentijdse en de ex post beoordeling.

De beoordeling van Stay-a-way betrof een ex ante beoordeling. Bij een ex ante beoordeling beoordeelt de Erkenningscommissie de mogelijke effectiviteit van een beschreven gedragsinterventie. Dit is in feite een evaluatie vooraf (ex ante), waarbij op basis van een nauwkeurige beschrijving van de gedragsinterventie en de wetenschappelijke onderbouwing daarvan, wordt nagegaan of deze (in theorie) effectief zou kunnen zijn, in de zin van het voorkomen of verminderen van recidive. De status 'erkend' is geldig voor een periode van vijf jaar.

Deze periode kan onder voorwaarden worden verlengd met drie jaar. De verlenging is mogelijk als uiterlijk vijf jaar nadat het oordeel Erkend gegeven is, aangetoond wordt dat de gedragsinterventie doeltreffend is. Deze beoordeling van de doeltreffendheid wordt de tussentijdse beoordeling genoemd. Doeltreffendheid wordt bepaald aan de hand van drie criteria: het bereik van de beoogde doelgroep, de programma-integriteit en het behalen van programmadoelen. Hiervoor moet inzichtelijk worden gemaakt bij welke concrete groep de interventie is uitgevoerd en of dit de doelgroep is waarvoor de interventie, conform de erkende programmabeschrijving, is bedoeld. Duidelijk moet worden of de concrete groep deelnemers voldoet aan de inclusie- en exclusiecriteria, zoals beschreven in de handleiding waarop het oordeel Erkend is gebaseerd. Daarnaast moet ook bekend zijn welke beoogde deelnemers niet worden bereikt en waarom niet. Ook moet aandacht worden besteed aan eventuele uitval. De uiteindelijke effectiviteit van een interventie wordt in belangrijke mate bepaald door de programma-integriteit. Daarom moet worden nagegaan of de belangrijkste kenmerken van de interventie ook zijn uitgevoerd zoals bedoeld en beschreven in de goedgekeurde handleiding. Het gaat hierbij onder andere om het aantal sessies, de duur van de bijeenkomsten en de behandelde thema's, maar ook om gebruik van de handleiding, beoogde opleiding en inzet van trainers en de wijze van coaching en supervisie. Tot slot, moet worden vastgesteld of de geformuleerde programmadoelen zijn behaald. Hiervoor moeten tenminste twee metingen zijn afgenomen: een meting voordat de interventie wordt gestart (0-meting) en een meting direct na afloop van de interventie (1-meting). Uit de vergelijking van deze twee metingen moet duidelijk worden of sprake is van gedragsverandering.

Uiterlijk in juni 2016 moet Stay-a-way nogmaals voorgelegd worden aan de Erkenningscommissie met daarbij een doeltreffendheidstudie van het programma. Voordat kan worden vastgesteld of de beoogde veranderingen zijn gerealiseerd, moet eerst in een procesevaluatie worden vastgesteld of Stay-a-way wordt uitgevoerd zoals bedoeld.

1.2 Doel van het onderzoek

Deze procesevaluatie beoordeelt het bereik van de beoogde doelgroep en de uitvoering van het programma. Het doel van dit onderzoek is het bepalen of de interventie Stay-a-way wordt uitgevoerd zoals beschreven in de programmahandleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie. Daarnaast wordt nagegaan wat achterliggende oorzaken zijn van eventuele problemen in de uitvoering en welke verbeteringen in de implementatie nodig zijn. Hierbij wordt aandacht besteed aan de verschillende factoren die van invloed zijn op de uiteindelijke uitkomsten van Stay-a-way: de jongeren (doelgroep), de wijze waarop deze doelgroep tot stand is gekomen (indicatie), de wijze waarop Stay-a-way in de praktijk wordt uitgevoerd (programma-integriteit), de trainers en de activiteiten die zijn ingezet om Stay-a-way uit te voeren zoals bedoeld (opleiding, coaching en intervisie), de context waarin de interventie wordt uitgevoerd en het gebruik van de meetinstrumenten. Op basis van de procesevaluatie wordt bekeken in hoeverre een doeltreffendheidstudie - in termen van het behalen van de programmadoelen - uitvoerbaar zal zijn.

Onderdelen procesevaluatie:

- Doelgroep: bereik beoogde doelgroep, criteria, indicatieproces, motivatie en uitval
- Uitvoering interventie: essentiële onderdelen en proces
- Uitvoerders trainers en coaches: opleiding, coaching, supervisie en draagvlak
- Meetinstrumenten: juiste instrumenten en juiste procedure
- Context: knelpunten

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 van dit rapport geeft een beknopte beschrijving van de gedragsinterventie Stay-a-way. In hoofdstuk 3 staat de onderzoeksopzet van de procesevaluatie naar Stay-a-way centraal. Hoofdstuk 4 en 5 gaan in op de doelgroep van Stay-a-way. Hoofdstuk 4 beschrijft het gehele proces van de indicatiestelling, advies en oplegging van Stay-a-way (ofwel van de potentiële doelgroep tot de jongeren met een Stay-a-way advies en de jongeren waarbij Stay-a-way is opgelegd door de rechter). Hoofdstuk 5 geeft een beschrijving van de groep jongeren die aan Stay-a-way hebben deelgenomen en in hoeverre zij aan de in- en exclusiecriteria voldoen. In dit hoofdstuk wordt bovendien ingegaan op de motivatie van jongeren voor het volgen van de training. Ook komt de uitval uit de interventie aan bod. In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de uitvoering van Stay-a-way in de praktijk. Hierin ligt het accent op de reguliere variant van Stay-a-way en komen ook het verkorte traject en het plus traject aan bod. In hoofdstuk 7 staan de trainers centraal; in hoeverre is voldaan aan de opleidingseisen, de coaching en intervisie van de uitvoerders? Tot slot wordt ingegaan op hun attitude ten aanzien van de interventie (draagvlak). Hoofdstuk 8 brengt in kaart in hoeverre de meetinstrumenten volgens de evaluatiehandleiding worden afgenomen. Hoofdstuk 9 gaat in op context en randvoorwaarden die bepalend zijn voor een goede uitvoering van Stay-a-way. Hierbij worden knelpunten en verbeterpunten toegelicht. Het rapport sluit met een conclusiehoofdstuk waarbij wordt ingegaan op de programma-integriteit, knelpunten en op de haalbaarheid van een doeltreffendheid- en effectstudie.

2 Stay-a-way in theorie

In dit hoofdstuk wordt de gedragsinterventie Stay-a-way toegelicht zoals beschreven in de door de Erkeningscommissie goedgekeurde Programmahandleiding Stay-a-way. In dit hoofdstuk wordt ook ingegaan op de essentiële onderdelen / kerncomponenten van Stay-a-way.

2.1 Doel Stay-a-way

Stay-a-way richt zich op het motiveren tot vermindering van het middelengebruik, vergroten van het inzicht ten aanzien van middelengebruik en delict gedrag, en het voorkomen van middelenaafhankelijkheid bij jongeren met een verhoogd risico daartoe. Het uiteindelijke doel is het verkleinen van de kans op recidive.

2.2 Doelgroep Stay-a-way

Stay-a-way is bedoeld voor delinquenten van 12 tot en met 18 jaar, met een midden of hoog Dynamisch Risico Profiel (DRP), en bij wie sprake is van (risico op) middelenmisbruik of -afhankelijkheid. Jongeren die risico lopen zijn o.a. jongeren die experimenteren met middelengebruik, en op basis van persoonlijkheidskenmerken en omgevingsfactoren een verhoogd risico lopen op het ontwikkelen van verslavingsproblemen. Hierbij kan gedacht worden aan factoren als erfelijkheid (aanwezigheid van verslavingsproblematiek bij ouders), impulsiviteit, sensation-seeking en een gebrek aan zelfcontrole.

Relatie middelengebruik en delict

Het risicovol middelengebruik kan gerelateerd zijn aan het gepleegde delict, maar ook is het mogelijk dat het delict en het middelengebruik in eerste instantie geen verband lijken te hebben. Alcohol- en drugsproblemen zijn een criminogene factor in zichzelf en deelname aan Stay-a-way beoogt een preventieve werking ten aanzien van mogelijk delict gedrag in de toekomst en het ontwikkelen van verslavingsproblemen.

Betrokkenheid ouders

Stay-a-way richt zich ook op de ouders van de jongeren. Ouders zijn in ieder geval betrokken bij het kennismakingsgesprek tussen de coördinator taakstraffen, trainer en jongere. Daarnaast leren zij in de ouder-kindgesprekken en oudertrainingen hoe zij hun kind kunnen ondersteunen bij het veranderen van hun middelengebruik.

2.3 Theoretische achtergrond

De gedragsinterventie Stay-a-way is gebaseerd op verschillende verklaringsmodellen en theorieën, waaronder het BioPsychoSociaal model, motiverende gespreksvoering en cognitief gedragstherapeutische principes.

BioPsychoSociaal model

Het BioPsychoSociaal model beschrijft de relatie tussen aangeboren kwetsbaarheid (biologisch) en de manier waarop deze aanleg zich uit via persoonlijke ontwikkelingen en leerervaringen (psychologisch) en omstandigheden (sociaal-cultureel) bij het ontstaan van verschillende gedragingen en ziektes, waaronder delinquent gedrag en verslaving (Wits

e.a., 2011). De kans op ernstige delinquentie en verslaving neemt toe naarmate er op meerdere levensdomeinen risicofactoren aanwezig zijn. De combinatie van risico- en beschermende factoren bepaalt uiteindelijk de ernst van het delinquente gedrag (Wits e.a., 2011).

Motiverende gespreksvoering

Motiverende gespreksvoering (Miller & Rollnick, 1991) is een cliëntgerichte benadering van hulpverlening gericht op het veranderen van de motivatie voor gedragsverandering, zodat de cliënt meer kan profiteren van toekomstige behandelingen (Wits e.a., 2011). Het belangrijkste uitgangspunt van motiverende gespreksvoering is dat bereidheid tot verandering niet gezien wordt als een vaststaand kenmerk van een cliënt, maar als iets dynamisch dat door de hulpverlener kan worden beïnvloed. Motiverende gespreksvoering kenmerkt zich door een empathische en accepterende houding, het onderzoeken van ambivalentie, vermijden van discussie en het uitlokken van verandertaal.

Cognitief gedragstherapeutische principes

Cognitieve gedragstherapie is een methodiek gericht op het opsporen en corrigeren van denkfouten die leiden tot afwijkend gedrag. De effectiviteit van Cognitieve gedragstherapie is veelvuldig onderzocht. Uit diverse onderzoeken blijkt dat Cognitieve gedragstherapie effectief is in het verminderen van middelenmisbruik onder adolescenten (Smit e.a., 2007; Waldron & Turner, 2008). Jongeren leren tijdens de behandeling om situaties te herkennen waarin het risico op middelengebruik hoog is en leren vaardigheden om gedragspatronen te doorbreken en terugval te voorkomen.

2.4 Beschrijving van de gedragsinterventie Stay-a-way

Stay-a-way is een extramurale individuele gedragsinterventie, bedoeld voor jeugdige delinquenten met risicovol middelengebruik. Met risicovol middelengebruik wordt bedoeld op de range van licht gebruik in combinatie met risicofactoren voor verslaving tot en met afhankelijkheid van middelen. Stay-a-way is gericht op het beïnvloeden van het middelengebruik, het leren omgaan met bepaalde persoonlijkheidskenmerken, het stimuleren van prosociaal gedrag en ook het vergroten van de ouderlijke binding. De basis van de interventie wordt gevormd door de training zelfcontrole, waarbij de aanpak van denkfouten, het leren omgaan met risicosituaties en het vergroten van het vermogen tot verandering centraal staan. Stay-a-way hanteert een individuele aanpak waarbij sterk wordt ingezet op motivatie voor gedragsverandering.

De interventie is ontwikkeld door Tactus Verslavingszorg en IVO. Stay-a-way wordt uitgevoerd door gecertificeerde trainers in vier instellingen in Nederland.

Verschillende varianten van Stay-a-way: regulier, verkort en plus

Afhankelijk van de motivatie van de jongere krijgt de jongere de verkorte of de reguliere variant van Stay-a-way. Jongeren met een midden of hoog recidiverisico en risicovol middelengebruik met een duidelijke wens tot gedragsverandering komen in aanmerking van de verkorte variant (zonder motivatietraining). Jongeren zonder duidelijke wens tot gedragsverandering zijn geïndiceerd voor het reguliere programma. Het is de bedoeling dat jongeren met een duidelijke wens tot gedragsverandering deelnemen aan het verkorte traject, aangezien wordt aangenomen dat het averechts werkt om te werken aan de motivatie van jongeren die reeds gemotiveerd zijn (Wits e.a., 2011).

Het reguliere traject bestaat uit 23 bijeenkomsten en duurt ongeveer 5 maanden. Het verkorte traject bestaat uit 16 bijeenkomsten en duurt maximaal 4 maanden. Deze bijeenkomsten bestaan voor het grootste deel uit individuele gesprekken (respectievelijk 13 en 10) en verder een aantal trainingsgesprekken met alleen de ouder/vertrouwenspersoon (respectievelijk 4 en 3) en ouder-kindgesprekken (respectievelijk 6 en 5), zie tabel 2.1. Ouders nemen op vrijwillige basis deel aan de gesprekken. Voor jongeren met een IQ tussen de 50 en 85 is een plus variant ontwikkeld met evenveel bijeenkomsten als in de reguliere variant. Het plus traject duurt ongeveer 6 maanden. In deze variant spelen ouders een nog belangrijkere rol; het traject bestaat vooral uit ouder-kindgesprekken in plaats van individuele bijeenkomsten zoals bij het reguliere en verkorte traject. Verder ligt bij Stay-a-way plus het werktempo aanmerkelijk lager. Er is meer ruimte voor uitleg en herhaling en er worden meer visuele hulpmiddelen en minder schriftelijke opdrachten gebruikt.

Voor elke variant is een draaiboek voor de trainers ontwikkeld. Stay-a-way kent daarnaast nog een uitgebreid nazorgprogramma, op basis van vrijwillige deelname of op aanvraag van de Jeugdreclassering.

N.B. Het in dit hoofdstuk vermelde aantal individuele gesprekken, trainingsgesprekken en ouder-kindgesprekken is overgenomen uit het draaiboek voor trainers en komt niet één op één overeen met de genoemde aantallen in de programmahandleiding. Er is gekozen de aantallen van het draaiboek aan te houden omdat in de handleiding tegenstrijdige aantallen staan. Bovendien werken de trainers voornamelijk met de instructies uit het draaiboek. De totaal aantallen van de (modules van de) drie trajecten komen overigens wel overall overeen.

Tabel 2.1: Type en aantal bijeenkomsten per Stay-a-way traject

Type bijeenkomst	Regulier	Plus	Verkort
Individueel gesprek met jongere	13	10	8
Trainingsgesprek met ouders	4	4	3
Ouder-kindgesprek	6	9	5
Totaal aantal bijeenkomsten	23	23	16

Modules: start, motivatie en zelfcontrole

Stay-a-way is opgebouwd uit drie modules: startmodule (kennismaking), motivatietraining en de training zelfcontrole. Trainingsgesprekken voor ouders en ouder-kind bijeenkomsten maken onderdeel uit van de verschillende modules.

De startmodule bestaat uit vier gesprekken: een individueel gesprek met de jongere, een individueel gesprek met de ouder(s) en twee ouder-kind gesprekken. De startmodule heeft als doel de jongere en de ouder zo goed mogelijk voor te bereiden op de komende veranderingen. In de startmodule wordt gezocht naar verandermogelijkheden van de jongere en ondersteuningsmogelijkheden van de ouder om zo de motivatie te vergroten en de weg vrij te maken voor verandering. Tijdens de gesprekken wordt uitleg gegeven over de training en informatie verzameld die nodig is voor het uitvoeren van de training, waaronder het actuele middelengebruik en de motivatie van de jongere. Daarnaast wordt een inschatting gemaakt van competenties en hulpbronnen in de jongere zelf en zijn omgeving die helpend kunnen zijn bij het bewerkstelligen van verandering (Den Ouden e.a., 2011).

De motivatietraining bestaat uit zeven gesprekken (zie tabel 2.2): vijf individuele gesprekken met de jongere, een individueel gesprek met de ouder(s) en een ouder-kind gesprek.

In de individuele motivatietraining krijgen jongeren meer inzicht in hun eigen middelen-gebruik en (de samenhang met) het delictgedrag. Door middel van psycho-educatie en zelfonderzoek wordt gewerkt aan het vergroten van de middelenkennis. Ook wordt er een functie-analyse gemaakt van het middelengebruik en een delictanalyse. In een competentie-analyse wordt vervolgens bekeken over welke competenties de jongere beschikt die nodig zijn voor gedragsverandering (Den Ouden e.a., 2011).

Tabel 2.2: Overzicht bijeenkomsten motivatietraining

Bijeenkomst	Inhoud
1. Start: wie ben jij?	Intro/trainingsmap Je leven als een huis Instructie registratie
2. Middelenvoorlichting	Kennisquiz Video
3. Inzicht vergroten	Uitleg model Zinberg (BioPsychoSociaal model)
4. De weegschaal	Voor- en nadelen van gebruik Delictanalyse
Ouderbijeenkomst 1	- informatie: functie van gebruik + stadia van gedragsverandering - wat helpt je kind wel/niet om te veranderen?
5. Wat heb jij in huis?	- competentie-analyse - sociogram
Ouder-kindgesprek 1: evaluatie	Analyse registratie (grafiek) Bespreken wat helpt en wat niet? (ouder-kind) Doelen evalueren en stellen

De zelfcontroletraining bestaat uit twaalf gesprekken (zie tabel 2.3): zeven individuele gesprekken met de jongere, twee individuele gesprekken met de ouder(s) en drie ouder-kind gesprekken. In de zelfcontroletraining werken jongeren actief aan het veranderen van hun middelengebruik. In de training worden doelen gesteld welke halverwege de training geëvalueerd worden. In de training zelfcontrole leren jongeren risicomomenten herkennen. Zij leren omgaan met trek (*craving*) en sociale druk en leren vaardigheden in het omgaan met risicosituaties. Ook worden gedragsalternatieven aangereikt. Tot slot wordt er een toekomstplan opgesteld met ideeën voor een middelenvrije toekomst (Den Ouden e.a., 2011).

Tabel 2.3: Overzicht bijeenkomsten Zelfcontroletraining

Bijeenkomst	Inhoud
1. Startgesprek	1.1 Uitleg over de training 1.2 Regels en afspraken 1.3 Doelen stellen 1.4 Uitleg Registratie, rapportageformulier en huiswerkopdracht
2. Functie-analyse	2.1 Bespreken registratie 2.2 Risicomomenten en zelfcontrolemaatregelen 2.3 Afronding en huiswerkopdracht
3. Trek en sociale druk	3.1 Bespreken registratie 3.2 Uitleg trek en sociale druk, oefening 3.3 Afronding en huiswerkopdracht
4. Beloningen	4.1 Bespreken registratie 4.2 Facultatief: extra oefening sociale druk Of "wat kost(te) mijn gebruik"+ beloningen 4.3 Voorbereiden ouder-kind bijeenkomst 4.4 Afronding en huiswerkopdracht
Ouderbijeenkomst 1	-Uitleg trek en sociale druk -Bespreken risicosituaties voor de jongere -Wat kan de ouder doen ter ondersteuning in risicosituaties?
Ouder-kindgesprek 1	-Uitleg programma tot nu toe -Bereikte en gewenste verandering -Bespreken (mogelijke) rol van ouder in risicosituaties -Training aanpak risicosituaties (rollenspel of in praktijk)
5. Tussenevaluatie	5.1 Terugblik ouder-kind bijeenkomst 5.2 Bespreken registratie 5.3 Tussenevaluatie 5.4 Afronding en huiswerkopdracht
6. Voorkomen van terugval	6.1 Bespreken registratie 6.2 Recepten om in de puree te raken 6.3 Brainstorm alternatieve gedachten en gedrag 6.4 Afronding en huiswerkopdracht
Ouderbijeenkomst 2	-Bespreken verandering tot nu toe -Bespreken veranderingen in ouder-kind communicatie -Uitleg terugvalpreventie, wat kan de ouder doen?
Ouder-kindgesprek 2	-Terugblik vorige ouder-kind bijeenkomst -Over terugval en noodplan -Toekomstplannen: invulling middelenrijk leven
7. Terugvalpreventie, noodplan	7.1 Huiswerk bespreken 7.2 Deelbeslissingen 7.3 Noodplan maken 7.4 Afronding en huiswerkopdracht
Ouder-kindgesprek 3: Eindevaluatie en toekomstplan	Eindevaluatie, reisplan en afspraken komende periode, nazorgplan

2.5 Essentiële onderdelen van Stay-a-way

Volgens de ontwikkelaars en opleider van Stay-a-way zijn de onderstaande onderdelen van Stay-a-way essentieel voor een goede uitvoering van de gedragsinterventie.

Startmodule

Een analyse van het middelengebruik in de laatste 30 dagen is een essentieel onderdeel van de startmodule. Daarnaast is het belangrijk dat de motivatie voor gedragsverandering in kaart wordt gebracht. De gegevens worden vastgelegd op het Stay-a-way analyseformulier en leiden tot een eerste vaststelling van de trainingsdoelen.

Motivatietraining

Essentiële onderdelen van de motivatietraining zijn het monitoren van de motivatie en het stellen van doelen. Hierbij krijgt de jongere de tijd en de ruimte om eigen keuzes te maken. Essentiële werkvormen bij de motivatietraining zijn de voor- en nadelenbalans, de competentieanalyse, de delict analyse en psycho-educatie. Het is belangrijk dat in de motivatietraining gebruik wordt gemaakt van motiverende gespreksvoering.

Zelfcontroletraining

De belangrijkste onderdelen van de zelfcontroletraining zijn het bijhouden van het middelengebruik (in een grafiek die de jongere elke bijeenkomst meekrijgt van de trainer) en het stellen en evalueren van doelen, omgaan met trek en sociale druk en het maken van een noodplan.

Organisatie / proces

Het is belangrijk dat de coördinator taakstraffen aanwezig is bij het kennismakingsgesprek en het eindgesprek van de gedragsinterventie vanwege de verantwoordelijkheid voor de toeleiding, verloop en nazorg. Daarnaast zijn de individuele gesprekken bij voorkeur niet vaker dan eens per week, zodat de jongere voldoende tijd heeft om tussen de bijeenkomsten te oefenen. Ook zijn lange periodes tussen aanmelding en start en langdurige onderbrekingen voor bijvoorbeeld vakantie onwenselijk. Het is verder van belang dat het Stay-a-way traject door een vaste trainer wordt gegeven, waardoor een band kan worden opgebouwd en ontwikkelingen gemonitord kunnen worden. Daarnaast is het voor het versterken van de binding tussen ouder en kind belangrijk dat de ouder-kind gesprekken plaatsvinden met de aanwezigheid van een steunende ouder/opvoeder.

Aanvullende zorg

Wanneer jongeren met ernstige (co-morbide) problematiek worden toegelaten tot de training is het belangrijk dat er voldoende aanvullende zorg is geregeld.

3 Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet van de procesevaluatie beschreven. Er wordt ingegaan op de volgende onderwerpen:

- Het doel van de procesevaluatie naar Stay-a-way (§3.1)
- De onderzoeksvragen (§3.2)
- Overzicht van de gehanteerde aanpak en onderzoeksmethoden (§3.3)
- Dossieronderzoek Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (LIJ)(§3.4)
- Interviews met trainers en betrokkenen van andere organisaties (§3.5)
- Documentatieonderzoek formulieren landelijk projectmanager(§3.6)
- Vragenlijstonderzoek (§3.7)
- Documentatieonderzoek meetinstrumenten (§3.8)
- Analyses (§3.9)

3.1 Doelstelling procesevaluatie

Het doel van dit onderzoek is het bepalen of de interventie Stay-a-way wordt uitgevoerd zoals beschreven in de programmahandleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkenning-commissie Gedragsinterventies Justitie. Een tweede doel is inzicht te krijgen in de achterliggende oorzaken van eventuele problemen in de uitvoering en noodzakelijke verbeteringen in de implementatie. Tot slot geven de uitkomsten zicht op de haalbaarheid van een doeltreffendheidstudie.

3.2 Onderzoeksvragen

Onderstaande onderzoeksvragen staan centraal in het onderzoek.

Indicatie, advies en oplegging (hoofdstuk 4)

1. In hoeverre verloopt de indicatie voor Stay-a-way conform de handleiding?
 - a. Potentiële doelgroep: Hoeveel jongeren komen in aanmerking voor Stay-a-way op basis van de beschreven criteria? Welke kenmerken heeft deze potentiële doelgroep?
 - b. Stay-a-way advies: Hoeveel jongeren krijgen daadwerkelijk Stay-a-way geadviseerd? Hoeveel jongeren die wel voldoen aan de criteria voor de interventie hebben geen Stay-a-way advies gekregen en in welke mate verschillen deze jongeren van de jongeren met Stay-a-way advies? In hoeverre komt het voor dat een Stay-a-way advies is afgegeven terwijl niet is voldaan aan de criteria?
 - c. Stay-a-way oplegging: In hoeverre volgt de rechter het advies van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en legt de gedragsinterventie op? In hoeverre komt het voor dat de rechter Stay-a-way oplegt terwijl de RvdK geen Stay-a-way heeft geadviseerd?

Doelgroep (hoofdstuk 5)

2. Hoe ziet de deelnemersgroep eruit?
3. In hoeverre voldoen de deelnemende jongeren aan de gestelde in- en exclusiecriteria?
4. Hoeveel en welke jongeren vallen uit?
5. Zijn de jongeren die deelnemen aan Stay-a-way gemotiveerd voor deelname?

Programma-integriteit: uitvoering van Stay-a-way in de praktijk (hoofdstuk 6)

6. In hoeverre wordt de interventie Stay-a-way inhoudelijk uitgevoerd conform de programmahandleiding?
 - a. In hoeverre wordt de startmodule programma-integer uitgevoerd?
 - b. In hoeverre wordt de motivatietraining programma-integer uitgevoerd?
 - c. In hoeverre wordt de zelfcontroletraining programma-integer uitgevoerd?
7. In hoeverre wordt de interventie Stay-a-way procesmatig uitgevoerd conform de programmahandleiding?

Uitvoerders van Stay-a-way (hoofdstuk 7)

8. In hoeverre voldoet de teamsamenstelling aan de gestelde eisen?
9. In hoeverre voldoen de trainers, coaches en opleiders aan de in de handleiding beschreven ervaring en competenties voorafgaand aan de opleiding tot Stay-a-way trainer?
10. In hoeverre worden de opleiding, coaching en intervisie van trainers en coaches uitgevoerd conform de opleidingshandleiding?
11. Hoe waarderen de medewerkers/uitvoerders Stay-a-way?

Doeltreffendheidsonderzoek (hoofdstuk 8)

12. In hoeverre worden de meetinstrumenten die van belang zijn voor de effectevaluatie afgenomen?
13. In hoeverre verloopt de procedure volgens de handleiding?

Context: ervaren knelpunten (hoofdstuk 9)

14. Welke knelpunten ervaren betrokkenen in de indicatie van Stay-a-way?
15. Welke knelpunten ervaren betrokkenen in de uitvoering van Stay-a-way? (inhoudelijk en organisatorisch)
16. Welke aanpassingen en verbeteringen zijn nodig?
17. Wat zijn succesfactoren voor een goede uitvoering van Stay-a-way?

Conclusies (hoofdstuk 10)

18. In hoeverre wordt Stay-a-way uitgevoerd volgens de programmahandleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie? (indicatie, uitvoering interventie, opleiding/coaching, afname vragenlijsten)
19. Welke knelpunten doen zich voor en wat zijn de achterliggende oorzaken en mogelijke verbeterpunten?
20. Wat valt uit de resultaten van de procesevaluatie te concluderen over de eventuele haalbaarheid van een doeltreffendheidstudie en effectevaluatie?

3.3 Aanpak

In de procesevaluatie zijn verschillende methoden ingezet om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden: dossieronderzoek, vragenlijstonderzoek, interviews en documentatieonderzoek. In tabel 3.1 is een overzicht weergegeven van de verschillende onderzoeksmethoden per onderwerp. Deze onderzoeksmethoden worden in de volgende paragrafen nader toegelicht.

Het onderzoek heeft van januari 2014 t/m februari 2015 plaatsgevonden. De dataverzamelingsperiode van het dossier- en documentatieonderzoek liep tot halverwege juli 2014. De interviews met professionals zijn gedaan in de maanden mei t/m september in 2014.

Tabel 3.1: Gebruikte onderzoeksmethodiek per onderwerp

Onderwerp	Onderzoeksmethode	Toelichting
Doelgroep	Dossieronderzoek LIJ	3.4
	Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	3.5
Indicaties, advies en oplegging	Dossieronderzoek LIJ	3.4
	Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	3.5
Programma-integriteit	Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	3.5
	Documentatieonderzoek formulieren landelijk projectmanager	3.6
Uitvoerders	Vragenlijstonderzoek	3.7
	Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	3.5
Context	Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	3.5
Doeltreffendheidsonderzoek	Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties	3.5
	Documentatieonderzoek meetinstrumenten	3.8

3.4 Dossieronderzoek Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over de doelgroep is gebruik gemaakt van dossieronderzoek. Hiervoor vormt het LIJ de informatiebron. Het LIJ ondersteunt bij het op gestructureerde wijze verzamelen en analyseren van informatie over de jongere en zijn leefomgeving. Het instrumentarium bestaat onder andere uit richtlijnen en checklists voor interviews, vragenlijsten voor de jeugdige en ouders, scoreformulieren, wetenschappelijk onderbouwde wegings- en rekenmodellen en richtlijnen en formats voor rapportage. Alle ketenpartners binnen het jeugdstrafrecht werken met het LIJ. Het LIJ geeft antwoord op de volgende vragen:

- Wat heeft de jeugdige gedaan? Wat is de ernst van het delict? Heeft de jeugdige zoiets eerder gedaan?
- Wat zijn mogelijke oorzaken voor het gedrag? Wat waren de motieven?
- Hoe groot is de kans op recidive? Hoe groot is de kans dat de jeugdige nog eens met politie en justitie in aanraking komt vanwege het plegen van een delict?
- Welke factoren zijn van invloed op de kans op herhaling?
- Hoe groot is de kans dat de jeugdige anderen of zichzelf schade toebrengt?

- Zijn er zorgen omtrent de psychosociale ontwikkeling van de jeugdige die vragen om aanvullende hulp?
- Wat is de beste aanpak om herhaling te voorkomen? Welke gedragsbeïnvloeding is nodig om recidive te voorkomen?

Om een goed beeld te krijgen van de uiteindelijke doelgroep en de mate waarin het indicatieproces voor Stay-a-way verloopt zoals in de handleiding is beschreven, zijn verschillende analyses uitgevoerd op gegevens die uit het LIJ zijn gedestilleerd.

Onderdelen van het LIJ

Het LIJ is een samenhangend pakket van instrumenten om te screenen, te signaleren en risico's te taxeren. Het instrumentarium heeft de vorm van een computerapplicatie, opgedeeld in de pre-selectiefase, de selectiefase en de interventiefase. Naarmate de jeugdige verder in de strafrechtketen komt, wordt de informatieverzameling uitgebreider. Voor het achterhalen van het verloop van het indicatieproces van de gedragsinterventies is in dit onderzoek met name de selectiefase van belang.

De eerste risicotaxatie wordt tijdens de pre-selectiefase uitgevoerd door de politie met behulp van instrument 1 van het instrumentarium. Met behulp van dit instrument wordt op basis van statische criminogene factoren zoals geslacht, leeftijd op moment van eerste politiecontact en delictgeschiedenis ingeschat of de jongere een laag, midden of hoog Algemeen Recidive Risico (ARR) heeft.

Indien sprake is van een midden of hoog recidiverisico komt de jongere in de selectiefase. In deze fase wordt aanvullende informatie verzameld door een onderzoeker van de RvdK door middel van dossieranalyse en gesprekken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van instrument 2A. Instrument 2A leidt tot een inschatting van de aanwezige risicofactoren bij de jongere op verschillende leefgebieden, weergegeven in het DRP. Indien nodig wordt een uitgebreider onderzoek uitgevoerd met behulp van instrument 2B. Instrument 2B is een uitbreiding van instrument 2A, waarbij risicofactoren en beschermende factoren uitvoeriger in kaart worden gebracht. Instrument 2B wordt altijd afgenomen na een in verzekeringstelling of indien er sprake is van een midden of hoog DRP (Egberink & Meijer, 2012). Het belangrijkste doel van formulier 2B is een meer diepgaande inventarisatie van alle risicofactoren en beschermende factoren. Hierdoor wordt inzichtelijk waarop een op te leggen interventie zich zou moeten richten. Vervolgens wordt met behulp van de 'systematiek gedragsinterventies' bepaald voor welke erkende gedragsinterventie de jongere in aanmerking komt.

Beperkingen van het LIJ voor onderzoek

Het LIJ is vanaf halverwege 2012 geïmplementeerd en is gefaseerd ingevoerd. Dit betekent dat een aantal regio's pas in 2013 is overgegaan op het gebruik van het LIJ. De gepresenteerde indicatiegegevens hebben betrekking op de jongeren met een LIJ rapportage tussen halverwege 2012 tot en met halverwege 2014. Dit betekent dat niet alle strafzaken uit deze periode in het LIJ zijn opgenomen.

De LIJ applicatie is een registratiesysteem en niet primair bedoeld voor onderzoek. Het ontsluiten van gegevens uit het LIJ is niet gemakkelijk en kent een aantal beperkingen. Tijdens de ontwikkeling van het systeem zijn verschillende keuzes gemaakt die het genereren van geaggregeerde gegevens uit het LIJ in de weg staan. Het LIJ is gekoppeld aan

het Kinderbescherming Bedrijfsprocessen Systeem (KBPS). Alleen data van het LIJ die onderdeel uitmaken van het KBPS zijn met behulp van een query (een zoekopdracht in een database om bepaalde informatie te genereren) boven tafel te krijgen. Vanwege deze constructie is toegang mogelijk tot de domeinscores van het LIJ, maar niet tot de antwoorden op de afzonderlijke vragen op basis waarvan deze domeinscores tot stand zijn gekomen. Dit betekent dat niet voor alle indicatiecriteria en contra-indicaties kan worden vastgesteld in hoeverre hieraan is voldaan. De tweede beperking van het LIJ komt voort uit het feit dat de informatie uit het LIJ betrekking heeft op een afzonderlijke strafzaak. Per strafzaak wordt een analyse gemaakt van de achtergrond van de jongere. Dit betekent dat een jongere – afhankelijk van het aantal gepleegde delicten – meerdere malen in het LIJ kan voorkomen. Een jongere kan hierdoor ook meerdere keren in aanmerking komen voor Stay-a-way.

Vaststellen indicatiecriteria en contra-indicaties

De wijze waarop het LIJ is gebouwd, heeft gevolgen voor de uitspraken die kunnen worden gedaan over het indicatieproces. Doordat niet alle informatie over indicatiecriteria en contra-indicaties voor Stay-a-way uit het systeem te halen is, kan er sprake zijn van een onder- of overschatting van de potentiële doelgroep voor Stay-a-way. In tabel 3.2 is per indicatiecriterium weergegeven hoe volgens de programmahandleiding Stay-a-way moet worden vastgesteld of aan dit criterium is voldaan. In de laatste kolom is weergegeven welke informatie daadwerkelijk uit het LIJ kan worden gegenereerd.

Indicatiecriterium 1: jongeren van 12 tot en met 18 jaar

De leeftijd van de jongeren ten tijde van het delict is niet uit het LIJ te halen. Vanuit KBPS is de leeftijd bij aanmelding bij de RvdK gebruikt¹. De leeftijd bij aanmelding is iets hoger dan de leeftijd ten tijde van het delict. Jongeren plegen immers een delict op datum X (pleegdatum), worden aangehouden op datum Y (aanhouddatum) en worden vervolgens aangemeld bij de RvdK op datum Z (aanmeldingsdatum). Bij aanhouding op heterdaad is de pleegdatum en aanhouddatum hetzelfde en de aanmelding bij de RvdK vindt veelal snel na de aanhouding plaats. De leeftijd bij aanmelding zal in de meeste gevallen hetzelfde zijn als de leeftijd ten tijde van het delict, afgezien van de jongeren die tussen het plegen van het delict en aanmelding jarig zijn geweest.

Indicatiecriterium 2: midden of hoog recidive risico

Bij de preselectie door de politie wordt een inschatting gemaakt van het algemene recidiverisico (ARR). Deze beoordeling wordt bijgesteld na invulling van het LIJ. De bijgewerkte ARR is beschikbaar in het LIJ en gebruikt voor het dossieronderzoek. Vanaf januari 2014 vindt geen aanpassing meer plaats van de ARR na invullen van het LIJ. Voor de jongeren die vanaf dit jaar zijn aangemeld bij de RvdK is dus het oorspronkelijk ARR gebruikt.

Indicatiecriterium 3: risicovol middelengebruik

Risicovol middelengebruik wordt volgens de programmahandleiding Stay-a-way beschreven als matige tot ernstige problemen met middelen (op basis van domein 6 van het LIJ) of lichte problemen met middelen in combinatie met tenminste twee risicofactoren voor het ontwikkelen van verslavingsproblematiek. Deze risicofactoren verwijzen naar verschillende losse items behorende bij verschillende domeinen. Dit tweede deel van het derde indicatiecriterium is niet met een query uit het LIJ te halen, omdat het systeem is gebouwd

¹ Na de dataverzamelingsperiode zijn wijzigingen doorgevoerd en is de leeftijd van de jongere op de pleegdatum wel op geaggregeerd niveau uit het KBPS te halen.

om op domeinniveau gegevens te genereren en niet op itemniveau. We hebben ons om die reden beperkt tot LIJ-zaken waarbij sprake was van matige tot ernstige problemen met middelengebruik (een score "midden" of "hoog" op domein 6 van het DRP). Mogelijk is de potentiële groep voor Stay-a-way dus groter dan het hier gepresenteerde aantal.

Tabel 3.2: Operationalisatie indicatiecriteria

Indicatiecriterium	Operationalisatie Stay-a-way handleiding	Operationalisatie gebruikte query LIJ
1. Jongeren van 12 tot en met 18 jaar	Jongeren die ten tijde van het delict 12, 13, 14, 15, 16, 17 of 18 jaar zijn	Jongeren die ten tijde van aanmelding bij de RvdK 12, 13, 14, 15, 16, 17 of 18 jaar zijn
2. Midden of hoog recidiverisico	Score "midden" of "hoog" op ARR	Score "midden" of "hoog" op ARR
3. Risicovol middelengebruik a) Matige tot ernstige problemen met middelen of b) Lichte problemen met middelen in combinatie met ten minste twee risicofactoren op het ontwikkelen van verslavingsproblemen	Score "midden" of "hoog" op domein 6 Alcohol- en drugsgebruik, gokken van het DRP Score "laag" op domein 6 van het DRP in combinatie met ten minste twee van volgende risicofactoren: alcohol- of drugsgebruik in gezin van herkomst (domein 3); gebrek aan zelfcontrole in relatie tot delict; sensation-seeking (beiden domein 8); gebrekkige binding met ouders, leeftijdsgenoten, school of maatschappij (domein 1, 3, 4 of 5).	Score "midden" of "hoog" op domein 6 Alcohol- en drugsgebruik, gokken van het DRP Niet mogelijk m.b.v. query, het criterium wordt niet meegenomen in de analyses
4. Bereidheid tot deelname van de jongere	Een sterke wens tot een beter leven uitend op vraag 11 op domein 8 Attitude	Geen score "laag" op domein 8 Attitude onderdeel beschermende factoren

Indicatiecriterium 4: bereidheid tot deelname

Volgens de programmahandleiding Stay-a-way is het belangrijk om tijdens het indicatieproces een indruk te krijgen van de mate waarin de jongere gemotiveerd is om het middelengebruik te veranderen. Een positief toekomstbeeld, zoals verwoord in item 11 van domein 8 Attitude van het LIJ wordt gezien als een indicatie voor de wens tot gedragsverandering. Domein 8 Attitude is opgebouwd uit verschillende vragen. Bij tenminste één positieve beschermende uitkomst wordt een score "midden" of "hoog" op domein Attitude beschermende factoren toegekend. Een score "laag" wordt toegekend als er geen beschermende factoren aanwezig zijn op het domein Attitude (LIJ handleiding hoofdstuk 5). Van een score "laag" kunnen we dus afleiden dat er geen sterke wens is tot een beter leven. Omdat er geen gegevens op vraagniveau te achterhalen zijn, is het bij een score "midden" niet duidelijk of deze score is gebaseerd op een afwezigheid van een sterke wens tot een beter leven (item 11) of dat de antwoorden op andere items hiertoe hebben geleid. Dit betekent dat de potentiële doelgroep vermoedelijk groter is dan het hier gepresenteerde aantal.

In tabel 3.3 is per contra-indicatie weergegeven op welke wijze kan worden vastgesteld of aan dit criterium is voldaan volgens de programmahandleiding Stay-a-way en welke informatie daadwerkelijk uit het LIJ kan worden gegenereerd.

Tabel 3.3: Operationalisatie contra-indicaties

Contra-indicaties	Operationalisatie Stay-a-way handleiding	Operationalisatie gebruikte query LIJ
1. Ernstige symptomen van psychopathologie, zoals jongeren met psychotische symptomen, suïcidaal en homicidaal gedrag	Domein 7 van het DRP	Domein 7 van het DRP is geen geschikte predictor voor ernstige psychopathologie zoals hier bedoeld Dit criterium is om deze reden niet meegenomen in de analyses
2. Opstandig of storend gedrag van jongere ten aanzien van de training	Score "hoog" op domein 8 Attitude, domein 9 Agressie en domein 6 Alcohol- en drugsgebruik, gokken	Score "hoog" op domein 8 Attitude, domein 9 Agressie en domein 6 Alcohol- en drugsgebruik, gokken
3. Eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik gevolgd	Brains4use of MDFT gevolgd	Niet mogelijk m.b.v. query, het criterium wordt niet meegenomen in de analyses

Contra-indicatie 1: ernstige symptomen van psychopathologie

Welke score op domein 7 wijst op ernstige symptomen van psychopathologie zoals psychotische symptomen, suïcidaal en homicidaal gedrag staat niet vermeld in de Stay-a-way programmahandleiding. Domein 7 van het LIJ geeft informatie over de geestelijke gezondheid van de jongere. Het is echter niet mogelijk om m.b.v. een query uit dit domein informatie te genereren over de aanwezigheid van ernstige symptomen van psychopathologie. Domein 7 heeft uitsluitend betrekking op de aanwezigheid van psychopathologie in relatie tot het delict en recidive. Bovendien worden alleen stoornissen meegenomen waarbij een diagnose is gesteld door een psycholoog of psychiater. Bij het onderdeel weging van zorg in het LIJ rapport wordt aangegeven of er een risico op schade aan zichzelf is. De aanwezigheid van psychotische symptomen zou afgeleid kunnen worden uit de scores van de Fspy op het onderdeel psychotische kenmerken of uit het antwoord van de raadsonderzoeker in het open tekstveld op de vraag of geestelijke gezondheidsproblemen het werken met de jongere kunnen belemmeren (allen niet d.m.v. een query te achterhalen). Dit betekent dat uit het LIJ geen informatie gedestilleerd kan worden over de eerste contra-indicatie. Er kunnen dus geen LIJ-zaken worden uitgesloten op grond van deze contra-indicatie, hetgeen mogelijk leidt tot een overschatting van de potentiële doelgroep.

Contra-indicatie 2: opstandig of storend gedrag

Opstandig of storend gedrag ten aanzien van de training kan volgens de programmahandleiding Stay-a-way worden vastgesteld door middel van een hoog risico bij zowel het domein Attitude als het domein Agressie.

Contra-indicatie 3: eerder een meer intensieve interventie gevolgd

Jongeren die eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik hebben gevolgd komen volgens de programmahandleiding Stay-a-way niet in aanmerking voor Stay-a-way. Het was echter niet mogelijk om m.b.v. een query informatie te ontsluiten uit

het LIJ over de behandelgeschiedenis van de jongeren. Het is dus niet bekend welke jongeren eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik hebben gevolgd, hetgeen mogelijk leidt tot een overschatting van de potentiële doelgroep.

Kinderbescherming Bedrijfsprocessen Systeem

Naast de LIJ-gegevens zijn uit het KBPS ook gegevens gedestilleerd over het aantal zaken waarbij Stay-a-way geadviseerd is (zowel zaken waarbij het LIJ is gebruikt voor de indicatie als zaken waarbij de oude werkwijze gehanteerd werd), het aantal zaken waarbij Stay-a-way opgelegd is en de resultaten van de gedragsinterventie (afgerond dan wel afgebroken). In het rapport wordt gesproken van LIJ gegevens indien de uitkomsten betrekking hebben op het indicatieproces middels het LIJ. Bij de overige uitkomsten wordt vermeld dat deze gebaseerd zijn op gegevens van de RvdK.

Onderzoeksgroep

Er is geen sprake van een steekproef. Voor drie subgroepen zijn analyses gedaan:

- jongeren die volgens het LIJ voldoen aan de inclusiecriteria zonder dat er sprake is van contra-indicaties (potentiële doelgroep);
- jongeren die een Stay-a-way advies hebben gekregen;
- jongeren waarbij Stay-a-way is opgelegd door de rechter.

3.5 Interviews met trainers en betrokkenen uit overige organisaties

Voor de meeste onderwerpen is informatie verzameld door middel van interviews. Er zijn semi-gestructureerde interviews gehouden met verschillende betrokkenen bij de uitvoering van Stay-a-way. Voor elke respondentengroep is een aparte topiclijst ontwikkeld². Voor het verkrijgen van een betrouwbaar en overkoepelend beeld zijn sommige onderwerpen bij meerdere betrokkenen aan bod gekomen.

Tijdens de interviews is informatie verzameld voor verschillende onderzoeksvragen. De ondervraagde trainers en betrokkenen uit overige organisaties hebben uitspraken gedaan over de doelgroep (*voldoen de jongeren aan de indicatiecriteria, nemen er jongeren deel waarbij sprake is van contra-indicaties, zijn de jongeren gemotiveerd en welke jongeren vallen uit?*), de indicatie (*verloopt de indicatie conform de handleiding?*), programma-integriteit, de uitvoerders (*in hoeverre worden de opleidingen/ (bij)scholing uitgevoerd conform de opleidingen-handleiding van Stay-a-way, is men tevreden met de interventie?*) en het gebruik van de voor een doeltreffendheidsonderzoek benodigde meetinstrumenten.

Groepsinterviews met directbetrokkenen

Er zijn groepsinterviews gehouden met de directbetrokkenen: Stay-a-way trainers en coaches. Tabel 3.4 geeft een overzicht van de respondenten. Alle trainers van alle vier de instellingen die op dit moment Stay-a-way uitvoeren, hebben deelgenomen aan de interviews. Hierin zijn verschillende thema's aan bod gekomen: onder meer indicatie, teamsamenstelling, motivatie jongeren, tevredenheid uitvoerders, afname meetinstrumenten en knelpunten. In de groepsinterviews is verder uitgebreid stilgestaan bij de uitvoering van Stay-a-way. De oefeningen van de startmodule, motivatietraining en zelfcontroletraining zijn langsgelopen, waarbij alle trainers moesten aangeven of ze deze oefeningen toepasten in hun trajecten.

² De topiclijsten en vragenlijsten die zijn gebruikt in dit onderzoek zijn op te vragen bij de onderzoekers.

Tabel 3.4: Respondenten voor interviews: directbetrokkenen bij de uitvoering

Instelling	Aantal	Respons	Functie respondent
Instelling 1	5	100%	5 Trainers
Instelling 2	7	100%	5 Trainers 1 Trainer/coördinator 1 Trainer/coach
Instelling 3	3	100%	2 Trainers 1 Trainer/coördinator/coach
Instelling 4	5	100%	3 Trainers 1 Trainer/coach 1 Coördinator
Totaal	20	100%	

Individuele interviews

Naast de groepsinterviews met de uitvoerders zijn individuele interviews gehouden met medewerkers die meer op afstand betrokken zijn bij de uitvoering van Stay-a-way: de landelijk projectmanager Stay-a-way, de opleider voor de opleiding van de Stay-a-way trainers, een gedragswetenschapper, een raadsonderzoeker en een coördinator taakstraffen van de RvdK. Tabel 3.5 geeft een overzicht van de respondenten.

Tabel 3.5: Respondenten voor interviews: betrokkenen uit overige organisaties

Organisatie	Aantal	Functie respondent
Tactus Training en Advies	1	Opleider
Raad voor de Kinderbescherming	1	Gedragswetenschapper
Raad voor de Kinderbescherming	1	Raadsonderzoeker
Raad voor de Kinderbescherming	1	Coördinator Taakstraffen
Onderweg coaching	1	Landelijk projectmanager
Totaal	5	

3.6 Documentatieonderzoek formulieren landelijk projectmanager

Om een goed beeld te krijgen van de wijze waarop Stay-a-way in de praktijk is uitgevoerd, is naast informatie uit de interviews ook informatie gebruikt uit de registratie van de landelijk projectmanager van Stay-a-way. Van elk Stay-a-way traject worden verschillende indicatoren geregistreerd, waaronder de duur van het traject, het aantal contacten, of er bijeenkomsten zijn gemist, of het traject succesvol is afgesloten of voortijdig afgebroken.

Onderzoeksgroep

Alle registratieformulieren van de uitgevoerde Stay-a-way trajecten van de start van Stay-a-way in 2012 tot half juli 2014 zijn geanonimiseerd door de landelijk projectmanager Stay-a-way en geanalyseerd door de onderzoekers.

3.7 Vragenlijstonderzoek

Om een indruk te krijgen in hoeverre de huidige Stay-a-way trainers beschikken over de benodigde ervaring en competenties om Stay-a-way te kunnen aanbieden is een vragenlijst over de gestelde instapeisen voor trainers en coaches voorgelegd aan alle trainers en coaches die op het moment van dataverzameling werkzaam waren als trainer. Hierin is onder andere gevraagd naar opleiding, kennis en ervaring. De opleiders van Tactus Training en Advies die de Stay-a-way cursus voor aspirant-trainers verzorgen, moeten ook aan bepaalde opleidingseisen voldoen. Aan hen is ook een vragenlijst voorgelegd. De vragen voor de opleiders komen grotendeels overeen met de vragen voor de trainers.

Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestond uit alle Stay-a-way trainers, coaches en opleiders. Er is geen steekproef getrokken; de opleiding/scholingseisen van alle trainers, coaches en opleiders zijn nagegaan in het vragenlijstonderzoek. Tijdens de dataverzameling waren achttien medewerkers als Stay-a-way trainer en/of coach werkzaam. Daarnaast was er één trainer onlangs gestopt met haar werkzaamheden als trainer, die nog wel bereid was de vragenlijst in te vullen. Alle medewerkers hebben de vragenlijst ingevuld.

3.8 Documentatieonderzoek meetinstrumenten

Voorafgaand aan en na afloop van ieder Stay-a-way traject worden enkele meetinstrumenten afgenomen. In de evaluatiehandleiding van Stay-a-way (Wits e.a., 2011) wordt uitgegaan van de volgende vijf instrumenten:

- 1) International Self-Report-Delinquency Study II (ISRD-II)
- 2) Meten van Addicties voor Triage en Evaluatie – Crimineel gedrag (MATE-Crimi)
- 3) Readiness to Change Questionnaire- Dutch Translation (RCQ-D)
- 4) Pesten en delinquent gedrag onder Nederlandse jongeren
- 5) Recidivemonitor van het WODC

Aangepast meetinstrumentarium

De eerste vier instrumenten zijn vragenlijsten die worden afgenomen bij/ingevuld door de jongeren. De WODC-Recidivemonitor is een externe registratie die van belang is voor de eindmeting twee jaar na afronding van de interventie. Gedurende de uitvoering van Stay-a-way zijn in overleg met de RvdK, de landelijk projectmanager, de coördinatoren en de ontwikkelaars van de interventie en de bijbehorende handleidingen begin 2013 enkele wijzigingen aangebracht in de inhoud van het meetinstrumentarium. De afname van de vragenlijsten bleek in de praktijk erg arbeidsintensief. Bovendien waren per abuis enkele vragenlijsten geheel afgenomen in plaats alleen de voorgeschreven onderdelen. Het was lastig de vragenlijst binnen de eerste bijeenkomst af te ronden. Bovendien riepen de lange vragenlijsten (vooral de ISRD-II) weerstand op bij zowel jongeren als trainers. In mei 2013 zijn de instellingen van start gegaan met de aangepaste set vragenlijsten.

Van de ISRD-II zijn de onderdelen algemene criminele recidive en de mate van zelfcontrole volgens de evaluatiehandleiding relevant voor effectonderzoek. De vragen over recidive

hebben betrekking op vijftien verschillende delicten. Dit onderdeel van de ISRD-II is vanwege de omvangrijkheid komen te vervallen. Ook de MATE-Crimi is ingekort. In de evaluatiehandleiding wordt aangegeven om met de MATE-Crimi de motivatie voor behandeling ten aanzien van middelengebruik, het gebruik van middelen de afgelopen 30 dagen en in het hele leven, het verlangen naar middelen, het middelenmisbruik en de middelenafhankelijkheid in kaart te brengen. Er is gekozen om alleen het gebruik van vier van de twaalf middelen uit te vragen, namelijk alcohol, cannabis, cocaïne en amfetamine. De andere genoemde onderdelen zijn komen te vervallen. Dat geldt eveneens voor de vragen bij de nameting (T1) over (de hoeveelheid en frequentie van) het gebruik van middelen *tijdens* de interventie. Tot slot zijn voor de vragenlijst Pesten en delinquent gedrag twee versies gemaakt; voor jongeren die naar school gaan en voor jongeren die aan het werk zijn.

Onderstaande (onderdelen van de) meetinstrumenten zouden conform de nieuwe afspraken afgenomen moeten worden bij jongeren die het Stay-a-way traject volgen:

- 1) ISRD-II: vraag 39
- 2) MATE-Crimi: gebruik van alcohol, cannabis, cocaïne en amfetamine
- 3) RCQ-D
- 4) Pesten en delinquent gedrag onder Nederlandse schoolgaande en werkende jongeren

Rapportagebestanden van de RvdK

De RvdK heeft rapportagebestanden (Excel-bestanden) ontwikkeld, waarin de gegevens van de vragenlijsten opgenomen kunnen worden. Het format is afgestemd op het aangepaste meetinstrumentarium. De RvdK ontvangt drie keer per jaar een update van de landelijk projectmanager. Om te achterhalen in welke mate de vragenlijsten voor en na de interventie worden ingevuld, zijn de geanonimiseerde rapportagebestanden vanaf de start in 2012 tot en met begin juli 2014 geanalyseerd. Per vragenlijst is nagegaan hoeveel jongeren een voormeting hadden, hoeveel jongeren een nameting en hoeveel jongeren zowel een voormeting als nameting hadden. Er is ook gekeken of de vragenlijsten volledig (zonder missings) zijn ingevuld. Hieronder volgt een beschrijving van de totstandkoming en de inhoud van de rapportagebestanden en wordt ingegaan op de beperkingen voor onderzoek.

Totstandkoming rapportagebestanden van de RvdK

De trainers sturen de vragenlijsten van de nul- en nameting digitaal op naar de landelijk projectmanager aan het einde van het traject. De landelijk projectmanager verwerkt de gegevens in het rapportagebestand en stuurt deze door naar de RvdK. Omdat aan het einde van het traject pas zichtbaar is of de vragenlijsten (volledig) zijn ingevuld, geldt vanaf het najaar 2013 de afspraak dat de nulmeting vragenlijsten direct na de eerste bijeenkomst opgestuurd worden. Op deze manier kan de afname van de meetinstrumenten beter gemonitord en indien nodig bijgestuurd worden. De trainers bewaren de papieren vragenlijsten niet en doen de lijsten door de versnipperaar. De landelijk projectmanager slaat de ingescande vragenlijsten op in een map van de jongere. De landelijk projectmanager verwerkt de gegevens van de vragenlijsten in het rapportagebestand.

Inhoud rapportagebestanden van de RvdK

In de rapportagebestanden voor de RvdK is per jongere de volgende informatie opgenomen: zaaknummer, voor- en achternaam, geslacht, geboortedatum, datum delict en eindbesluit. Naast de algemene informatie zijn gegevens over de interventie opgenomen in het rapportagebestand, namelijk: startdatum, einddatum, of de interventie is aangevangen, reden indien interventie niet is aangevangen, of de interventie is afgebroken, reden van afbreken, of de interventie door één trainer is uitgevoerd, toelichting indien meer trainers

zijn betrokken en of ouders betrokken zijn bij de interventie. Deze gegevens over de uitvoering van de interventie neemt de landelijk projectmanager over van de gegevensformulieren die trainers invullen als een traject is afgerond. Of ouders dan wel een steunfiguur betrokken zijn bij de interventie wordt vastgelegd door de landelijk projectmanager op basis van het gegevensformulier en het evaluatieverslag. Tot slot worden de volgende meetgegevens van de vragenlijsten in het rapportagebestand verwerkt: berekende score zelfcontrole op basis van gegevens uit de ISRD-II, aantal dagen en hoeveelheid van vier middelen (alcohol, cannabis, cocaïne, amfetamine) uit de MATE-Crimi, de berekende scores voor de voorbeschouwingsfase, overpeinzingsfase en actiefase wat betreft de motivatie voor gedragsverandering ten aanzien van vier middelen (alcohol, cannabis, cocaïne, amfetamine) op basis van gegevens uit de RCQ-D, eindscore op ouderlijke supervisie op basis van de vragenlijst Pesten en delinquent gedrag. In de rapportagebestanden staan dus niet alle ruwe gegevens van de vragenlijsten vermeld, maar de berekende eindscores of subschaalscores op basis van de vier vragenlijsten. De genoemde gegevens zijn beschikbaar via de RvdK en de landelijk projectmanager. De ruwe gegevens zijn alleen toegankelijk via de landelijk projectmanager. Bij reguliere trajecten wordt de RCQ-D ook tijdens de training ingevuld. Dat gebeurt aan het einde van de motivatiemodule om na te gaan of de jongere voldoende gemotiveerd is om aan zijn gedrag te werken in de zelfcontrole module. Deze vragenlijsten worden niet door alle trainers afgenomen. Ook sturen niet alle trainers deze vragenlijst op naar de landelijk projectmanager. De projectmanager slaat de vragenlijst op, maar verwerkt deze gegevens (volgens afspraak met de RvdK) niet in het rapportagebestand voor de RvdK.

Beperkingen Rapportagebestanden voor onderzoek

In het rapportagebestand zijn de instelling, de precieze afnamedatum en het type traject (regulier, verkort, plus) niet vermeld. Voor de procesevaluatie levert dat geen problemen op. Voor toekomstig effectonderzoek is het mogelijk wel relevant en zouden de instelling en het type traject te achterhalen zijn in registraties van de RvdK, omdat de zaaknummers en/of de namen van de jongere opgenomen zijn in de rapportagebestanden. De precieze datum van afname staat niet op de vragenlijsten vermeld. Wel zijn in het rapportagebestand de startdatum en de einddatum van het traject opgenomen. De startdatum is de datum van de eerste bijeenkomst, het moment dat de meeste vragenlijsten worden ingevuld afgezien van de jongeren die vanwege tijdgebrek de vragenlijsten mee naar huis krijgen en de lijsten tussen de eerste en tweede bijeenkomst verder invullen.

3.9 Analyses

De data uit het LIJ, de gegevensformulieren en de rapportagebestanden zijn ingevoerd in het SPSS programma. Op basis van deze gegevens zijn zowel frequentietabellen uitgedraaid als toetsen gedaan om verschillen tussen doelgroepen te achterhalen. Voor het toetsen van verschillen zijn ongepaarde t-toetsen gebruikt voor continue variabelen (tweezijdig getoetst) en Chi-Kwadraat toetsen voor dichotome variabelen.

4 Indicatie, advies en oplegging van Stay-a-way

In dit hoofdstuk beschrijven we het gehele proces van de indicatiestelling, advies van de RvdK en oplegging van de gedragsinterventie Stay-a-way door de rechter. De volgende onderzoeksvragen staan centraal:

- In hoeverre verloopt de indicatie voor Stay-a-way conform de Programmahandleiding?
 - o Potentiële doelgroep: Hoeveel jongeren komen in aanmerking voor Stay-a-way op basis van de beschreven criteria? (§4.1 en §4.2) Welke kenmerken heeft deze potentiële doelgroep? (§4.2)
 - o Stay-a-way advies: Hoeveel jongeren krijgen daadwerkelijk Stay-a-way geadviseerd? (§4.1 en §4.3) Hoeveel jongeren die wel voldoen aan de criteria voor de interventie hebben geen Stay-a-way advies gekregen en in welke mate verschillen deze jongeren van de jongeren met Stay-a-way advies? In hoeverre komt het voor dat een Stay-a-way advies is afgegeven terwijl niet is voldaan aan de criteria? (§4.3)
 - o Stay-a-way oplegging: In hoeverre volgt de rechter het advies van de RvdK en legt de gedragsinterventie op? In hoeverre komt het voor dat de rechter Stay-a-way oplegt terwijl de RvdK geen Stay-a-way heeft geadviseerd? (§4.4)

Om deze vragen te beantwoorden, is gebruik gemaakt van informatie uit KBPS waarin ook gegevens van het LIJ zijn opgenomen en interviews met trainers en betrokkenen uit andere organisaties.

4.1 Overzicht van het totale proces van indicatie tot oplegging

Deze paragraaf geeft een totaaloverzicht van het proces van indicatie tot advies en oplegging van de gedragsinterventie door de rechter. In de daarop volgende paragrafen wordt op elk onderdeel dieper ingegaan.

Het LIJ is tijdens de onderzoeksperiode ingevoerd. Hierdoor verliep de instroom in Stay-a-way tijdens de onderzoeksperiode zowel via het LIJ als zonder gebruik van het LIJ. Analyse van de LIJ gegevens laat zien dat er in de onderzoeksperiode 10.645 strafzaken geïdentificeerd konden worden waarvoor het LIJ is ingevuld. Het is niet bekend hoeveel strafzaken er waren waarbij geen gebruik is gemaakt van het LIJ.

Van alle LIJ-zaken uit de onderzoeksperiode kwamen 1.402 zaken (13,2%) in aanmerking voor Stay-a-way op grond van de hiervoor opgestelde criteria (zogenaamde potentiële doelgroep), zie figuur 4.1.

In totaal is in 256 zaken Stay-a-way geadviseerd door de RvdK. Hiervan werd in 126 zaken een Stay-a-way advies afgegeven door de RvdK met behulp van het LIJ (1,2% van alle strafzaken), waarvan 89 zaken die voldeden aan de criteria en 37 zaken die niet voldeden aan de criteria. Daarnaast waren er 130 zaken met een Stay-a-way advies waarbij geen gebruik is gemaakt van het LIJ en daarom niet bekend is in hoeverre deze zaken voldeden aan de criteria.

Stay-a-way is 226 keer opgelegd door de rechter. Voor 147 zaken (57,4%) gold dat Stay-a-way ook geadviseerd was door de RvdK al dan niet met behulp van het LIJ. Bij de resterende 79 zaken is Stay-a-way opgelegd zonder advies van de RvdK. Dit betrof voor het grootste deel (74 van de 79) zaken uit de periode voordat het LIJ was ingevoerd.

	Aantal strafzaken via LIJ N = 10.645	Aantal strafzaken zonder LIJ N = onbekend
Voldoen aan criteria (potentiële doelgroep)	1.402	-
Stay-a-way advies (256)	126	130
Volgens criteria	89	-
Niet volgens criteria	37	-
Stay-a-way opgelegd (226)	75	151
Advies opgevolgd	70	77
Oplegging zonder advies	5	74

Figuur 4.1: Proces van indicatie tot oplegging: aantal zaken dat voldoet aan criteria, aantal zaken waarbij Stay-a-way geadviseerd wordt (al dan niet volgens de criteria) en aantal zaken waarbij Stay-a-way opgelegd wordt (al dan niet conform het advies)

4.2 Potentiële doelgroep Stay-a-way

In deze paragraaf wordt beschreven hoe de indicatiestelling voor Stay-a-way in de praktijk tot stand komt. Voor de indicatiestelling wordt gebruik gemaakt van het LIJ. Het LIJ wordt ingevuld door een onderzoeker van de RvdK. Vervolgens wordt de jongere besproken in een multidisciplinair overleg, waarna de raadsonderzoeker en gedragsdeskundige Stay-a-way kunnen indiceren.

Strafzaken die in aanmerking komen voor Stay-a-way volgens het LIJ

Om een goed beeld te krijgen in hoeverre het indicatieproces voor Stay-a-way verloopt zoals in de handleiding is beschreven, zijn verschillende analyses uitgevoerd op gegevens die uit het LIJ zijn gedestilleerd. Zoals beschreven in paragraaf 3.4 is voor alle strafzaken uit de onderzoeksperiode waarbij het LIJ is ingevuld, bepaald of deze strafzaken al dan niet voldeden aan de indicatiecriteria en of er sprake was van contra-indicaties voor zover uit het LIJ is af te leiden. Tabel 4.1 geeft hiervan een overzicht.

Indicatiecriterium 1: jongeren van 12 tot en met 18 jaar

In de onderzoeksperiode is informatie beschikbaar over 10.645 LIJ-zaken. In 10.590 zaken (99,5%) ging het om jongeren van 12 t/m 18 jaar. Uit de aangeleverde gegevens is niet af te leiden op hoeveel unieke jongeren deze LIJ-zaken betrekking hebben.

Indicatiecriterium 2: midden of hoog recidive risico

In de onderzoeksperiode voldoen 8.570 LIJ-zaken (80,5%) aan het tweede inclusiecriterium 'midden of hoog recidive risico'.

Indicatiecriterium 3: risicovol middelengebruik

In de onderzoeksperiode konden 2.766 LIJ-zaken (26%) worden geïdentificeerd waarbij sprake was van risicovol middelengebruik.

Indicatiecriterium 4: bereidheid tot deelname

In de onderzoeksperiode konden 9.161 LIJ-zaken (86,1%) worden geïdentificeerd met minimaal een beschermende factor bij het domein Attitude. De aanwezigheid van minimaal een beschermende factor bij het domein Attitude kan gezien worden als indicator voor bereidheid tot deelname (zie paragraaf 3.4 voor een toelichting).

Tabel 4.1: Hoeveel strafzaken voldoen aan de indicatiecriteria voor Stay-a-way? (n=10.645)

Indicatiecriterium	Aantal (%)
1: jongeren van 12 tot en met 18 jaar	10.590 (99,5%)
2: midden of hoog recidive risico	8.570 (80,5%)
3: risicovol middelengebruik	2.766 (26,0%)
4: bereidheid tot deelname	9.161 (86,1%)
Voldoen aan alle bovenstaande criteria	1.806 (17,0%)

Noot. Jongeren kunnen op twee manieren aan het derde criterium 'risicovol middelengebruik' voldoen. Met een query kon op basis van de LIJ gegevens één van de twee manieren achterhaald worden. Mogelijk voldoen dus meer strafzaken aan het derde criterium. De bereidheid tot deelname kon ook niet exact achterhaald worden en in werkelijkheid is mogelijk bij een (iets) grotere groep strafzaken sprake van bereidheid tot deelname. Zie voor een uitgebreide toelichting §3.4.

Contra-indicatie 1: ernstige symptomen van psychopathologie

Ernstige symptomen van psychopathologie staan niet als zodanig in het LIJ weergegeven. Er kunnen daarom geen LIJ-zaken worden uitgesloten op grond van deze contra-indicatie, hetgeen mogelijk leidt tot een overschatting van de potentiële doelgroep.

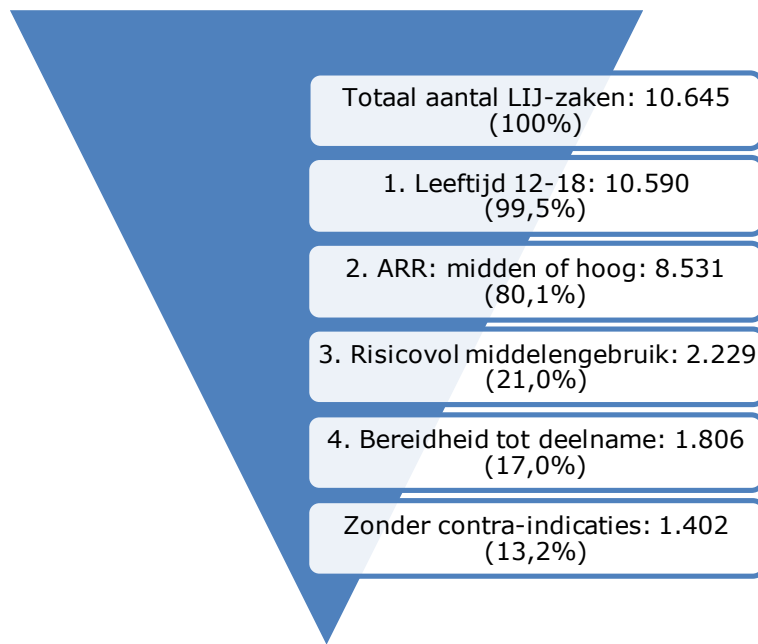
Contra-indicatie 2: opstandig of storend gedrag

In de onderzoeksperiode konden 2.325 (21,8%) LIJ-zaken worden geïdentificeerd die voldeden aan deze contra-indicatie.

Contra-indicatie 3: eerder een meer intensieve interventie gevolgd

Het is niet bekend welke jongeren eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik hebben gevolgd. Er kunnen geen LIJ-zaken worden uitgesloten op grond van deze contra-indicatie, hetgeen mogelijk leidt tot een overschatting van de potentiële doelgroep.

Tijdens de onderzoeksperiode van 2 jaar (2012 t/m begin juli 2014) konden 1.402 zaken (13,2%) worden geïdentificeerd die voldeden aan alle indicatiecriteria zonder dat er sprake was van contra-indicaties (die met behulp van een query uit het LIJ konden worden geselecteerd). Figuur 4.2 maakt inzichtelijk hoeveel LIJ-zaken er overblijven na toepassing van ieder selectiecriterium.

Figuur 4.2: Aantal LIJ-zaken dat voldoet aan de indicatiecriteria zonder contra-indicaties na toepassing van ieder selectie criterium

Noot: Niet alle inclusiecriteria en contra-indicaties konden achterhaald worden via het LIJ: zoals een deel van het indicatiecriterium risicovol middelengebruik waardoor de potentiële doelgroep mogelijk groter is dan het hier gepresenteerde aantal en zoals twee contra-indicaties waardoor de potentiële doelgroep mogelijk kleiner is dan het hier gepresenteerde aantal. Zie §3.4 voor een uitgebreide toelichting.

Kenmerken potentiële doelgroep

De meeste geïdentificeerde LIJ-zaken hebben betrekking op jongeren die in Nederland zijn geboren (1.229 van de 1.402 zaken; 87,7%). In de meerderheid van de zaken is de betrokkene een jongen (1.299 van 1.402 zaken; 92,7%). De gemiddelde leeftijd ten tijde van de aanmelding bij de RvdK is 16 jaar (SD 1,2 jaar). Het ARR is 10,1 (SD 4,1). Deze gemiddelde score komt overeen met een hoog recidive risico. De gemiddelde score van het DRP is 55,5 (SD 20,0). Deze score valt in de midden categorie.

De gemiddelde scores op de verschillende domeinen van het DRP zijn weergegeven in tabel 4.2. De potentiële doelgroep scoort laag op de risicofactoren behorende bij zes van de tien domeinen (school, werk, gezin, relaties, geestelijke gezondheid en vaardigheden). De gemiddelde score van de risicofactoren voor de overige domeinen (vrije tijd, alcohol drugs en gokken, attitude en agressie) vallen in de midden categorie. De potentiële doelgroep scoort laag op beschermende factoren behorende bij de domeinen werk en vaardigheden; de gemiddelde score voor de beschermende factoren bij het domein attitude is hoog en de gemiddelde scores voor de beschermende factoren bij de domeinen school, gezin, vrije tijd, relaties en agressie vallen in de midden categorie.

Tabel 4.2: Gemiddelde scores DRP potentiële doelgroep Stay-a-way

Domein	Risicofactoren score	Beschermende factoren score
	Gemiddelde (SD) - categorie	Gemiddelde (SD) categorie
School (n=1.373)	41,3 (26,8) - <i>midden</i>	52,1 (33,9) - <i>midden</i>
Werk (n=1.278)	11,6 (25,2) - <i>laag</i>	31,4 (40,0) - <i>laag</i>
Gezin (n=1.371)	35,5 (20,3) - <i>laag</i>	66,7 (30,2) - <i>midden</i>
Vrije tijd (n=1.374)	49,8 (26,8) - <i>midden</i>	46,7 (32,4) - <i>midden</i>
Relaties (n=1.385)	40,5 (24,6) - <i>midden</i>	59,2 (30,4) - <i>midden</i>
Alcohol Drugs Gokken (n=1.402)	56,1 (14,3) - <i>midden</i>	-
Geestelijke gezondheid (n=1.360)	27,9 (27,3) - <i>laag</i>	-
Attitude (n=1.373)	54,0 (20,2) - <i>midden</i>	76,5 (19,1) - <i>hoog</i>
Agressie (n=1.372)	49,6 (31,1) - <i>midden</i>	65,4 (32,2) - <i>midden</i>
Vaardigheden (n=1.378)	42,2 (19,2) - <i>midden</i>	39,3 (28,2) - <i>laag</i>

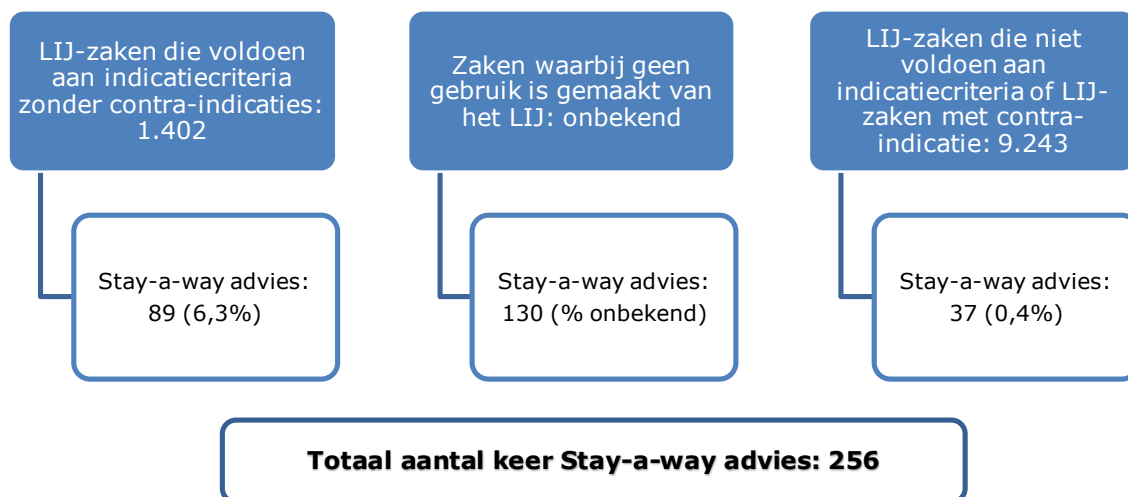
Noot. De scores van het DRP lopen van 0 tot en met 99. Score 0-33 is laag, score 34-66 is midden en score 67-99 is hoog.

Conclusie

Op grond van het LIJ konden 1.402 strafzaken worden geïdentificeerd die in aanmerking zouden komen voor Stay-a-way. In nagenoeg alle gevallen betrof de strafzaak een in Nederland geboren jongen. De jongeren zijn gemiddeld 16 jaar op het moment dat zij bij de RvdK worden aangemeld. De potentiële doelgroep heeft een hoog ARR en een gemiddeld DRP.

4.3 Stay-a-way advies

Van de 1.402 LIJ-zaken die op grond van de indicatiecriteria en contra-indicaties in aanmerking kwamen voor Stay-a-way is er in 89 zaken (6,3%) ook daadwerkelijk een Stay-a-way advies gegeven. Naast de 89 zaken uit het LIJ waarin een Stay-a-way advies is gegeven, zijn er ook 130 zaken waarin Stay-a-way is geadviseerd zonder dat het LIJ is ingevuld. Deze zaken zijn vermoedelijk afkomstig uit regio's waarin het LIJ nog niet was ingevoerd ten tijde van het Stay-a-way advies. Om deze reden is het niet mogelijk om uitspraken te doen over de mate waarin bij deze strafzaken rekening is gehouden met de indicatiecriteria en contra-indicaties. Ook zijn er 37 zaken waarbij Stay-a-way is geadviseerd terwijl deze jongeren niet voldeden aan de criteria. Dit komt mogelijk doordat niet alle contra-indicaties ook als zodanig in het LIJ zijn opgenomen. Op deze zaken zal worden ingegaan op p. 54 en 55. In de onderzoeksperiode is dus in totaal 256 keer Stay-a-way geadviseerd, zie figuur 4.3.

Figuur 4.3: Aantal zaken met een Stay-a-way advies

Verschillen en overeenkomsten tussen LIJ-zaken met en zonder Stay-a-way advies

Om een beter beeld te krijgen van het indicatieproces zijn de zaken waarbij de raads- onderzoeker en gedragsdeskundige daadwerkelijk een Stay-a-way advies hebben gegeven vergeleken met de resterende strafzaken die volgens het LIJ voor Stay-a-way in aanmer- king zouden kunnen komen.

Tabel 4.3 laat zien dat de gedragsinterventie Stay-a-way significant vaker geadviseerd werd bij jongeren die in Nederland geboren zijn. De zaken waarin Stay-a-way werd gead- viseerd, hebben bovendien betrekking op oudere jongeren. In zaken waarbij Stay-a-way wordt geadviseerd, is zowel het ARR als het DRP significant lager dan bij zaken zonder Stay-a-way advies. Stay-a-way wordt dus vooral geadviseerd bij LIJ-zaken met minder zware problematiek op de verschillende domeinen (zie tabel 4.4).

Tabel 4.3: Algemene kenmerken zaken met en zonder Stay-a-way advies binnen de groep jongeren waarbij de indicatiecriteria van toepassing zijn

	Met Stay-a-way advies (n=89)	Zonder Stay-a-way advies (n=1.313)	Sig.
	<i>Percentage</i>	<i>Percentage</i>	<i>Waarde Chi² toets</i>
Geboorteland Nederland	96,6%	87,1%	-4.49*
	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Waarde t-toets</i>
Leeftijd	16,6 (0,9)	16,0 (1,2)	-5.76*
ARR	9,2 (3,7)	10,1 (4,1)	2.31*
DRP	48,6 (21,1)	55,9 (19,9)	0.11*

* significant verschil op basis van p-waarde <0,05

Tabel 4.4: Dynamisch Risico Profiel zaken met en zonder Stay-a-way advies binnen de groep jongeren waarbij de indicatiecriteria van toepassing zijn

Domein	Risicofactoren			Beschermdende factoren		
	Met Stay-a-way advies (n=89)	Zonder Stay-a-way advies (n=1.313)	Sig.	Met Stay-a-way advies (n=89)	Zonder Stay-a-way advies (n=1.313)	Sig.
	Gemiddelde (SD)	Gemiddelde (SD)	Waarde t-toets	Gemiddelde (SD)	Gemiddelde (SD)	Waarde t-toets
School	37,3 (24,2)	41,6 (27,0)	1.37	59,0 (34,0)	51,7 (33,9)	-1.86
Werk	10,3 (21,6)	11,7 (25,5)	0.49	51,6 (42,7)	30,3 (39,6)	-3.98*
Gezin	29,2 (19,0)	35,9 (20,3)	2.82*	74,1 (28,5)	66,2 (30,3)	-2.24*
Vrije tijd	49,0 (24,8)	49,8 (27,0)	0.29	54,9 (31,7)	46,2 (32,4)	-2.34*
Relaties	33,0 (23,4)	41,0 (24,6)	2.98*	61,7 (31,7)	59,0 (30,3)	-0.77
Alcohol Drugs	61,4 (13,5)	55,7 (14,3)	-3.67*	-	-	-
Geestelijk	22,0 (26,9)	28,3 (27,3)	1.97*	-	-	-
Attitude	48,3 (20,9)	54,4 (20,1)	2.63*	78,5 (19,3)	76,4 (19,1)	-0.98
Agressie	33,7 (34,8)	50,5 (30,6)	4.20*	72,7 (33,3)	65,0 (32,0)	-2.08*
Vaardigheden	34,6 (20,9)	42,7 (19,0)	3.42*	51,6 (32,4)	38,5 (27,8)	-3.60*

* significant verschil op basis van p-waarde <0,05

Redenen om geen Stay-a-way te adviseren - interviews

De gedragsdeskundige geeft aan dat het regelmatig voorkomt dat jongeren die wel tot de doelgroep behoren geen Stay-a-way geadviseerd en/of opgelegd krijgen. Soms krijgt een jongere bijvoorbeeld eerst jeugddetentie opgelegd. Stay-a-way kan dan in een later stadium nog gevolgd worden. Verder loopt er bij sommige jongeren nog een aanvullend onderzoek bij een zorginstelling, omdat er vermoedens zijn van veel andere problemen. Soms wil de gedrags-wetenschapper dan eerst de diagnostiek afwachten en volgt er nog geen advies voor Stay-a-way, maar een advies voor Jeugdreclassering. Het is eventueel ook mogelijk om aan de rechtbank te vragen om de zitting aan te houden en te wachten op de uitkomsten van het diagnostisch onderzoek, zodat deze meegenomen kunnen worden in het advies. De coördinator taakstraffen voegt toe dat jongeren die geen motivatie hebben en hun problemen ontkennen tijdens het Raadsonderzoek een werkstraf opgelegd krijgen terwijl Stay-a-way voor hen wel iets zou kunnen opleveren. Deze groep jongeren voldoen dan echter niet aan het criterium "bereidheid tot deelname". Sommige jongeren ontkennen tijdens het Raadsonderzoek hun problemen en zeggen niet naar de trainingen te zullen komen, maar blijken dit uiteindelijk toch te doen.

In 6,3% van de LIJ-zaken die voldoen aan de selectiecriteria wordt Stay-a-way geadviseerd. Enkele geïnterviewde trainers vermoeden dat het in hun ogen lage aantal adviezen voor Stay-a-way mogelijk te maken heeft met de onbekendheid van de interventie bij (bepaalde locaties van) de RvdK. Zij geven aan dat het ontbreekt aan goed promotiemateriaal zoals een folder, een website of een presentatie. Zij zijn van mening dat meer promotie noodzakelijk is om de bekendheid met Stay-a-way te vergroten. De geïnterviewde raadsonderzoeker is echter van mening dat er voldoende bekendheid is bij de RvdK

over Stay-a-way. Het feit dat Stay-a-way in een beperkt aantal zaken is geïndiceerd heeft volgens haar andere redenen. De eerdere interventie "Middelen en gebruik" werd ook niet veelvuldig geadviseerd, aldus de raadsonderzoeker. De raadsonderzoeker heeft zelf tot nu toe bij drie strafzaken Stay-a-way geadviseerd. Ook collega-onderzoekers adviseren Stay-a-way niet heel vaak. Volgens de raadsonderzoeker heeft dit te maken met het indicatiecriterium problematisch middelengebruik. Hoewel middelengebruik veel voorkomt, levert dit gebruik volgens de raadsonderzoeker lang niet altijd problemen op in het functioneren of in relatie tot het gepleegde delict. In deze gevallen adviseert de raadsonderzoeker geen Stay-a-way.

De geïnterviewde coördinator taakstraffen is wel van mening dat het lage percentage Stay-a-way adviezen deels afhankelijk is van de bekendheid bij raadsonderzoekers. Er zijn duidelijke verschillen waarneembaar tussen verschillende Raadslocaties. Op de ene locatie zijn de beschikbare gedragsinterventies veel meer onder de aandacht dan bij andere locaties. De coördinator taakstraffen gaat zelf één keer per jaar langs alle onderzoeksteams om over de gedragsinterventies te vertellen. Twee Stay-a-way coördinatoren van de uitvoerende instellingen zijn bij Raadslocaties geweest om de gedragsinterventie toe te lichten. Een coördinator geeft daarbij aan dat met meerdere locaties contact is opgenomen voor een afspraak en dat het bij één locatie gelukt is. Bij de andere locaties is een voorlichting niet tot stand gekomen, omdat de Raadslocaties voorrang geven aan andere (reorganisatorische) zaken.

Enkele ondervraagde trainers verwachten dat jongeren die wel tot de doelgroep behoren niet altijd bij Stay-a-way terecht komen door de manier waarop het LIJ wordt afgenomen. Zij geven aan dat voor het indiceren van Stay-a-way instrument 2B van het LIJ ingevuld moet worden. In instrument 2A wordt middelengebruik onvoldoende uitgevraagd. Vermoedelijk is de potentiële doelgroep voor Stay-a-way ten tijde van dit onderzoek dus groter dan de geïdentificeerde 1.402 LIJ-zaken doordat een aantal jongeren waarbij alleen 2A van het LIJ wordt gebruikt mogelijk ook in aanmerking komen voor Stay-a-way.

Stay-a-way advies zonder dat voldaan is aan de criteria

Aan de hand van analyse van de LIJ-gegevens van de RvdK kan worden bepaald of het voorkomt dat er onterecht een Stay-a-way advies wordt afgegeven door de RvdK. In de onderzoeksperiode is informatie beschikbaar over 10.645 LIJ-zaken. Een klein percentage (0,3%) van deze zaken heeft volgens de programmahandleiding onterecht een Stay-a-way advies gekregen: er zijn in de onderzoeksperiode 37 LIJ-zaken geïdentificeerd waarbij een Stay-a-way advies is afgegeven terwijl niet is voldaan aan de indicatiecriteria of sprake was van één of meerdere contra-indicaties. Tabel 4.5 geeft een overzicht van het aantal zaken met een Stay-a-way advies waarbij niet voldaan is aan de criteria. Hoewel het aantal LIJ-zaken waarbij onterecht een Stay-a-way advies is afgegeven relatief erg klein is, betreft dit toch 14,5% van de 256 zaken met een Stay-a-way advies.

Wanneer werd afgeweken van de criteria, had dit in de meeste gevallen betrekking op het recidiverisico. Er is in 13 LIJ-zaken Stay-a-way geadviseerd terwijl sprake was van een laag ARR (5,1% van de 256 zaken met een Stay-a-way advies). Deze zaken hadden volgens de Stay-a-way handleiding geen Stay-a-way advies mogen krijgen. Daarnaast is in 7 LIJ-zaken Stay-a-way geadviseerd terwijl het ARR onbekend was (2,7% van de 256 zaken met een Stay-a-way advies). Daarnaast voldoen hiervan 4 zaken (ook) niet aan de overige criteria.

Bij 7 zaken (2,7%) was geen sprake van matige of ernstige problemen met middelen-gebruik. Het is echter mogelijk dat deze zaken wel een Stay-a-way indicatie hebben, aangezien het niet mogelijk was om zaken van jongeren te selecteren met lichte problemen met middelen in combinatie met persoonsgebonden en omgevingsfactoren die een verhoogd risico met zich mee brengen.

In de onderzoeksperiode hebben 6 zaken (2,3%) een Stay-a-way advies gekregen terwijl deze jongeren geen motivatie hadden om hun gedrag te veranderen. Deze zaken hadden volgens de Stay-a-way handleiding geen Stay-a-way advies mogen krijgen.

Tot slot hebben 5 zaken (2,0%) een Stay-a-way advies gekregen terwijl er sprake was van voortdurend opstandig of storend gedrag. Ook voor deze zaken geldt dat een Stay-a-way advies volgens de handleiding geen optie zou zijn geweest.

Tabel 4.5: Aantal zaken met een Stay-a-way advies waarbij niet voldaan is aan de gestelde criteria

Indicatiecriterium	Operationalisatie gebruikte query LIJ	Zaken
1. Jongeren van 12 tot en met 18 jaar	Jongeren die ten tijde van aanmelding bij de RvdK 12 t/m 18 jaar zijn	0
2. Midden of hoog recidiverisico	Score "midden" of "hoog" op ARR	20
3. Risicovol middelengebruik a) Matige tot ernstige problemen met middelen of b) Lichte problemen middelen en twee risicofactoren op het ontwikkelen van verslavingsproblemen	a) Score "midden" of "hoog" op domein 6 Alcohol- en drugs van het DRP b) Niet mogelijk, dit criterium is niet meegenomen in de analyses	7
4. Bereidheid tot deelname van de jongere	Geen score "laag" op domein 8 Attitude onderdeel beschermende factoren	6
Contra-indicatie	Operationalisatie gebruikte query LIJ	Zaken
1. Ernstige symptomen van psychopathologie, zoals jongeren met psychotische symptomen, suïcidaal en homicidaal gedrag	Niet mogelijk m.b.v. query, het criterium wordt niet meegenomen in de analyses	-
2. Voortdurend opstandig of storend gedrag van jongere ten aanzien van de training	Score "hoog" op domein 8 Attitude, domein 9 Agressie en domein 6 Alcohol- en drugs	5
3. Eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik gevolgd	Niet mogelijk m.b.v. query, het criterium wordt niet meegenomen in de analyses	-

Conclusie

Van de strafzaken die volgens het LIJ in aanmerking komen voor Stay-a-way krijgt 6,3% een Stay-a-way advies. Stay-a-way wordt doorgaans geadviseerd bij oudere jongeren met een significant lager ARR en DRP. De geïnterviewde betrokkenen noemen verschillende redenen om geen Stay-a-way advies te geven, waaronder het afwachten van aanvullend onderzoek bij een zorginstelling, het ontkennen van de problemen door de jongere, onbekendheid bij de RvdK en de interpretatie van het indicatiecriterium problematisch middelengebruik.

In totaal is in de onderzoeksperiode 256 keer Stay-a-way geadviseerd. Hiervan hebben 89 LIJ-zaken conform de handleiding een Stay-a-way advies gekregen. Daarnaast waren er 37 zaken waarbij Stay-a-way is geadviseerd terwijl deze jongeren niet voldeden aan de criteria. Dit is 14,5% van alle zaken waarin Stay-a-way is geadviseerd. In de meeste gevallen betrof dit strafzaken waarbij geen sprake was van een midden of hoog recidive risico. Ook is er een Stay-a-way advies afgegeven voor jongeren die vermoedelijk niet bereid waren tot deelname en jongeren waarbij sprake was van voortdurend opstandig of storend gedrag. Deze strafzaken hadden volgens de programmahandleiding geen Stay-a-way advies mogen krijgen.

Tot slot zijn er ook 130 zaken waarin Stay-a-way is geadviseerd zonder dat het LIJ is ingevuld. Deze zaken zijn vermoedelijk afkomstig uit regio's waarin het LIJ nog niet was ingevoerd ten tijde van het Stay-a-way advies. Hoeveel zaken er wel of niet voldoen aan de gestelde criteria kan bij deze zaken niet vastgesteld worden.

4.4 Oplegging Stay-a-way door de rechter

Een indicatie voor Stay-a-way wil niet altijd zeggen dat Stay-a-way ook door de rechter wordt opgelegd. De geïnterviewde raadsonderzoeker geeft aan dat de rechter het advies Stay-a-way niet altijd overneemt, omdat de interventie erg lang is en niet altijd in verhouding staat tot het gepleegde delict. De rechter legt ook wel een werkstraf op als de interventie te fors is in verhouding tot het delict of als jongeren waarschijnlijk het traject niet succesvol kunnen afronden vanwege het aantal bijeenkomsten. Dit beeld wordt bevestigd door de gedragsdeskundige en de coördinator taakstraffen. Wel geeft de gedragsdeskundige aan dat wanneer voor het gepleegde delict minder uur staat terwijl een leerstraf zoals Stay-a-way wel gewenst is, dit wel wordt overlegd met het OM en de rechtbank. Het is dan zaak om goed te onderbouwen waarom Stay-a-way (ondanks het lichte vergrijp) nodig is en/of toe te lichten welke problemen er bijvoorbeeld achter een in hun ogen simpele diefstal schuilen. De gedragsdeskundige schat in dat in 90% van de gevallen het advies voor welke interventie nodig is, wordt overgenomen door de rechter.

Stay-a-way opgelegd conform advies

In de onderzoeksperiode zijn 256 zaken geïdentificeerd waarbij Stay-a-way geadviseerd is al dan niet via het LIJ. Dit advies van de raadsonderzoeker is echter lang niet altijd overgenomen door de rechter. In 147 zaken (57,4%) met een Stay-a-way advies is ook daadwerkelijk Stay-a-way opgelegd³. Deze zaken verschillen op twee punten van de zaken waarbij de rechter het Stay-a-way advies niet heeft overgenomen. Bij de zaken waarbij het Stay-a-way advies is opgevolgd door de rechter was sprake van een significant lager ARR en significant meer beschermende factoren binnen het domein vaardigheden van het DRP, zie tabel 4.6. Qua geboorteland, leeftijd en DRP komen de zaken overeen.

³ De gegevens hebben betrekking op de periode vanaf de start van de implementatie met LIJ in 2012 (datum verschilt per locatie) t/m 9 juli 2014. Adviezen die de laatste twee maanden zijn afgegeven, zijn mogelijk nog niet beoordeeld door de rechter en hebben mogelijk nog geleid tot een Stay-a-way advies. Dit betrof slechts 8 adviezen en zal dus weinig invloed hebben op de gepresenteerde percentages.

Tabel 4.6: Algemene kenmerken zaken met Stay-a-way advies waarbij Stay-a-way wel of niet is opgelegd door de rechter

	Opgelegd (n=147)	Niet opgelegd (n=109)	Sig.
	Percentage	Percentage	Waarde χ^2 toets
Geboorteland Nederland	92%	93%	0.53
	Gemiddelde (SD)	Gemiddelde (SD)	Waarde t-toets
Leeftijd	16,6 (0,8)	16,5 (1,0)	-1.20
ARR	7,6 (3,5)	9,1 (4,5)	2.03*
DRP	48,5 (25,1)	54,8 (20,7)	1.47
DRP: Vaardigheden beschermend	54,8 (34,8)	39,7 (32,1)	-2.72*

* significant verschil op basis van p-waarde <0,05

Stay-a-way opgelegd zonder Stay-a-way advies

De rechter heeft in totaal 226 keer Stay-a-way opgelegd (zie voor een beschrijving van de uiteindelijke deelnemersgroep hoofdstuk 5). Naast de 147 zaken met een Stay-a-way advies (zowel tot stand gekomen via het LIJ als zonder het LIJ) heeft de rechter in 79 andere zaken Stay-a-way opgelegd zonder dat er sprake was van een Stay-a-way advies. De meeste van deze zaken (n=74) zijn niet te koppelen aan strafzaken waarvan de achtergrond gegevens zijn ingevuld in het LIJ⁴. Doordat geen achtergrondgegevens beschikbaar zijn over deze strafzaken valt helaas niets over de achtergrond van deze strafzaken te zeggen. Er is geen verschil tussen de opgelegde trajecten zonder en met Stay-a-way advies in het percentage afgebroken trajecten, zie tabel 4.7.

Tabel 4.7: Aantal afgebroken trajecten met en zonder Stay-a-way advies

Advies	Traject afgebroken	Overige trajecten
Geen Stay-a-way advies	19 (24,1%)	60 (75,9%)
Wel Stay-a-way advies	36 (24,5%)	111 (75,5%)
Totaal aantal trajecten	55 (24,3%)	171 (75,7%)

Conclusie

Een indicatie voor Stay-a-way wil niet altijd zeggen dat Stay-a-way ook door de rechter wordt opgelegd. De raadsonderzoeker geeft aan dat de rechter het advies Stay-a-way niet altijd overneemt, omdat de interventie relatief lang is en niet altijd in verhouding staat tot het gepleegde delict.

In de onderzoeksperiode is voor 256 zaken een Stay-a-way advies gegeven. Dit advies is in 57,4% van de zaken overgenomen door de rechter. Bij deze zaken was sprake van een significant lager ARR en er waren significant meer beschermende factoren binnen het domein vaardigheden van het DRP dan bij zaken waarbij het Stay-a-way advies niet is opgevolgd en de gedragsinterventie niet is

⁴ Het betreft hier opleggingen van Stay-a-way waarbij het bijbehorende raadsonderzoek plaatsvond in de periode waarin het LIJ nog niet werd toegepast.

opgelegd. Op andere algemene kenmerken zijn geen verschillen gevonden. Stay-a-way is ook verscheidene keren opgelegd (35% van alle trajecten) zonder dat er sprake was van een Stay-a-way advies. Over de achtergrond van deze zaken is geen informatie beschikbaar.

5 Doelgroep

In dit hoofdstuk staat de doelgroep centraal: de jongeren die deelnemen aan Stay-a-way. Het hoofdstuk geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe ziet de deelnemersgroep eruit? (§5.1)
- In hoeverre voldoen de deelnemende jongeren aan de gestelde in- en exclusiecriteria? (ook wel indicatiecriteria en contra-indicaties genoemd; §5.2)
- Hoeveel en welke jongeren vallen uit? (§5.3)
- Zijn de jongeren die deelnemen aan Stay-a-way gemotiveerd voor deelname? (§5.4)

Hiervoor is gebruik gemaakt van informatie uit het LIJ en interviews met de trainers en betrokkenen uit andere organisaties.

5.1 Beschrijving deelnemersgroep Stay-a-way

Aantal jongeren waarbij Stay-a-way is opgelegd

Volgens gegevens van de RvdK hebben 226 strafzaken uiteindelijk geleid tot een oplegging voor de gedragsinterventie Stay-a-way, zie tabel 5.1. Bij meer dan de helft van de zaken is een regulier Stay-a-way traject opgelegd door de rechter. In ongeveer een kwart van de zaken is een plus traject opgelegd en in ongeveer een vijfde een verkort traject.

Tabel 5.1: Opleggingen voor de gedragsinterventie Stay-a-way

Type traject	Aantal	Percentage
Stay-a-way regulier	119	52,7
Stay-a-way verkort	50	22,1
Stay-a-way plus	57	25,2
Totaal	226	100

De trainers van – met name twee – instellingen geven aan dat het aantal trajecten voor Stay-a-way tegen valt. Uit de gegevens van de RvdK blijkt dat het aantal opleggingen voor Stay-a-way terugloopt, zie tabel 5.2. In het eerste jaar dat Stay-a-way werd aangeboden, werd Stay-a-way in 104 zaken opgelegd. In het tweede jaar betrof dit 91 zaken. Hoewel de gegevens over 2014 slechts betrekking hebben op een half jaar lijkt het aantal opleggingen in 2014 ook te zijn teruggelopen.

Tabel 5.2: Opleggingen voor de gedragsinterventie Stay-a-way per jaar

Jaar	Aantal	Percentage
2012	104	46,0
2013	91	40,3
2014 (eerste 6 maanden)	31	13,7
Totaal	226	100

Een mogelijke verklaring hiervoor zou de verdere implementatie van het LIJ kunnen zijn. In de beginfase werd Stay-a-way – afhankelijk van de Raadslocatie – geïndiceerd zonder én met behulp van het LIJ. Zoals eerder beschreven is het voor een Stay-a-way indicatie noodzakelijk dat instrument 2B van het LIJ wordt ingevuld. Hier wordt dieper ingegaan op het middelengebruik van de jongere. In de beginperiode werd Stay-a-way mogelijk ook

opgelegd bij jongeren die na invoering van het LIJ niet meer bij Stay-a-way terecht zouden zijn gekomen. Deze suggestie wordt bevestigd door de landelijk projectmanager. De landelijk projectmanager geeft tevens aan dat het in 2014 steeds vaker voor lijkt te komen dat jongeren Stay-a-way opgelegd krijgen waarbij veel meer aan de hand is (zwaardere casussen). Enkele trainers bevestigen dit. Zij geven aan dat bij de jongeren die aangemeld worden voor een Stay-a-way traject vaak sprake is van fors middelengebruik. De jongeren met een iets lichter gebruik zien ze niet terug in hun caseload, terwijl Stay-a-way ook zinvol kan zijn voor jongeren die een minder zwaar delict hebben gepleegd waarbij middelengebruik een rol speelde. De jongeren die na oplegging bij de landelijke projectmanager aangemeld worden, zijn vaak aan de 'zware' kant. Andere trainers geven echter aan dat zij juist vinden dat Stay-a-way te zwaar is voor sommige jongeren. Er worden voorbeelden genoemd van jongeren die Stay-a-way opgelegd hebben gekregen na het onder invloed rijden op de scooter of het vernielen van een autospiegel in een dronken bui. In deze gevallen is Stay-a-way een te zware interventie volgens de trainers. Bij een licht vergrijp zou een minder intensief traject passender zijn, bijvoorbeeld een traject van maximaal twaalf bijeenkomsten of een (licht) educatieve maatregel Alcohol & verkeer. Anderzijds geven verschillende trainers aan dat zij ook regelmatig jongeren moeten trainen die veel meer nodig hebben dan Stay-a-way.

Kenmerken van de groep jongeren waarbij Stay-a-way is opgelegd

Aangezien het LIJ tijdens de onderzoeksperiode werd geïmplementeerd, zijn niet voor alle zaken gegevens uit het LIJ beschikbaar. Dit betekent dat slechts over een deel van de zaken met een oplegging voor de gedragsinterventie iets gezegd kan worden over de achtergrond van de jongere en de daarbij horende inschatting van het recidive risico. Van de 226 strafzaken die hebben geleid tot een oplegging van Stay-a-way is achtergrondinformatie beschikbaar over 75 zaken (33,2%). Het is niet bekend in hoeverre deze 75 zaken representatief zijn voor de gehele deelnemersgroep.

Van de jongeren die Stay-a-way opgelegd hebben gekregen en waarvan de achtergrondgegevens bekend zijn, is het merendeel in Nederland geboren (89,3%). De groep bestaat grotendeels uit jongens (96%). De gemiddelde leeftijd ten tijde van de aanmelding bij de RvdK is 16,6 jaar (SD 0,87). Het ARR is 8,6 (SD 3,0). Deze gemiddelde score komt overeen met een hoog recidive risico. De gemiddelde score van het DRP is 47,9 (SD 20,1). Deze score valt in de midden categorie.

De gemiddelde scores op de verschillende domeinen van het DRP zijn weergegeven in tabel 5.3. De jongeren scoren laag op de risicofactoren behorende bij zes van de tien domeinen (school, werk, gezin, relaties, geestelijke gezondheid en vaardigheden). De gemiddelde score van de risicofactoren voor de overige domeinen (vrije tijd, alcohol drugs en gokken, attitude en agressie) vallen in de midden categorie. De doelgroep scoort in de midden categorie voor alle beschermende factoren.

Tabel 5.3: Gemiddelde scores Dynamisch Risico Profiel opleggingen Stay-a-way

Domein	Risicofactoren score Gemiddelde (SD) – categorie	Beschermende factoren score Gemiddelde (SD) – categorie
School (n=68)	35,6 (25,6) – laag	57,3 (33,3) – midden
Werk (n=67)	7,7 (18,6) – laag	51,6 (44,0) – midden
Gezin (n=70)	32,2 (22,3) – laag	72,0 (30,1) – hoog
Vrije tijd (n=71)	45,2 (26,4) – midden	57,6 (33,7) – midden
Relaties (n=71)	29,6 (19,9) – laag	61,6 (19,9) – midden
Alcohol Drugs Gokken (n=75)	60,3 (14,7) – midden	-
Geestelijke gezondheid (n=69)	23,2 (26,8) – laag	-
Attitude (n=69)	47,7 (20,1) – midden	81,5 (19,8) – hoog
Agressie (n=68)	37,7 (35,3) – midden	70,9 (32,4) – hoog
Vaardigheden (n=72)	32,5 (20,5) – laag	54,3 (32,1) – midden

Noot. De scores van het DRP lopen van 0 tot en met 99. Score 0-33 is laag, score 34-66 is midden en score 67-99 is hoog.

Differentiatie tussen de verschillende trajecten

Volgens de programmahandleiding Stay-a-way komen jongeren (van 12 t/m 18 jaar) in aanmerking voor de gedragsinterventie Stay-a-way wanneer zij een midden tot hoog recidive risico hebben en er sprake is van risicovol middelengebruik. Afhankelijk van de motivatie tot gedragsverandering en de intelligentie van de jongere kan worden gedifferentieerd naar het reguliere, verkorte en plus traject van Stay-a-way (zie tabel 5.4). Het is de bedoeling dat jongeren met een duidelijke wens tot gedragsverandering deelnemen aan het verkorte traject. Voor jongeren met een IQ tussen de 50 en 85 is het plus traject ontwikkeld.

Tabel 5.4: Selectiecriteria Stay-a-way volgens de programmahandleiding

Doelgroep	Traject
Jongeren (12-18 jaar) met midden of hoog recidiverisico en risicovol middelengebruik	Regulier traject
Jongeren (12-18 jaar) met midden of hoog recidiverisico en risico middelengebruik met duidelijke wens tot gedragsverandering	Verkort traject
Jongeren (12-18 jaar) met midden of hoog recidiverisico en risicovol middelengebruik, met een IQ tussen 50 en 85	Plus traject

Voor de zaken die met behulp van het LIJ tot een Stay-a-way oplegging hebben geleid (n=75 van de 226 zaken), is het mogelijk een vergelijking te maken tussen de verschillende trajecttypen. Helaas is geen informatie over het IQ opgenomen in het LIJ, waardoor geen uitspraken gedaan kunnen worden over verschillen in intelligentie van de jongeren waarvoor één van de drie Stay-a-way trajecten is opgelegd. Wel kunnen uitspraken worden gedaan over de mate waarin de jongeren verschillen in hun ARR, DRP, de ernst van het middelengebruik en de aanwezigheid van beschermende factoren op het domein Attitude, hetgeen kan worden opgevat als operationalisatie van de wens tot gedragsverandering (zie paragraaf 3.4 voor een nadere toelichting).

Uit de gegevens van de RvdK blijkt dat er geen sprake is van significante verschillen tussen de opleggingen voor het reguliere en verkorte traject (zie tabel 5.5). Ook niet voor de beschermende factoren bij het domein Attitude waarin de wens tot gedragsverandering wordt weergegeven. Jongeren die het plus traject opgelegd hebben kregen, hebben significant minder beschermende factoren op het domein Attitude dan jongeren met een oplegging voor het reguliere of het verkorte traject. Ook hebben de jongeren met een oplegging voor het plus traject een significant hoger DRP dan jongeren met een oplegging voor het verkorte traject.

Tabel 5.5: Kenmerken van opleggingen per trajecttype

	Regulier (n=37)	Verkort (n=17)	Plus (n=21)
	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>
Algemeen Recidive Risico	8,2 (2,9)	8,1 (3,0)	9,6 (3,1)
Dynamisch Risico profiel	49,8 (24,0)	39,9 (17,5) ^B	51,5 (16,0) ^B
Risicofactoren domein Middelengebruik	61,5 (15,2)	55,0 (14,0)	62,3 (14,1)
Beschermende factoren domein Attitude	85,4 (18,4) ^A	85,3 (19,5) ^B	71,2 (19,9) ^{AB}
Leeftijd	16,7 (0,7)	16,6 (0,8)	16,3 (1,1)
	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>
Mannelijk geslacht	36 (97,3%)	16 (94,1%)	20 (95,2%)
Nederlandse nationaliteit	33 (89,2%)	16 (94,1%)	18 (85,7%)

^A Significant verschil tussen het Regulier traject en het Plus traject

^B Significant verschil tussen het Verkort traject en het Plus traject

Indruk van betrokken medewerkers: interviews

De geïnterviewde raadsonderzoeker geeft aan dat een regulier traject qua aantal uren niet altijd in verhouding staat tot het gepleegde delict. Er wordt dan wel eens voor een verkort traject gekozen, ook al is er geen sprake van motivatie voor gedragsverandering met betrekking tot het middelengebruik. Ook als een jongere bijvoorbeeld al eerder een keer een cursus over middelengebruik heeft gedaan, wordt gekozen voor een verkort traject. De raadsonderzoeker licht dergelijke keuzes goed toe. Ze gaat er vanuit dat de trainers de onderdelen die nodig zijn voor het vergroten van de motivatie toch toepassen en andere onderdelen waarmee de jongere al bekend is, overslaan.

De geïnterviewde gedragsdeskundige geeft aan dat het wel de bedoeling is dat alle jongeren zonder sterke motivatie voor gedragsverandering een motivatietraining krijgen. Toch legt de rechter soms een verkort traject op ondanks een gebrek aan motivatie. De coördinator taakstraffen vult aan dat er soms motivatie lijkt te zijn tijdens het Raadsonderzoek, terwijl tijdens de uitvoering van de interventie blijkt dat dit toch niet het geval is.

Veel trainers hebben de indruk dat het Openbaar Ministerie de straf bepaalt op basis van het aantal uur dat er voor staat en niet op basis van de inhoud en wat nodig is voor de jongere. Hierdoor krijgen jongeren zonder sterke wens voor gedragsverandering toch de verkorte variant opgelegd.

Volgens de coördinator taakstraffen krijgen jongeren altijd het plus traject geïndiceerd als zij een laag intelligentieniveau hebben. Soms komt dit echter pas bij de start van de uitvoering boven tafel. Het reguliere traject wordt dan omgezet in een plus traject. Ook bij jongeren met een IQ van net boven de 85 die qua snelheid een regulier traject niet kunnen bijhouden, wordt soms overgegaan tot een plus traject. Het overstappen van een regulier

naar een plus traject gaat ook gemakkelijk. Hiervoor is geen tussenkomst van de rechter nodig, omdat het om evenveel uren gaat. De geïnterviewde gedragsdeskundige geeft aan dat een groot aantal jongeren al een intelligentietest heeft gehad en de intelligentie dus bekend is, zodat deze jongeren direct de juiste indicatie kunnen krijgen. Als het IQ niet bekend is, wordt vaak geen intelligentietest afgenomen, omdat het veel tijd kost en het verslag en advies binnen een paar weken opgesteld moet zijn. Vaak kijken de raadsonderzoeker en de gedragsdeskundige in dat geval naar het schoolniveau van de jongere. Daarnaast is er overleg met school over het leervermogen van de jongere. Veel trainers geven aan dat het intelligentieniveau lang niet altijd bekend is. Bovendien komt het in de praktijk ook wel voor dat jongeren met een laag IQ het verkorte traject opgelegd krijgen.

Conclusie

Het aantal opleggingen lijkt gedurende de tijd af te nemen. Jongeren die Stay-a-way opgelegd krijgen, hebben doorgaans een hoog ARR en een gemiddeld DRP. Er zijn geen significante verschillen gevonden in de achtergrondgegevens bij de opleggingen voor het reguliere en het verkorte traject. Betrokken medewerkers hebben de indruk dat differentiatie naar reguliere, verkorte en plus trajecten niet altijd goed verloopt.

5.2 Voldoen de deelnemers aan de inclusie- en exclusiecriteria?

Uit de LIJ gegevens van de RvdK kan worden afgeleid of strafzaken waarbij Stay-a-way is opgelegd door de rechter voldoen aan de volgens de programmahandleiding vastgestelde criteria (aanwezigheid van indicatiecriteria en afwezigheid van contra-indicaties). Een kanttekening hierbij is dat uitsluitend uitspraken gedaan kunnen worden over de strafzaken waarvoor het LIJ is ingevuld (75 van de 226 strafzaken). Het is niet bekend in hoeverre deze zaken representatief zijn voor alle opleggingen voor de gedragsinterventie Stay-a-way. In paragraaf 3.4 is een uitgebreide beschrijving opgenomen van de operationalisatie van de criteria, de totstandkoming van de uitkomsten en de beperkingen van de analyses op basis van het LIJ.

Indicatiecriteria

Volgens de programmahandleiding Stay-a-way moeten jongeren voldoen aan de volgende indicatiecriteria om in aanmerking te komen voor Stay-a-way:

- I. Leeftijd 12 t/m 18 jaar*
- II. Midden of hoog recidiverisico (ARR midden of hoog)*
- III. Risicovol middelengebruik, zich uitend in: matige tot ernstige problemen met middelen (op basis van domein 6 "alcohol- en drugsgebruik en gokken" van het LIJ of lichte problemen met middelen, in combinatie met tenminste twee risicofactoren op het ontwikkelen van verslavingsproblematiek, zoals gebrek aan zelfcontrole of neiging tot sensation seeking.*
- IV. Bereidheid van de jongere tot deelname*

Indicatiecriterium 1: jongeren van 12 tot en met 18 jaar

Alle opleggingen voor Stay-a-way hebben betrekking op jongeren van 12 tot en met 18 jaar.

Indicatiecriterium 2: midden of hoog recidive risico

In de onderzoeksperiode voldoen 65 LIJ-zaken (86,7%) aan het tweede inclusie criterium 'midden of hoog recidive risico'.

Indicatiecriterium 3: risicovol middelengebruik

In de onderzoeksperiode konden 72 trajecten (96%) worden geïdentificeerd waarbij sprake was van risicovol middelengebruik (d.w.z. matige tot ernstige problemen met middelen op domein 6 van het LIJ). Het is mogelijk dat de resterende 3 zaken ook tot de doelgroep behoorden, aangezien het niet mogelijk was om met behulp van het LIJ strafzaken te identificeren waarbij sprake was van lichte problemen met middelen met tenminste twee risicofactoren op het ontwikkelen van verslavingsproblematiek.

Indicatiecriterium 4: bereidheid tot deelname

In de onderzoeksperiode konden 72 LIJ-zaken (96%) worden geïdentificeerd met minimaal een beschermende factor bij het domein Attitude. De aanwezigheid van minimaal een beschermende factor bij het domein Attitude kan worden gezien als indicator voor bereidheid tot deelname (zie §3.4).

Uit tabel 5.6 blijkt dat in totaal bij ruim 80% van de Stay-a-way trajecten de jongere voldeed aan alle vier de indicatiecriteria.

Tabel 5.6: Voldoen deelnemers aan de indicatiecriteria? (n=75)

Indicatiecriterium	Aantal (%)
1: jongeren van 12 tot en met 18 jaar	75 (100%)
2: midden of hoog recidive risico	65 (86,7%)
3: risicovol middelengebruik	72 (96,0%)
4: bereidheid tot deelname	72 (96,0%)
Voldoen aan alle bovenstaande criteria	61 (81,3%)

Indruk van betrokken medewerkers: interviews

De geïnterviewde raadsonderzoeker legt uit dat het LIJ op basis van de ingevulde gegevens geen afbakening of richting geeft over de te adviseren gedragsinterventies. In de computerapplicatie is de vraag opgenomen: "Is het zoeken van een gedragsinterventie aan de orde?". Als de raadsonderzoeker deze vraag bevestigend beantwoordt, verschijnt er een overzicht van alle (voorlopig) erkende gedragsinterventies. De raadsonderzoeker besluit vervolgens welke interventie het meest passend is voor de jongere. De geïnterviewde raadsonderzoeker geeft aan dat Stay-a-way uitsluitend wordt geadviseerd als hier goede argumenten voor zijn. Dit wil niet zeggen dat alle jongeren altijd aan de gestelde indicatiecriteria voldoen. Het LIJ geeft uitsluitend informatie over eventuele contra-indicaties voor de verschillende opgenomen gedragsinterventies. Indicatiecriteria worden niet in het LIJ vermeld. In het multidisciplinair overleg worden indicatiecriteria wel één voor één langsgelopen. Soms komt het echter voor dat een jongere niet aan alle indicatiecriteria voldoet. Enerzijds komt het voor dat besloten wordt dat Stay-a-way ondanks afwijkende scores toch nuttig is voor de jongere. Anderzijds geeft de raadsonderzoeker aan de indicatiecriteria niet letterlijk uit haar hoofd te kennen. De raadsonderzoeker beoordeelt op basis van het beeld dat van de jongere is ontstaan, ervaring en gezond verstand of een interventie een jongere zou kunnen helpen. Raadsonderzoekers proberen wel altijd goed te achterhalen of een jongere bereid is tot deelname.

De geïnterviewde gedragsdeskundige geeft aan dat jongeren in ieder geval altijd voldoen aan een midden of hoog recidive risico. In de ogen van de gedragsdeskundige is motivatie

geen vereiste. In de onderzoeksfase wordt altijd geprobeerd om de jongere te motiveren voor een interventie. Alleen als de jongere geen enkele motivatie heeft en niet bereid is om afspraken na te komen is het afbreukrisico te groot en wordt Stay-a-way niet geïndiceerd. De geïnterviewde gedragsdeskundige geeft aan dat het niet zou moeten gebeuren dat jongeren deelnemen aan Stay-a-way die niet tot de doelgroep behoren en dat dit in hun regio tot nu ook niet is voorgekomen.

De coördinator taakstraffen is van mening dat op het moment van indicatie altijd aan alle indicatiecriteria wordt voldaan, met uitzondering van het derde indicatiecriterium, de bereidheid tot deelname. Soms wordt dan echter het alternatief van een detentiestraf voorgelegd en dan kiezen jongeren meestal toch voor een gedragsinterventie. Volgens de geïnterviewde coördinator taakstraffen voldoen jongeren soms niet meer aan de indicatiecriteria of is er sprake van contra-indicaties vanwege de lange tijd tussen indicatie en oplegging of uitvoering. Eigenlijk zouden alle criteria bij aanvang van een traject nogmaals nagelopen moeten worden, maar dit gebeurt niet altijd. Indien de coördinator taakstraffen er tijdens het kennismakingsgesprek achter komt dat Stay-a-way toch niet geschikt is, wordt er een multidisciplinair overleg belegd en contact opgenomen met de officier met het verzoek om de leerstraf om te zetten naar een andere straf. Dit gebeurt echter niet vaak (naar inschatting <5%).

Verschillende trainers benoemen echter dat het veelvuldig voorkomt dat aangemelde jongeren niet voldoen aan de indicatiecriteria. Over het algemeen is er ten tijde van de indicatiestelling sprake van een midden of hoog recidiverisico en risicovol middelengebruik. Sommige jongeren hebben echter in de periode tussen de indicatiestelling en de uiteindelijke uitvoering van de interventie een positieve ontwikkeling doorgemaakt (geschrokken dat ze opgepakt zijn, zijn minder gaan gebruiken), waardoor bij aanvang van de interventie bij deze jongeren geen sprake *meer* is van *risicovol* middelengebruik naar inschatting van de trainers.

Contra-indicaties

Volgens de programmahandleiding Stay-a-way gelden de volgende contra-indicaties voor de gedragsinterventie:

- I. Ernstige symptomen van psychopathologie, zoals jongeren met psychotische symptomen, suïcidaal en homicidaal gedrag.*
- II. Gedurig opstandig of storend gedrag van jongere ten aanzien van de training, zoals het herhaaldelijk niet verschijnen op afspraken. De scores op de domeinen Attitude, Agressie zijn hoog.*
- III. de jongere heeft eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik (Brains4Use, MDFT) gevolgd.*

Contra-indicatie 1: ernstige symptomen van psychopathologie

Ernstige symptomen van psychopathologie staan niet als zodanig in het LIJ weergegeven. Er kunnen daarom geen LIJ-zaken worden uitgesloten op grond van deze contra-indicatie. Het is dus op grond van het LIJ niet duidelijk of er jongeren zijn aangemeld voor Stay-a-way die voldoen aan deze contra-indicatie.

Contra-indicatie 2: opstandig of storend gedrag

In de onderzoeksperiode konden 2 (2,7%) LIJ-zaken worden geïdentificeerd die voldeden aan deze contra-indicatie, d.w.z. dat er sprake was van een hoge score op de domeinen Attitude en Agressie.

Contra-indicatie 3: eerder een meer intensieve interventie gevolgd

Het is niet bekend welke jongeren eerder een meer intensieve interventie gericht op middelengebruik hebben gevolgd, omdat deze gegevens met behulp van een query niet uit het LIJ zijn te halen. Er kunnen dus geen LIJ-zaken worden uitgesloten op grond van deze contra-indicatie, waardoor het niet duidelijk is of er jongeren zijn aangemeld voor Stay-a-way die voldoen aan deze contra-indicatie.

Indruk van betrokken medewerkers - interviews

De raadsonderzoeker, gedragsdeskundige en coördinator taakstraffen zijn allen van mening dat altijd rekening gehouden wordt met de contra-indicaties. In het LIJ is per interventie een overzicht van de algemene en interventie specifieke contra-indicaties opgenomen. De algemene contra-indicaties voor gedragsinterventies hebben betrekking op de bereidheid tot deelname, het machtig zijn van de Nederlandse taal, het hebben van een vaste woon- en verblijfplaats en het hebben van een structurele dagbesteding. Als een raadsonderzoeker een interventie wil indiceren, moet per contra-indicatie aangegeven worden of deze al dan niet aanwezig is. Het is in de computerapplicatie van het LIJ niet mogelijk om een gedragsinterventie te adviseren terwijl één of meer van de contra-indicaties zijn aangevinkt. Een dergelijk overzicht van de indicatiecriteria is ten tijde van de onderzoeksperiode niet opgenomen.

Over de eerste contra-indicatie merkt de raadsonderzoeker op dat ernstige symptomen van psychopathologie niet altijd in het LIJ verwerkt kunnen worden. Binnen het zevende domein 'Geestelijke gezondheid' van het DRP is de vraag opgenomen of er sprake is van een diagnose. Deze vraag kan alleen bevestigend worden beantwoord op het moment dat een stoornis daadwerkelijk door een psycholoog of psychiater is vastgesteld. Losse symptomen kunnen niet worden ingevuld bij de verschillende items, maar uitsluitend worden opgenomen als vrije tekst. Deze vrije tekst wordt niet meegewogen bij het vaststellen van het DRP. Symptomen van psychopathologie worden wel uitgevraagd met behulp van verschillende vragenlijsten (o.a. sPsy), maar deze worden niet meegewogen in het LIJ.

De tweede contra-indicatie, een hoge score op zowel de risicofactoren bij het domein Attitude als de risicofactoren bij het domein Agressie, is volgens de raadsonderzoeker niet als zodanig in het LIJ opgenomen als contra-indicatie voor Stay-a-way.

De coördinator taakstraffen geeft aan dat hoewel er ten tijde van de indicatie niet wordt afgeweken van de contra-indicaties, er bij aanvang van het traject toch veranderingen kunnen zijn opgetreden. Middelengebruik, attitude en agressie kunnen fluctueren. Hierdoor kan het voorkomen dat sommige jongeren bij aanvang van het traject niet volledig meer aan alle indicatiecriteria voldoen of dat er sprake is van een contra-indicatie.

Een aantal trainers geeft aan dat er bij verschillende aangemelde jongeren sprake was van contra-indicaties. Voorbeelden die genoemd zijn, betreffen jongeren met ernstige symptomen van psychopathologie waaronder psychosen en suïcidaliteit (meerdere keren genoemd), ernstige gedragsproblemen in combinatie met een geringe behandelmotivatie (meerdere keren genoemd) en jongeren die al een meer intensieve gedragsinterventie

hebben gevolgd zoals Multidimensionale familietherapie (MDFT) (komt regelmatig voor). Enkele trainers gaven aan dat zij dit aanklaarten bij de coördinator taakstraffen als dit het geval is, maar dat het traject over het algemeen toch wordt voortgezet. De herhaling of overlap van sommige onderdelen levert bij sommige jongeren irritatie op. Soms worden deze trajecten alsnog op korte termijn afgebroken. In enkele gevallen kunnen eerder gevolgde interventies gericht op middelengebruik ook voordelen hebben. De jongere heeft dan al wat inzichten opgedaan en/of de ouders hebben hun weerstand ten opzichte van hulpverlening al overwonnen, hetgeen het Stay-a-way traject ten goede komt. Door een (gedeeltelijke) herhaling blijft het geleerde bovendien bij sommige jongeren beter beklijven aldus de trainers.

Conclusie

Uit de LIJ gegevens blijkt dat in de meeste gevallen bij oplegging van Stay-a-way wordt voldaan aan de indicatiecriteria. Betrokkenen bij het indicatieproces bevestigen dat over het algemeen aan de indicatiecriteria wordt voldaan. Er wordt echter verschillend gedacht over de mate waarin de jongere bereid moet zijn tot deelname (laatste indicatiecriterium). Als belangrijkste reden voor de deelname van jongeren die niet voldoen aan de criteria werd genoemd dat er veranderingen optreden in de periode tussen de indicatie en de start van het traject. Verschillende trainers benoemen dat het veelvuldig voorkomt dat aangemelde jongeren ten tijde van het traject niet (langer) voldoen aan de indicatiecriteria.

Verder blijkt dat er bij de meeste jongeren geen sprake is van contra-indicaties. Het LIJ geeft echter geen informatie over de aanwezigheid van ernstige symptomen van psychopathologie en eerder gevolgde intensieve interventies. Volgens de betrokkenen bij het indicatieproces komt het niet voor dat er jongeren worden geïndiceerd die voldoen aan de contra-indicaties. Zij geven echter ook aan dat niet alle contra-indicaties als zodanig in het LIJ zijn opgenomen. Ook kunnen er veranderingen optreden tussen de indicatie en de start van het traject. De trainers geven aan dat er regelmatig sprake is van contra-indicaties, namelijk psychopathologie en eerdere interventies gericht op middelengebruik.

5.3 Uitval

Cijfers over uitval zijn via twee verschillende bronnen verkregen: via het KBPS van de RvdK en via de landelijk projectmanager Stay-a-way (gegevensformulieren). Het aantal trajecten in deze twee bronnen wijkt af van elkaar. In de registratiegegevens van de RvdK gaat het om het aantal Stay-a-way trajecten dat is opgelegd door de rechter, ongeacht of deze oplegging daadwerkelijk heeft geleid tot een aanmelding bij de landelijk projectmanager of het starten van de training. De registratiegegevens van de landelijk projectmanager Stay-a-way hebben uitsluitend betrekking op de trajecten die daadwerkelijk gestart zijn: uit de gegevensformulieren blijkt dat dit in de onderzoeksperiode 163 trajecten zijn geweest. Bij de RvdK staan 226 zaken geregistreerd die hebben geleid tot een oplegging van Stay-a-way (zie §4.1). Dit zou betekenen dat bij 63 zaken (in 28% van de gevallen) trainers geen gegevensformulier hebben ingevuld na afloop van het traject en/of dat niet alle opleggingen hebben geleid tot het daadwerkelijk aanmelden bij de landelijke projectmanager of het starten van de interventie.

Afgebroken trajecten: gegevens RvdK

Bij de rapportage van de uitval zijn lopende trajecten buiten beschouwing gelaten (n=34). Hiervan is immers nog onbekend wat het resultaat zal zijn. Uit de gegevens van de overige 192 Stay-a-way trajecten blijkt dat 29% is afgebroken, zie tabel 5.7. Dit betreft zowel trajecten die halverwege het traject zijn stopgezet als trajecten die nooit zijn aangemeld bij de projectmanager als trajecten die na aanmelding niet zijn gestart. Bij plus trajecten komt uitval het vaakst voor (44%) en bij verkorte trajecten het minst vaak (13%).

Afgebroken trajecten: gegevensformulieren

Uit de 163 gegevensformulieren van de landelijk projectmanager Stay-a-way blijkt dat 25% van de aangemelde trajecten afgebroken wordt, zie tabel 5.8. Het beeld wordt bevestigd dat uitval relatief vaak voorkomt bij plus trajecten: ruim de helft (54,5%) van deze trajecten wordt halverwege niet afgerond. De verkorte trajecten worden het vaakst afgerond: 8,0% hiervan wordt halverwege afgebroken.

Redenen voor uitval: gegevensformulieren en interviews

Uit de gegevensformulieren blijkt dat de meeste van de afgebroken trajecten (67%) niet worden afgerond wegens een gebrek aan motivatie, waardoor jongeren niet op de bijeenkomst verschenen (zie §5.3 voor de motivatie van jongeren). In de overige gevallen (33%) werden redenen genoemd als een overplaatsing, een vertrek naar het buitenland of het plegen van een nieuw delict. Ook het krijgen van een rode kaart⁵ wordt genoemd als reden (1,8%). Hierbij kan niet worden uitgesloten dat het bij deze gevallen (3) ook ging om een motivatieprobleem.

In de interviews is ook gevraagd naar redenen voor uitval. Trainers noemen naast bovenstaande redenen ook vaak bijkomende problemen zoals psychopathologie, te zwaar middelengebruik, crimineel of problematisch systeem en het ontbreken van basiszaken zoals een dak boven je hoofd en werk. Meerdere trainers geven aan dat jongeren waarbij Stay-a-way niet goed geïndiceerd is, vaker het traject niet afmaken dan andere jongeren. Ze zien verder vooral afbreuk in plus trajecten. Bij deze jongeren spelen vaker meerdere problemen, zoals het niet zelfstandig of thuis kunnen wonen maar verblijf in een instelling of ouders met een licht verstandelijke beperking (LVB). De landelijk projectmanager geeft bovendien aan dat uitval ook sterk afhangt van de betrokken coördinator taakstraffen. In de praktijk heeft de ene coördinator taakstraffen minder aanleiding nodig om een training af te breken dan de ander.

Tabel 5.7: Uitval uit opgelegde Stay-a-way trajecten: het aantal afgebroken (= niet aangemeld, niet gestart of niet afgemaakt) en afgeronde trajecten – o.b.v. gegevens RvdK

Status	Verkort traject	Regulier traject	Plus traject	Totaal
	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>
Afgerond	34 (87,2%)	76 (72,4%)	27 (56,3%)	137 (71,4%)
Afgebroken	5 (12,8%)	29 (27,6%)	21 (43,8%)	55 (28,6%)
Totaal	39	105	48	192

Noot. Het totale aantal is niet 226, omdat lopende zaken (n=34) hierin niet zijn meegenomen. Van deze zaken is nog niet bekend of het traject afgerond zal worden.

Tabel 5.8: Uitval uit gestarte Stay-a-way trajecten: het aantal afgebroken (= niet afgemaakt) en afgeronde trajecten – o.b.v. gegevensformulieren

⁵ Een rode kaart wordt gegeven als de jongere zich herhaaldelijk niet houdt aan afspraken (o.a. niet onder invloed van alcohol of drugs zijn, op tijd zijn, afmelden met een geldige reden bij afwezigheid, eerlijk zijn over middelengebruik).

Status	Verkort traject	Regulier traject	Plus traject	Totaal
	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>
Afgerond	46 (92,0%)	65 (72,2%)	10 (45,5%)	121 (74,7%)
Afgebroken	4 (8,0%)	25 (27,8%)	12 (54,5%)	41 (25,3%)
Totaal	50	90	22	162

Noot. Totale aantal is 162 in plaats van 163 omdat één traject buiten beschouwing is gelaten omdat hiervan het type traject onbekend was (regulier, plus of verkort).

Verschillen tussen afgebroken trajecten en andere trajecten: LIJ

Voor een deel van de trajecten (n=67; 29,6% van 226 trajecten) was het mogelijk de achtergrondgegevens vanuit het LIJ te koppelen aan de informatie over de status van het traject (afgeronde trajecten, afgebroken trajecten en lopende trajecten).⁶ Analyse van deze trajecten maakt het mogelijk uitspraken te doen over de aanwezigheid van verschillen tussen jongeren waarbij het traject is afgebroken en jongeren waarbij dit (nog) niet het geval is. Een vergelijking tussen afgebroken trajecten en trajecten die (nog) niet zijn afgebroken, laat zien dat er geen sprake is van een significant verschil in het ARR van de jongere, zie tabel 5.9. Wel hebben deze jongeren een significant hoger DRP dan de jongeren uit de andere trajecten. Jongeren waarbij het traject niet is afgerond, hebben significant meer risicofactoren en significant minder beschermende factoren (onder meer op de domeinen school, gezin, vrije tijd en relaties; zie tabel 5.10).

Tabel 5.9: Algemene kenmerken afgebroken trajecten en (nog) niet afgebroken trajecten

	Afgebroken (n=13)	Andere zaken (n=54)	
	<i>Percentage</i>	<i>Percentage</i>	<i>Waarde Chi² toets</i>
Geboorteland Nederland	84,4%	93,5%	0.11
	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Waarde t-toets</i>
Leeftijd	16,5 (1)	16,7 (0,8)	0.96
ARR	8,5 (2,5)	7,4 (3,7)	3.60*
DRP	69 (20,3)	42,6 (22,2)	-1.43

* significant verschil op basis van p-waarde <0,05

⁶ Hierbij moet in ogenschouw worden genomen dat van 151 van de 226 (66,8%) van de trajecten het bijbehorende raadsonderzoek was afgenomen in de periode voordat het LIJ (in betreffende regio) werd gebruikt, waardoor in die zaken per definitie de achtergrondinformatie ontbreekt. De koppeling is in 8 van de 226 gevallen niet gelukt waar dat wel verwacht mocht worden.

Tabel 5.10: Dynamisch Risico Profiel afgebroken trajecten en (nog) niet afgebroken trajecten

Domein	Risicofactoren <i>Gemiddelde (SD)</i>			Beschermdende factoren <i>Gemiddelde (SD)</i>		
	Afgebroken (n=13)	Andere zaken (n=54)	Sig.	Afgebroken (n=13)	Andere zaken (n=54)	Sig.
	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Waarde t-toets</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Gemiddelde (SD)</i>	<i>Waarde t-toets</i>
School	54,0 (28,5)	32,8 (27,5)	-2.30*	27,0 (28,4)	63,9 (33,8)	3.36*
Werk	17,0 (28,4)	6,6 (19,3)	-1.47	31,0 (42,8)	60,9 (43,9)	2.02*
Gezin	47,4 (19,7)	22,7 (14,9)	-4.91*	48,2 (31,3)	80,5 (23,1)	4.12*
Vrije tijd	66,8 (13,8)	42,2 (27,3)	-4.50*	33,0 (25,8)	55,9 (34,0)	2.25*
Relaties	54,2 (23,1)	27,7 (21,3)	-3.90*	38,1 (38,8)	63,7 (29,1)	2.22*
Alcohol Drugs	60,1 (27,9)	59,1 (12,7)	-0.13	-	-	-
Geestelijk	39,4 (31,6)	19,4 (26,5)	-2.25*	-	-	-
Attitude	63,0 (22,6)	44,7 (25,9)	-2.16*	65,0 (30,1)	79,5 (25,2)	1.66
Agressie	46,0 (39,0)	33,0 (34,5)	-1.10	48,0 (42,1)	74,9 (23,6)	2.01
Vaardigheden	44,0 (22,9)	30,8 (23,6)	-1.81	43,2 (34,0)	60,1 (34,4)	1.58

* significant verschil op basis van p-waarde <0,05. Noot. De scores van het DRP lopen van 0 tot en met 99. Score 0-33 is laag, score 34-66 is midden en score 67-99 is hoog.

Conclusie

Uit gegevens van de RvdK blijkt dat 29% van de opgelegde Stay-a-way trajecten niet wordt afgerond (niet aangemeld, niet gestart of halverwege afgebroken). De meeste uitval is afkomstig uit plus trajecten. Dit beeld blijkt ook uit de data uit de gegevensformulieren. Een kwart van alle gestarte trajecten wordt afgebroken. Onder plus trajecten is dat meer dan de helft. In de meeste gevallen hangt het niet afronden van een traject samen met een gebrek aan motivatie. Jongeren die uitvallen hebben een significant hoger DRP dan jongeren die niet uitvallen.

5.4 Zijn de jongeren die deelnemen gemotiveerd?

Indruk van betrokken medewerkers - interviews

In de ervaring van de trainers zijn deelnemers meestal voldoende gemotiveerd en als dat niet het geval is, werkt de motivatietraining goed. Het traject wordt volgens de trainers door sommige jongeren ervaren als een aantasting van de vrijheid en zij hebben liever een werkstraf.

Bij de start van de training hebben jongeren vaak geen zin in de training. Jongeren komen naar de bijeenkomsten omdat ze er van af willen zijn. Aan het einde van het traject geven jongeren wel vaak aan dat ze er iets van geleerd hebben. De meeste trainers vinden dat de aangemelde jongeren doorgaans bereid zijn tot deelname. De trajecten waarbij weinig bereidheid en motivatie is, verlopen over het algemeen moeizaam. Een trainer geeft aan dat hij merkt dat met name aandacht van belang is. Wanneer jongeren persoonlijke aandacht krijgen bloeien zij op, geeft hij aan.

De trainers geven aan dat de motivatie van jongeren minder is als tussen het gepleegde delict en de interventie een lange periode zit. Er wordt in Stay-a-way duidelijk een link gelegd met het delict, dat is in dat geval lastiger voor de jongere. Bij jongeren die bij de start van Stay-a-way 18 jaar zijn, is de motivatie ook soms wat minder omdat deze jongeren legaal mogen drinken en blowen gedoogd wordt.

Voor de volgende onderdelen zijn jongeren volgens trainers gemotiveerd: quiz en andere psycho-educatie oefeningen, voor- en nadelen analyse, sociale druk, terugvalpreventie en je leven als een huis (kracht van het huis). Trainers merken dat de oefeningen je leven als een huis en de competentieanalyse vaak motiverend werken. Maar tegelijkertijd vinden jongeren het ook moeilijk om positieve aspecten en kwaliteiten van zichzelf te benoemen. Verder blijkt dat het per jongere verschilt welke oefening goed aansluit. Voor sommige jongeren is je leven als een huis juist weer te kinderachtig, aldus een trainer. Ook geven trainers aan dat jongeren de motivatiefase vaak wel leuk vinden. De zelfcontrolemodule is minder veilig en komt dichterbij, omdat in deze bijeenkomsten veel meer de nadruk wordt gelegd op de jongere zelf en wat hij kan leren en anders kan doen. Jongeren vinden dat soms lastig(er).

Ten slotte geeft een trainer aan dat jongeren niet altijd goed worden voorbereid op Stay-a-way. Met name de jongeren in een plus traject zien trainers vaak als een verlenging van het justitieel kader. Dit verandert wel gedurende het traject, zodra ze merken dat de trainers niet van justitie zijn en er juist zijn om hen te helpen. Overigens weten ook gemotiveerde jongeren die wel vanaf het begin het belang van de training inzien niet altijd wat hen te wachten staat.

Huiswerk – interviews en gegevensformulieren

Voor elke bijeenkomst krijgt de jongere huiswerk mee. Huiswerk wordt door de jongeren over het algemeen wel gemaakt, maar volgens de geïnterviewde trainers vaak snel of vlak voor de bijeenkomst. Huiswerk roept weerstand op. Opdrachten samen op een bord maken, werkt beter geeft een trainer aan. De meeste jongeren (88%) maken hun huiswerk, zie tabel 5.7. De overige jongeren maken hun huiswerk niet of soms. Er is een groot verschil tussen voltooide en afgebroken trajecten, zo blijkt uit analyses van de gegevensformulieren die trainers aan het einde van een traject invullen. In 97% van de voltooide trajecten wordt het huiswerk gemaakt door de jongeren. Bij afgebroken trajecten maakt 58% zijn/haar huiswerk.

Tabel 5.7: Aantal trajecten waarbij het huiswerk is gemaakt

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	47 (96%)	73 (87%)	15 (75%)	135 (88%)
Nee	1 (2%)	7 (8%)	1 (5%)	9 (6%)
Soms	1 (2%)	4 (5%)	4 (20%)	9 (6%)
Totaal	49	84	20	153

Noot. missing n=10

Huiswerk gemaakt door jongere (*voltooide trajecten*)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	45 (98%)	62 (97%)	9 (90%)	116 (97%)
Nee	0	0	0	0
Soms	1 (2%)	2 (3%)	1 (10%)	4 (3%)
Totaal	46	64	10	120

Noot. missing n=2

Huiswerk gemaakt door jongere (*afgebroken trajecten*)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	2 (67%)	11 (55%)	6 (60%)	19 (58%)
Nee	1 (33%)	4 (20%)	4 (40%)	9 (27%)
Soms	0	5 (25%)	0	5 (15%)
Totaal	3	20	10	33

Noot. missing n=8

Conclusie

De meeste jongeren lijken volgens trainers bereid tot deelname, maar dit is niet altijd het geval. Huiswerk wordt over het algemeen wel gemaakt. Bij de afgebroken trajecten komt het vaker voor dat jongeren hun huiswerk niet of soms maken. Jongeren zijn vooral gemotiveerd voor de psycho-educatie oefeningen en de oefeningen in de motivatietraining.

6 Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk

In dit hoofdstuk staat de uitvoering van Stay-a-way in de praktijk centraal (programma-integriteit). De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- In hoeverre wordt de interventie Stay-a-way inhoudelijk uitgevoerd conform de programmahandleiding? (§6.1)
 - In hoeverre wordt de startmodule programma-integer uitgevoerd?
 - In hoeverre wordt de motivatietraining programma-integer uitgevoerd?
 - In hoeverre wordt de zelfcontroletraining programma-integer uitgevoerd?
- In hoeverre wordt de interventie Stay-a-way procesmatig uitgevoerd conform de programmahandleiding? (§6.2)

Hiervoor is gebruik gemaakt van registratiegegevens van de landelijk projectmanager Stay-a-way (gegevensformulieren ingevuld door trainer bij afsluiting van een traject) en informatie uit de interviews met trainers en betrokkenen van andere organisaties. Er wordt zowel aandacht besteed aan de uitvoering van afgeronde Stay-a-way trajecten als aan afgebroken trajecten.

6.1 *Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk - inhoudelijk*

De trainers van de vier instellingen geven in de interviews en gegevensformulieren aan dat Stay-a-way in principe wordt uitgevoerd conform de handleiding. In hoofdlijnen komen alle onderdelen van de start- motivatie- en zelfcontrolemodule van Stay-a-way altijd aan bod.

In deze paragraaf worden de volgende onderdelen apart besproken:

- 1) Oordeel trainers juiste uitvoering
- 2) Gebruik draaiboek
- 3) Startmodule
- 4) Motivatietraining
- 5) Zelfcontroletraining
- 6) Ouderparticipatie
- 7) Extra onderdelen
- 8) Plus en verkorte trajecten

1) Oordeel trainers juiste uitvoering

Uit analyse van de gegevensformulieren blijkt dat in 74% van alle Stay-a-way trajecten binnen de onderzoeksperiode de trainer het traject achteraf classificeert als 'juist uitgevoerd' (zie tabel 6.1). Wanneer hierbij onderscheid wordt gemaakt tussen voltooide en afgebroken trajecten wordt duidelijk dat trainers bij voltooide trajecten vaker de training hebben uitgevoerd conform de handleiding: 81% van de voltooide trajecten ten opzichte van 54% van de afgebroken trajecten is naar eigen zeggen juist uitgevoerd (zie tabel 6.2). Dit lijkt niet verrassend aangezien trajecten niet voor niets worden afgebroken en er dus waarschijnlijk problemen zijn ondervonden bij de voortgang van Stay-a-way.

Tabel 6.1: Uitvoering conform de programmahandleiding volgens de trainer (registratie-formulier)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	41 (84%)	64 (71%)	14 (67%)	119 (74%)
Nee	8 (16%)	26 (29%)	7 (33%)	41 (26%)
Totaal	49	90	21	160

Tabel 6.2: Uitvoering conform de programmahandleiding volgens de trainer – voltooid versus afgebroken trajecten

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Voltooid	38 (83%)	51 (79%)	9 (90%)	98 (81%)
Afgebroken	3 (100%)	13 (52%)	5 (46%)	21 (54%)
Totaal	41 (84%)	64 (71%)	14 (64%)	119 (74%)

2) Gebruik draaiboek

Uit de interviews met de trainers blijkt dat de trainers over het algemeen interventietrouw zijn. Ze geven zonder uitzondering aan het draaiboek te raadplegen voorafgaand aan elke sessie en in het algemeen volgen ze het draaiboek goed. Alle onderdelen worden uitgevoerd al passen sommige trainers soms de volgorde van de oefeningen een beetje aan, bieden oefeningen op een andere manier aan of noemen het anders. Eén trainer gebruikt bij hoge uitzondering niet het werkblad zoals is voorgeschreven als ze merkt dat het niet aansluit bij de jongere. Voor jongeren waarbij geen sprake meer is van middelengebruik wordt tijdens de training meer ingezet op consolidatie. De oefeningen worden gedaan, maar de uitleg erbij wordt iets aangepast (stel je zou gebruiken...). Ook voegen trainers soms extra onderdelen toe. Dit wordt in de paragrafen hieronder per onderdeel verder uitgewerkt.

3) Startmodule

De startmodule wordt over het algemeen uitgevoerd zoals voorgeschreven wordt door de programmahandleiding.

Essentiële onderdelen

De onderdelen van de startmodule die door ontwikkelaars als essentieel worden beschouwd zijn het in kaart brengen middelengebruik met behulp van Stay-a-way analyseformulier en het in kaart brengen motivatie met behulp van Stay-a-way analyseformulier. Alle geïnterviewde trainers gaven van deze beide onderdelen aan dit vrijwel altijd uit te voeren.

Overige onderdelen startmodule

Ook de overige onderdelen worden grotendeels uitgevoerd zoals beschreven in de handleiding. Het gaat dan om het in kaart brengen van het delict met behulp van het Stay-a-way analyseformulier, de analyse maken van competenties en hulpbronnen in relatie tot het middelen gebruik met behulp van het Stay-a-way analyseformulier en het opstellen en vastleggen van doelen voor de motivatietraining en de zelfcontroletraining. Een trainer geeft aan dat er soms sprake is van een dilemma tussen de doelen die Stay-a-way pretendeert en de doelen van de jongeren. Vaak wordt teveel vastgehouden aan het protocol terwijl het doel van de jongere anders is. De trainer wijkt in dat geval af van de Stay-a-way doelen.

4) Motivatietraining

Trainers voeren de motivatietraining wisselender uit dan de startmodule. In principe wordt de handleiding wel gevolgd maar sommige onderdelen worden weggelaten, toegevoegd of aangepast omwille van betere aansluiting bij de jongere in kwestie.

Essentiële onderdelen motivatietraining

Een als essentieel aangemerkt onderdeel van Stay-a-way is de psycho-educatie. Deze bestaat uit de volgende oefeningen:

- Oefening 'je leven als een huis'
- Maken en bespreken kennisquiz
- Gebruik maken van videomateriaal voor het in beeld brengen van redenen om drugs/alcohol te gebruiken
- Behandelen bio-psychosociaal model

Voor alle instellingen geldt dat het gebruik van videomateriaal niet altijd handig of haalbaar blijkt te zijn. Sommige trainers werken standaard met filmmateriaal. Andere trainers vinden het niet altijd passend, omdat er andere dingen spelen die belangrijker zijn. Ook lukt de inzet van film materiaal niet altijd wegens het ontbreken van tv, video/dvd of toegang tot internet. Een trainer gebruikt soms artikels of folders in plaats van een video. Het bekijken van een film wordt ook weleens als huiswerk meegegeven aan de jongere. Dit wordt dan de volgende bijeenkomst nabesproken.

De oefening "je leven als een huis" wordt door sommige trainers ervaren als kinderachtig. In plaats van deze oefeningen worden dan samen met de jongere de kernkwadranten (van Ofman, red.) ingevuld.

Een ander essentieel onderdeel is het invullen van het formulier 'voor- en nadelen middelengebruik' door de jongere. Een trainer geeft aan dit formulier vaak te vervangen door het formulier van de leefstijltraining voor jeugd die binnen de instelling wordt gegeven. Deze ziet er aantrekkelijker en speelser uit; met kleur en plaatjes. Ook gebruikt een trainer soms een andere quiz dan de Stay-a-way quiz. De Stay-a-way quiz gaat over veel verschillende middelen, die niet voor alle jongeren toepasselijk zijn. Een andere trainer loopt tegen hetzelfde probleem aan en geeft aan soms een andere online quiz van Jellinek of het Trimbos-instituut te gebruiken. De jongere vult dan alleen het quizonderdeel in op het middel dat hij gebruikt.

Overige essentiële onderdelen van de motivatietraining - het invullen van de delict analyse door de jongere en het afnemen van de competentieanalyse - worden uitgevoerd zoals bedoeld.

Overige onderdelen motivatietraining

Overige onderdelen zijn een gesprek met een ouder/vertrouwenspersoon, de ouder-kind bijeenkomst, het bijhouden van de weekregistratie middelengebruik en het invullen van het zelfonderzoek en de sociogram door de jongere. Deze worden grotendeels uitgevoerd zoals bedoeld.

Enkel de registratie van middelengebruik wordt niet altijd van te voren gedaan. Dit wordt dan vaak alsnog tijdens de sessie ingevuld of mondeling besproken met de trainer. Voor jongeren die niet meer of weinig gebruiken wordt dit onderdeel meestal overgeslagen of

heel kort besproken. Een trainer gebruikt de registraties soms ook op een andere manier; niet alleen om terug te kijken op de afgelopen week en het gebruik te kunnen monitoren, maar ook als hulpmiddel om het middelengebruik af te bouwen. De trainer vult dan samen met de jongere de grafiek in zoals ze willen dat het gebruik de komende week zal zijn. De week erna passen ze de grafiek aan als het gebruik anders is geweest.

5) Zelfcontroletraining

Voor de zelfcontroletraining geldt dat meestal alle oefeningen worden gedaan, maar dat sommige oefeningen in de praktijk niet zo blijken te passen bij de situatie van sommige jongeren.

Essentiële onderdelen zelfcontroletraining

Essentiële onderdelen van de zelfcontroletraining zijn: het startgesprek (vastleggen regels en afspraken, doelen stellen), de oefening trek en sociale druk en het invullen van het schema deelbeslissingen.

De eerste onderdelen worden uitgevoerd zoals bedoeld maar het "schema deelbeslissingen" is niet bij alle trainers bekend en de trainers die het wel kennen, gebruiken het niet altijd. Ongeveer de helft van de trainers kent de oefening niet. Een trainer geeft bovendien aan vaak weerstand te ervaren bij jongeren. Een andere trainer begrijpt de oefening zelf niet goed en geeft er daarom een eigen draai aan. Daarnaast geeft een trainer aan de oefening "trek en sociale druk" niet bij alle jongeren even uitgebreid uit te voeren. Dat wordt afgestemd op de persoonlijke situatie van de jongere.

Overige onderdelen zelfcontroletraining

De overige onderdelen zijn de competentieanalyse uit motivatietraining, de functieanalyse (ingaan op risicomomenten en zelfcontrolemaatregelen), de oefening (facultatief) sociale druk of wat kost mijn gebruik, invullen van het formulier tussenevaluatie, de lijst "recepten om in de problemen te raken", het invullen evaluatieformulier, het opstellen reisplan en bespreken van de follow-up.

Voor "recepten om in de problemen te raken" lijkt soms hetzelfde te gelden als voor het "schema deel beslissingen". Een trainer geeft aan het niet te kennen. Een andere trainer vindt de oefening te moeilijk voor jongeren door de dubbele ontkenning: bedenken wat je juist níet moet doen en voert hem daarom niet uit.

Een trainer geeft aan dat het onderdeel "Wat kost mijn gebruik" niet altijd goed aansluit bij jongeren die weinig of niet gebruiken. Het onderdeel beloningen hieruit is ook lastig uit te voeren. Soms wordt dit aangepast; de trainer vraagt dan bijvoorbeeld wat zijn vriend die veel gebruikt zou kunnen kopen als hij zou stoppen. Een andere trainer heeft de oefening aangepast naar beloningen als hij zou stoppen met roken.

6) Ouderparticipatie

Het is volgens de ontwikkelaars erg belangrijk dat ouder-kind gesprekken plaatsvinden met een steunende ouder/opvoeder. De betrokkenheid van de ouders (of een ander vertrouwenspersoon) is in het algemeen goed.

Soms is er bij ouders in het begin wat weerstand omdat ze het een grote tijdsinvestering vinden. Verschillende trainers geven aan dat ouders (en jongeren) vaak niet weten waar ze voor komen. Ze worden van tevoren slecht geïnformeerd en schrikken van het aantal

bijeenkomsten waarbij ze aanwezig moeten zijn. Trainers moeten dan vaak eerst hun weerstand wegnemen. Eén trainer geeft overigens aan dat ouders het ook vaak prettig vinden om hun verhaal te kunnen doen en gehoord te worden.

Soms zijn ouders niet in beeld bijvoorbeeld omdat er geen contact meer is met de ouders of door andere problemen binnen het gezin. Voor jongeren die zelfstandig wonen is het bovendien soms vreemd hun ouders er bij te hebben. Een ander dilemma dat een trainer aandraagt is dat de ouders in de veronderstelling zijn dat de jongere is gestopt. Tijdens de ouder-kindgesprekken kan het gebruik dan niet eerlijk worden besproken omdat de jongere geen openheid van zaken geeft in aanwezigheid van zijn ouders. Daarnaast is de mate waarin de jongeren willen dat hun ouders betrokken zijn afhankelijk van de cultuur. Bij jongeren met een allochtone achtergrond is het soms lastig om de ouders te bereiken. In andere culturen wordt soms op een andere manier omgegaan met praten over middelengebruik. Daar is het vaker minder gebruikelijk dit soort onderwerpen te bespreken met je ouders. Trainers geven aan in deze gevallen in de regel wel een vervangende vertrouwenspersoon te kunnen vinden. Bij jongeren die in een instelling verblijven is vaak de mentor/persoonlijk begeleider de steunende figuur. Dat werkt erg goed. Zij zijn gewend om jongeren op gedrag aan te spreken en zitten er meer bovenop dan ouders soms doen. Er wordt ook wel eens een mentor van school betrokken in plaats van de ouders. In sommige gevallen lukt het niet om de ouders het gehele traject te betrekken. In één geval zijn de bijeenkomsten met de ouders gestopt en is het traject voortgezet met de jongere. Op deze manier wordt de jongere niet gestraft omdat de ouderbetrokkenheid niet op gang komt. De ouder was het niet eens met de insteek van de training om het middelengebruik van de jongeren te minderen dan wel te stoppen. Als ouders niet op komen dagen wordt in het uiterste geval contact gezocht met de coördinator taakstraffen. Dit gebeurt echter zelden.

In de rapportagebestanden met de meetinstrumenten heeft de landelijk projectmanager bijgehouden of ouders of een ander steunfiguur betrokken was bij de training. Hieruit blijkt dat bij 86% van de jongeren sprake is van ouderparticipatie, zie tabel 6.3. Dit percentage ligt bij de afgeronde trajecten hoger dan bij de afgebroken trajecten (91% versus 75%).

Tabel 6.3: Ouderparticipatie/steunfiguur betrokken – Rapportagebestanden

	Ouders Betrokken Ja	Ouders Betrokken Nee	Ouders Betrokken Onbekend
	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>	<i>Aantal (%)</i>
Afgerond (n=65)	59 (90,8%)	5 (7,7%)	1 (1,5%)
Afgebroken (n=28)	21 (75%)	7 (25%)	0 (0%)
Totaal (n=93)	80 (86%)	12 (12,9%)	1 (0,9%)

7) Extra onderdelen

Naast enkele onderdelen van Stay-a-way die niet (correct) worden uitgevoerd, zijn er ook onderdelen die juist worden toegevoegd door trainers. Bij een instelling besteden de trainers naast Stay-a-way onderwerpen ook aandacht aan andere dingen die op dat moment bij de jongeren spelen. Een trainer geeft bijvoorbeeld ook advies over hoe te communiceren met een docent op school zonder in conflict te raken of over het belang van sporten voor iemand.

Een andere trainer geeft aan dat de training soms te lang duurt voor intelligente en gemotiveerde jongeren. De trainer ging op zoek naar extra dingen om de jongen mee te geven, zoals filmpjes, artikelen of een extra quiz. Ze besteedt dan eerst tijd aan wat op het programma staat voor die bijeenkomst en biedt vervolgens iets extra's aan, omdat ze de jongere anders kwijtraakt. Bij een instelling wordt soms een zus/vriend/vriendin gevraagd mee laten komen naar een individuele bijeenkomst. Dit blijkt goed te werken. Op deze manier kunnen belangrijke anderen zien hoe ze de deelnemer kunnen ondersteunen. Ook kan het helpen om een (negatief) groepsproces te beïnvloeden.

8) Plus trajecten en verkorte trajecten

Trainers geven aan dat de handleiding voor het plus traject voor LVB jongeren te algemeen is. Voor de ene jongere is de stof te moeilijk en voor de andere te gemakkelijk. De trainer geeft hieraan dan eigen invulling door extra onderdelen te verzinnen of door bepaalde onderdelen concreter te maken.

Veel trainers hebben de indruk dat het Openbaar Ministerie de straf bepaalt op basis van het aantal uur dat redelijk lijkt ten aanzien van het gepleegde delict en niet op basis van de inhoud en wat nodig is voor de jongere. Hierdoor krijgen jongeren zonder sterke wens voor gedragsverandering toch de verkorte variant opgelegd (zonder motivatietraining). Hoe hiermee vervolgens wordt omgegaan in de uitvoering verschilt per trainer. In sommige gevallen betekent dit dat er niet aan de motivatie van de jongere wordt gewerkt omdat de gedragsinterventie volgens de programmahandleiding wordt toegepast. In andere gevallen wordt hier iets flexibeler mee omgegaan. Trainers voegen bijvoorbeeld een paar oefeningen uit de motivatiefase toe als dat nodig blijkt. Alle trainers zijn het er over eens dat dit moeizame trajecten zijn, waarbij veel gevraagd wordt van de trainer. Het lukt dan ook lang niet altijd om een dergelijk traject succesvol af te sluiten. Bovendien komt het in de praktijk ook wel voor dat jongeren met een laag IQ het verkorte traject opgelegd krijgen. Ook dat zijn moeizame trajecten. Het is in deze gevallen moeilijk voor een trainer om programma integer te werken. Omwille van de jongeren moet het programma dan aangepast worden. De trainers gebruiken dan bijvoorbeeld de tabbladen van het plus traject en er worden motivatieonderdelen toegevoegd. Een groot nadeel hiervan is dat voor LVB herhaling erg belangrijk is, terwijl hiervan veel minder sprake kan zijn in het verkorte traject.

Conclusie

Volgens de registratiegegevens van de landelijk projectmanager wordt 74% van alle trajecten (81% van de voltooide trajecten) uitgevoerd conform de programmahandleiding. Dit beeld wordt bevestigd in de interviews met de trainers. Door alle trainers wordt aangegeven dat alle essentiële onderdelen van de startmodule worden uitgevoerd. Trainers voeren de motivatietraining wisselender uit dan de startmodule. In principe wordt de handleiding wel gevolgd maar sommige onderdelen worden weggelaten, toegevoegd of aangepast omwille van betere aansluiting bij de jongere in kwestie. Voor de zelfcontroletraining geldt dat meestal alle oefeningen worden gedaan maar dat sommige oefeningen in de praktijk niet zo blijken te passen bij de situatie van sommige jongeren. Naast enkele onderdelen van Stay-a-way die niet (geheel) conform de programmahandleiding worden uitgevoerd, zijn er ook onderdelen die worden toegevoegd door trainers. Trainers geven aan dat de handleiding voor het plus traject voor jongeren met een LVB te algemeen is.

6.2 Uitvoering van Stay-a-way in de praktijk - procesmatig

Onder het proces worden alle onderdelen van Stay-a-way geschaard die niet gaan over inhoud. Ook hier wordt onderscheid gemaakt tussen essentiële onderdelen en overige onderdelen. In deze paragraaf worden onderstaande onderdelen apart besproken. De volgende aspecten zijn door de ontwikkelaars als essentieel aangemerkt:

- Kennismakingsgesprek en eindevaluatie
- Wekelijkse bijeenkomsten
- Continuïteit van trainer

Andere aspecten worden door de ontwikkelaars niet specifiek aangemerkt als essentieel maar zijn ook van belang bij het programma-integer uitvoeren van Stay-a-way:

- Gemiste sessies
- Looptijd van het traject
- Nazorg

Kennismakingsgesprek en eindevaluatie

De aanwezigheid van de coördinator taakstraffen bij het kennismakingsgesprek en het eindgesprek is essentieel.

Alle instellingen geven aan altijd een kennismakingsgesprek te hebben met de jongeren en de coördinator taakstraffen. Ook wordt Stay-a-way standaard na afloop geëvalueerd met de ouders en de coördinator taakstraffen. Dit blijkt ook uit tabel 6.4. Op het eerste gezicht lijkt evaluatie helemaal niet standaard plaats te vinden, namelijk in 85% van de gevallen. Echter, als de gegevens uitsplitst worden naar voltooide versus afgebroken trajecten verschuift dit beeld. Van alle voltooide trajecten is inderdaad 100% geëvalueerd. Bij de afgebroken trajecten is er minder vaak sprake van evaluatie (bij 38%).

Tabel 6.4: Uitvoering eindevaluatie

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	46 (94%)	73 (84%)	14 (70%)	133 (85%)
Nee	3 (6%)	14 (16%)	6 (30%)	23 (15%)
Totaal	49	87	20	156*

Noot. missing n=7

Evaluatie uitgevoerd (voltooide trajecten)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	46 (100%)	63 (100%)	10 (100%)	119 (100%)
Nee	0	0	0	0
Totaal	46	63	10	119

Noot. missing n=3

Evaluatie uitgevoerd (afgebroken trajecten)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	0	10 (42%)	4 (40%)	14 (38%)
Nee	3 (100%)	14 (56%)	6 (60%)	23 (62%)
Totaal	3	24	10	37

Noot. missing n=4

Bij de eindevaluatie hoort officieel ook Jeugdreclassering aanwezig te zijn. Dit is in de praktijk echter meestal niet het geval. Twee instellingen geven aan Jeugdreclassering niet uit te nodigen. Twee andere instellingen nodigen Jeugdreclassering wel uit maar merken dat de betreffende ambtenaar in de praktijk zelden tijd vrij kan maken hiervoor.

Ook elke sessie wordt overigens geëvalueerd met de jongere maar dit wordt niet altijd gedaan door middel van het rapportageformulier. Soms (als het lastig is) evalueren de trainers terwijl ze met de jongere naar buiten lopen. Dat praat soms ook makkelijker. Een trainer gebruikt vaak een blanco vel. Een trainer evalueert niet altijd precies wat op het rapportageformulier staat, maar naar hoe de training is verlopen en hoe de jongere het vond dat de trainer bijvoorbeeld wat streng was tijdens de bijeenkomst.

Wekelijkse bijeenkomsten

Essentieel is dat individuele gesprekken met de jongere niet vaker dan eens per week worden ingepland, zodat hij/zij voldoende tijd heeft om tussen de bijeenkomsten te oefenen.

In de regel lukt het de gesprekken wekelijks plaats te laten vinden, een enkele keer wordt hier vanaf geweken. Hier kunnen verschillende redenen voor zijn. In twee van de vier instellingen worden er soms twee gesprekken achter elkaar gepland; een gesprek met de ouders en een gesprek met de jongere en ouders. Vanwege de vaak lange reistijd is dat praktischer. Bovendien lukt het dan (beter) binnen de door het OM gestelde termijn waarbinnen het traject afgerond dient te zijn te blijven. Bij een instelling is het voorgekomen dat met een jongere is overeengekomen om de bijeenkomsten structureel twee keer per week plaats te laten vinden. Dat werkte voor alle partijen het beste op dat moment. Bij één instelling werken enkele jongeren op de binnenvaart en zijn zodoende soms weken achtereen niet in Nederland. Bij deze jongeren wordt wel geprobeerd de bijeenkomst te laten plaatsvinden via Skype maar dat werkt niet altijd naar tevredenheid. Een andere reden waarom er soms meer tijd zit tussen gesprekken is de planning van de jongere (vakanties, examenweek, stage van 2 weken) en vakanties van de trainer die soms ook overlappen. Pauzes langer dan 4 weken komen echter niet voor. In dat geval wordt een vervangende trainer gezocht.

Continuïteit van trainer

De ontwikkelaars vinden het essentieel dat het Stay-a-way traject door een vaste trainer wordt gegeven.

In 13% van de gevallen blijkt er tijdens het traject reden om van trainer te wisselen (zie tabel 6.5). Dit percentage ligt bij afgebroken trajecten (17%) wat hoger dan bij voltooide trajecten (12%).

Tabel 6.5: Gedurende het hele traject dezelfde trainer?

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	46 (92%)	78 (87%)	17 (77%)	141 (87%)
Nee	4 (8%)	12 (13%)	5 (23%)	21 (13%)
Totaal	50	90	22	162

Noot. missing n=1

Gedurende het hele traject dezelfde trainer (*voltooide trajecten*)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	42 (91%)	56 (86%)	9 (90%)	107 (88%)
Nee	4 (9%)	9 (14%)	1 (10%)	14 (12%)
Totaal	46	56	10	121

Noot. missing n=1

Gedurende het hele traject dezelfde trainer (*afgebroken trajecten*)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	4 (100%)	22 (88%)	8 (67%)	34 (83%)
Nee	0	3 (12%)	4 (33%)	7 (17%)
Totaal	4	25	12	41

Noot. missing n=0

Gemiste sessies

In de programmahandleiding Stay-a-way staat vermeld dat per traject maximaal 2 sessies gemist mogen worden. Indien er meer sessies gemist worden zonder dat deze sessies worden ingehaald zou het traject afgebroken moeten worden.

Uit de registratiegegevens van de landelijk projectmanager Stay-a-way blijkt dat er bij 85% van alle voltooide trajecten geen gemiste sessies zijn. In 7% van de gevallen zijn er wel sessies gemist, maar zijn deze op een later tijdstip ingehaald. In 8% van de gevallen worden deze sessies niet ingehaald (zie tabel 6.6). Er waren in totaal zes trajecten (5%) waarbij meer dan twee sessies zijn gemist, zonder dat deze zijn ingehaald. Dit betrof vier reguliere trajecten en twee verkorte trajecten.

Tabel 6.6: Aantal voltooide trajecten met en zonder gemiste sessies

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Aantal voltooide trajecten zonder gemiste sessies	42 (91%)	53 (82%)	8 (80%)	103 (85%)
Aantal voltooide trajecten waarbij gemiste sessies zijn ingehaald	1 (2%)	6 (9%)	1 (10%)	8 (7%)
Aantal voltooide trajecten waarbij gemiste sessies niet zijn ingehaald	3 (7%)	6 (9%)	1 (10%)	10 (8%)
Totaal	46	65	10	121

Bij de afgebroken trajecten is het totaal aantal gemiste sessies aanzienlijk hoger (inclusief de sessies die niet zijn gevolgd na uitval). In tabel 6.7 is een overzicht weergegeven van het aantal gemiste sessies bij afgebroken trajecten van Stay-a-way.

Tabel 6.7: Aantal gemiste sessies bij afgebroken trajecten

Aantal gemiste sessies	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
1 - 8	1 (25%)	4 (16%)	-	5 (13%)
9 - 16	3 (75%)	9 (36%)	8 (73%)	20 (50%)
17-24	-	12 (48%)	3 (27%)	15 (37%)
Totaal	4	25	11	40

Noot. missing n=1. Bij het aantal gemiste sessies zijn de sessies die na uitval nog hadden moeten plaatsvinden, meegerekend.

Looptijd van het traject

De handleiding van Stay-a-way geeft een richtlijn van hoe lang een traject zou moeten duren. Een regulier traject zou ongeveer 5 maanden moeten duren, een verkort traject ongeveer 4 maanden en een plus traject ongeveer 6 maanden. In de praktijk blijken voltooide trajecten hier in het grootste gedeelte van de gevallen (89%) aan te voldoen (zie tabel 6.8).

Tabel 6.8: Juiste looptijd van het traject (*voltooide trajecten*)

	Verkort	Regulier	Plus	Totaal
Ja	41 (89%)	59 (91%)	8 (80%)	108 (89%)
Nee	5 (11%)	6 (9%)	2 (20%)	13 (11%)
Totaal	46	65	10	121

Noot. missing n=1

Nazorg

De meeste trainers geven aan dat nazorg na het programma wel standaard wordt besproken maar dat dit zelden leidt tot concrete afspraken omdat dit geen onderdeel (meer) is van het traject. Sommige trainers zouden dit wel wenselijk vinden omdat ze het idee hebben dat ze de jongere op het goede spoor hebben gezet en dat ze met af en toe een begeleidingsgesprek of herhaling meer zouden kunnen bereiken.

Conclusie

De procesmatige onderdelen van Stay-a-way worden grotendeels uitgevoerd zoals bedoeld. De meerderheid van de trajecten bestaat uit wekelijkse bijeenkomsten, wordt gegeven door één trainer, start met een gezamenlijk kennismakingsgesprek en een eindevaluatie. Gemiste sessies worden over het algemeen ingehaald: bij een voltooid Stay-a-way traject worden meestal alle sessies bijgewoond of gemiste sessies ingehaald (92%). Van nazorg is nauwelijks sprake.

7 Uitvoerders van Stay-a-way

In dit hoofdstuk staan de uitvoerders van Stay-a-way centraal: de trainers en coaches. Het hoofdstuk geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- In hoeverre voldoet de teamsamenstelling aan de gestelde eisen? (§7.1)
- In hoeverre voldoen de trainers, coaches en opleiders aan de in de handleiding beschreven ervaring en competenties voorafgaand aan de opleiding tot Stay-a-way trainer? (§7.2)
- In hoeverre worden de opleiding, coaching en intervisie van trainers en coaches uitgevoerd conform de opleidingshandleiding? (§7.3 en §7.4)
- Hoe waarderen de medewerkers/uitvoerders Stay-a-way? (§7.5)

7.1 Teamsamenstelling

Het Stay-a-way team van de uitvoeringsorganisatie behoort uit een coach te bestaan en ten minste twee trainers, van wie tenminste één trainer specifieke expertise heeft in de behandeling van jongeren met verslavingsproblemen (jeugdhulpverlener), en tenminste één trainer specifieke expertise van de behandeling van ouders en gezinnen van wie één of meerdere gezinsleden verslavingsproblemen heeft (ouderbegeleider of gezinstherapeut).

Bij drie van de vier instellingen bestaat het team uit een coach en minstens twee trainers. Ten tijde van het onderzoek was er bij één instelling geen coach (meer) werkzaam vanwege wisseling van baan. Dit betekent overigens niet dat er geen coachingsgesprekken en supervisiebijeenkomsten plaatsvinden. Zo zijn de coachingsgesprekken bijvoorbeeld overgenomen door een andere Stay-a-way coach. In alle instellingen zijn voldoende trainers werkzaam en is er voldoende expertise in huis op het gebied van jongeren en ouders/gezinnen met verslavingsproblemen.

Conclusie

Bij drie van de vier instellingen voldoet het team aan de gestelde eisen. De teams zijn samengesteld uit een coach en ten minste twee trainers en hebben ervaring met de behandeling van verslavingsproblemen. Bij één instelling is geen Stay-a-way coach (meer) werkzaam in het team.

7.2 Ervaring en competenties

Deze paragraaf gaat in op de ervaring en competenties van de uitvoerders en in hoeverre daarbij voldaan is aan de eisen zoals omschreven in de opleidingshandleiding van Stay-a-way. Elk subthema start met de procedure zoals die volgens de handleiding hoort te verlopen (schuin gedrukt). Daarna volgt een beschrijving hoe deze in de praktijk vorm heeft gekregen. Hierbij wordt aangegeven welke onderdelen uitgevoerd worden conform de handleiding en welke onderdelen niet. Er wordt stil gestaan bij de verschillende rollen van betrokkenen; degenen die Stay-a-way uitvoeren (trainers), degenen die ondersteuning bieden aan de trainers (coaches), degenen die de cursus voor toekomstige Stay-a-way trainers verzorgt (opleiders) en degenen die procesmatige en praktische zaken omtrent

Stay-a-way regelen (coördinatoren). De gegevens over de situatie in de praktijk is verkregen via vragenlijstonderzoek en interviews met de genoemde betrokkenen.

Selectie aspirant trainers

Een organisatie die Stay-a-way gaat uitvoeren kan aspirant trainers aanmelden bij het opleidingsinstituut rekening houdend met de vereiste houdingsaspecten, vaardigheden en opleiding, kennis en ervaring. De opleider toetst de eisen voor deelname. Daarna vindt een kennismakingsgesprek plaats met de opleider. In dit gesprek komen aspecten als motivatie, ervaring en leerpunten aan bod. In geval van twijfel over de geschiktheid van de trainer of indien een aspirant trainer zich zelfstandig aanmeldt voor het opleidingstraject, zal de opleider contact leggen met de direct leidinggevende van de aspirant trainer voor een referentie. Indien actuele kennis op één of meerdere gebieden ontbreekt, bepaalt de opleider aan de hand van het kennismakingsgesprek of extra opleidingsdagen noodzakelijk zijn. Afspraken hierover worden vastgelegd in het opleidingsplan.

De instellingen selecteren medewerkers die geschikt zouden kunnen zijn voor de uitvoering van Stay-a-way. De opleider controleert niet – zoals is beschreven in de opleidingshandleidingen – voorafgaand aan de cursus of de medewerker voldoet aan de instapeisen voor het volgen van de Stay-a-way cursus en er vindt geen individueel kennismakingsgesprek plaats. Tijdens de cursus is bij twee medewerkers door de opleider geconstateerd dat zij te weinig ervaring hadden in de (jeugd)verslavingszorg en daarmee niet aan de instapeisen voldeden. In dit geval hebben desbetreffende medewerkers zichzelf teruggetrokken uit het opleidingstraject vanwege persoonlijke omstandigheden. Voor medewerkers met minder ervaring op een bepaald gebied, bijvoorbeeld over jongeren met een LVB, adviseert de opleider bijscholing.

Instapeisen trainers

Voor het volgen van de Stay-a-way cursus gelden de volgende eisen op het gebied van opleiding, kennis en ervaring:

- 1. minimaal een HBO-opleiding in een agogische richting*
- 2. met succes een specifieke training gevolgd hebben in motiverende gespreksvoering*
- 3. met succes een specifieke training gevolgd hebben in cognitief-gedragstherapeutische technieken*
- 4. met succes een specifieke training gevolgd hebben in ouder- of gezinsbegeleiding*
- 5. actuele kennis op de volgende gebieden*
 - o middelenproblematiek: kenmerken en signalen van misbruik en afhankelijkheid, kennis van het BioPsychoSociaal model*
 - o ontwikkelingspsychologie van en psychopathologie bij pubers en adolescenten*
 - o opvoedingsondersteuning en pedagogische advisering*
 - o jeugdstrafrecht en bekendheid met de werkwijze van de RvdK*
- 6. tenminste 3 jaar ervaring in de (jeugd)verslavingszorg, specifieke expertise in de behandeling van jongeren met verslavingsproblemen of behandeling van ouders en gezinnen van wie één of meerdere gezinsleden verslavingsproblemen heeft.*

Halverwege 2014 zijn er negentien medewerkers werkzaam als Stay-a-way trainer. Aan hen is een vragenlijst voorgelegd in hoeverre zij voldoen aan de instapeisen. Alle trainers hebben de vragen beantwoord (respons 100%). Hieruit blijkt dat één op de vijf trainers

volledig voldeed aan de gestelde eisen bij aanvang van de opleiding tot Stay-a-way trainer, zie tabel 7.1. Ongeveer de helft van de trainers voldoet aan (bijna) alle eisen.

Tabel 7.1: Voldoen de trainers aan alle instapeisen voorafgaand aan de opleiding tot Stay-a-way trainer? (n=19)

Aantal instapeisen	Aantal	%	% cumulatief
Nee, aan <i>geen</i> van de zes eisen	0	0	0
Nee, aan <i>één</i> van de zes eisen	1	5,3	5,3
Nee, aan <i>twee</i> van de zes eisen	1	5,3	10,5
Nee, aan <i>drie</i> van de zes eisen	5	26,3	36,8
Nee, aan <i>vier</i> van de zes eisen	3	15,8	52,6
Nee, aan <i>vijf</i> van de zes eisen	5	26,3	78,9
Ja, aan <i>alle</i> zes eisen	4	21,1	100

Tabel 7.2: Voldoen de trainers voorafgaand aan de opleiding tot Stay-a-way trainer aan de gestelde eisen voor opleiding, kennis en ervaring? Aantal en percentages per instapeis (n=19)

Voldaan aan instapeis	Aantal	%
1. Minimaal een HBO-opleiding in een agogische richting	15	78,9
2. Met succes een specifieke training gevolgd in motiverende gespreksvoering	17	89,5
3. Met succes een specifieke training gevolgd in cognitief-gedragstherapeutische technieken	12	63,2
4. Met succes een specifieke training gevolgd in ouder- of gezinsbegeleiding	5	26,3
5. Benodigde actuele kennis op voor Stay-a-way op alle relevante gebieden	13	68,4
- <i>middelenproblematiek; kenmerken en signalen van misbruik en afhankelijkheid BioPsychoSociaal model</i>	19	100
- <i>kenmerken en signalen van ontwikkelingspsychologie van en psychopathologie bij pubers en adolescenten</i>	18	94,7
- <i>opvoedingsondersteuning en pedagogische advisering</i>	15	78,9
- <i>het jeugdstrafrecht en bekendheid met de werkwijze van de RvdK</i>	15	78,9
6. Ten minste 3 jaar ervaring in de (jeugd) verslavingszorg, en specifieke expertise in de behandeling van jongeren met verslavingsproblemen, of behandeling van ouders en gezinnen van wie één of meerdere gezinsleden verslavingsproblemen heeft	17	89,5

Tabel 7.2 laat zien dat de meerderheid (79%) minimaal een HBO-opleiding in een agogische richting heeft. Eén van de trainers voldeed destijds niet aan deze opleidingseis, maar heeft inmiddels een HBO-opleiding afgerond. Nagenoeg alle trainers hebben een training motiverende gespreksvoering gedaan. Een specifieke training in ouder- of gezinsbegeleiding hebben daarentegen relatief weinig trainers gevolgd. Ook zijn niet alle trainers getraind in het gebruiken van cognitief-gedragstherapeutische technieken.

Alle trainers beschikken over kennis van middelenproblematiek. Ze zijn bekend met het BioPsychoSociaal model en de kenmerken/signalen van misbruik en afhankelijkheid. Op één trainer uitgezonderd zijn alle trainers op de hoogte van de kenmerken/signalen van ontwikkelingspsychologie van en psychopathologie bij pubers en adolescenten. Op de andere gebieden – opvoedingsondersteuning/pedagogische advisering en jeugdstrafrecht/de RvdK – zijn er enkele trainers die hierover geen actuele kennis beschikken op het moment dat zij starten met de cursus tot Stay-a-way trainer.

Het merendeel (89%) van de trainers had meer dan drie jaar ervaring die benodigd is voor het trainen van jongeren met risicovol middelengebruik en hun ouders. Een trainer die hieraan naar eigen zeggen niet voldoet, merkt op dat zij wel veel ervaring heeft met het werken met jongeren maar dit geen behandeling noemt.

Stay-a-way coach

Na de cursus en proeftraining wordt de trainer bij de uitvoering van de trainingen ondersteund door een Stay-a-way coach uit zijn eigen organisatie. De coaches moeten hiervoor eerst een aanvullende opleiding hebben gevolgd. Voor de cursus tot Stay-a-way coach gelden de volgende instapeisen:

- afgeronde HBO+ of WO-opleiding
- gemotiveerd om Stay-a-way coach te worden
- cursus tot Stay-a-way trainer gevolgd

Alle coaches voldoen volgens de opleider aan de eisen om de Stay-a-way trainers te coachen bij de gedragsinterventie. Zij hebben ook conform de handleiding een aanvullende opleiding voor Stay-a-way coach gevolgd. De coaches hebben een sterkte- en zwakte analyse uitgewerkt waarop de opleider feedback heeft gegeven. De aanvullende opleiding heeft zowel groepsgewijs als individueel plaatsgevonden.

Stay-a-way cursusleiders

De cursusedagen voor aspirant trainers worden geleid door speciaal opgeleide Stay-a-way cursusleiders. De cursusleiders moeten aan alle eisen voldoen die ook aan aspirant trainers worden gesteld, ten aanzien van kennis, houding en vaardigheden en zijn opgeleid tot Stay-a-way coach. Stay-a-way cursusleiders hebben ruime ervaring in het werken met jongeren met (risico op) verslavingsproblematiek en hun ouders. Zij hebben daarnaast kennis van didactiek en/of ruime ervaring met het geven van trainingen en deskundigheidsbevordering. Ook hebben zij kennis van andere voor de doelgroep relevante gedragsinterventies, zoals Tools4U en Brains4Use.

Tot dusver (augustus 2014) heeft de opleiding tot Stay-a-way trainer vier keer plaatsgevonden. Deze cursus werd gegeven door twee cursusleiders. De cursusleiders hadden logischerwijs voordat de eerste cursus startte geen praktische ervaring met de uitvoering van Stay-a-way en hebben zichzelf niet opgeleid tot Stay-a-way coach. De opleiders hadden veel ervaring met jongeren die door middelengebruik in de problemen zijn gekomen. Bij de derde en vierde cursus hadden de opleiders wel praktijkervaring; de ene opleider was tevens werkzaam als Stay-a-way trainer en de andere opleider heeft drie jongeren begeleid met Stay-a-way om praktijkervaring op te doen met de gedragsinterventie. De cursus tot Stay-a-way coach werd door één opleider gegeven, terwijl in de handleiding wordt gesproken van meerdere cursusopleiders. Echter, inmiddels was één van de opleiders niet meer werkzaam bij het Opleidingsinstituut.

Eén van de twee opleiders voldoet aan de gestelde opleidingseisen zoals die ook voor aspirant trainers zijn gesteld. De andere opleider heeft geen specifieke training gevolgd in cognitief-gedragstherapeutische technieken, maar heeft wel minimaal een HBO-opleiding in een agogische richting en specifieke trainingen gevolgd in motiverende gespreksvoering en ouder- of gezinsbegeleiding. Beide cursusleiders beschikken over actuele kennis op voor de interventie relevante onderwerpen. Ook hebben ze de vereiste kennis van didactiek en/of ruime ervaring met het geven van trainingen en deskundigheidsbevordering. Eén van de opleiders heeft kennis van andere voor de doelgroep relevante gedragsinterventies.

Deze cursusleider heeft zoals voorgeschreven ruime ervaring in het werken met jongeren met (risico op) verslavingsproblematiek en hun ouders en de andere Stay-a-way cursusleider heeft ruime ervaring in het begeleiden van jongeren en ouders met andere problemen.

Conclusie

De in de handleiding beschreven selectieprocedure en instapeisen van aspirant-trainers worden in de praktijk niet geheel gevolgd. De vereisten voor deelname aan de cursus worden niet in een kennismakingsgesprek getoetst en uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat vier op de vijf trainers niet aan de gestelde eisen voldoet. Ongeveer de helft van de trainers voldoet bij aanvang van de opleiding tot Stay-a-way trainer aan (bijna) alle eisen. De Stay-a-way coaches hebben – conform de handleiding – een aanvullende opleiding gevolgd. De twee opleiders hadden tezamen voldoende ervaring en kennis voor het geven van de Stay-a-way cursussen.

7.3 Opleiding tot Stay-a-way trainer

Stay-a-way cursus en kennistoets

Alle uitvoerders moeten de 3-daagse cursus tot Stay-a-way trainer hebben gevolgd. Op de derde cursUSDag worden zij getoetst op hun kennis van Stay-a-way: doelen, achtergronden, programma en methodieken. De uitslag van deze toets moet voldoende zijn om de proeftraining te mogen uitvoeren.

Tot het einde van de onderzoeksperiode hebben er vier cursussen plaatsgevonden (in 2012 twee groepen en in 2013 twee). Alle trainers die met Stay-a-way werken, hebben de cursus gevolgd en zijn geslaagd voor de kennistoets. Eén medewerker is gezakt voor de kennistoets en is ook niet als Stay-a-way trainer aan de slag gegaan. Bij het niet behalen van de kennistoets is een herkansing mogelijk. Deze medewerker heeft afgezien van een herkansing, omdat Stay-a-way bij nader inzien niet goed bij de huidige werkzaamheden aansloot.

Augustus 2014 zijn er bijna twintig medewerkers werkzaam als Stay-a-way trainer. Enkele trainers zijn na afronding van de cursus afgehaakt, omdat zij en/of hun management zich niet konden en/of wilden committeren aan de voorwaarden die gesteld worden aan de plaats van uitvoering van de gedragsinterventie. Jongeren mogen namelijk maximaal dertig minuten reizen⁷. Dit betekent voor trainers een vaak lange(re) reistijd. Een aantal net gecertificeerde uitvoerders kon/wilde de reistijd niet combineren met de andere functie die zij binnen hun organisatie vervulde.

Praktijktoets: proeftraining

Na de cursUSDagen en de kennistoets gaat een aspirant trainer een Stay-a-way proeftraining geven. Tijdens de uitvoering van deze training vindt coaching plaats door middel van telefonische contacten met de cursusleider. De uitvoering van de Stay-a-way training wordt beoordeeld door de opleider en dient voldoende te zijn. Dit is de praktijktoets. Indien Stay-a-way reeds goed geïmplementeerd is bij de betreffende zorgaanbieder en er voldoende Stay-a-way coaches beschikbaar zijn, kan in overleg ook worden gekozen voor coaching bij de proeftraining op de locatie waar de medewerker werkzaam is.

⁷ In de handleiding staat overigens niet geëxpliciteerd of dat dertig minuten met de auto, openbaar vervoer, fiets dan wel lopend is.

In de praktijk is de uitvoering van de praktijktoets anders verlopen. Niet alle trainers hebben een proeftraining gedaan, omdat er direct na de opleiding jongeren vanuit de RvdK werden aangemeld voor een Stay-a-way traject. Bij alle instellingen zijn hierdoor veel uitvoerders direct na de kennistoets gestart met een officieel traject. Andere trainers die niet direct een jongere toegewezen kregen, hebben wel een proeftraining gedaan. Zij hebben met (onderdelen van) Stay-a-way geoefend met een jongere uit hun formele of informele netwerk.

De uitvoering van de eerste (proef)training werd niet gemonitord door de cursusleider maar door de coaches. De individuele coaching is veelal in een later stadium van start gegaan. Ten eerste waren bij de eerste twee groepen medewerkers die opgeleid zijn tot Stay-a-way trainer nog geen coaches beschikbaar gedurende de eerste (proef)trainingen. De trainers die coach zouden worden, moesten hiervoor nog een aanvullende opleiding volgen. Er is dus geen sprake van een expliciete beoordeling van de eerste (proef)training door de coach. De coaching vond in eerste instantie meer plaats op basis van intercollegiale uitwisseling van ervaringen en tips tijdens de intervisiebijeenkomsten en team overleggen en later ook middels telefonische coaching (supervisie). In de gezamenlijke bijeenkomsten zijn zowel de ervaringen van de trainers die waren gestart met een officieel traject ingebracht als de ervaringen van trainers in een proeftraining met jongeren uit hun formele of informele netwerk.

Terugkomdag en licentie

Indien alle cursusedagen zijn gevolgd en de proeftraining voldoende is uitgevoerd, vindt de terugkomdag plaats. Bij een voldoende inbreng op deze dag ontvangt de trainer dan de licentie en kan hij zelfstandig uitvoering geven aan een Stay-a-way training. Hij is dan gecertificeerd Stay-a-way trainer.

Conform de handleiding worden er jaarlijks terugkomdagen georganiseerd. De trainers zijn hierbij allemaal aanwezig. Op deze terugkomdag vindt ook zoals bedoeld de terugkoppeling plaats van de eerste (proef)training door middel van een presentatie en inbreng voor de intervisie. Op de terugkomdag hebben alle trainers hun licentie gekregen.

Conclusie

Alle trainers hebben conform de programmahandleiding de Stay-a-way cursusedagen gevolgd en de kennistoets gehaald. De praktijktoets middels een proeftraining is veelal achterwege gebleven vanwege de aanmeldingen die al binnenkwamen. Zoals beschreven in de handleidingen bezoeken de trainers de jaarlijkse terugkomdagen.

7.4 Coaching en intervisie

De Stay-a-way coach is coördinator en hoofdtrainer van het Stay-a-way team van zijn organisatie en draagt de zorg voor een hoge kwaliteit van de uitvoering en implementatie van Stay-a-way. Een Stay-a-way coach neemt deel aan de driemaandelijke bijeenkomsten voor coaches en voert ook zelf trainingen uit. Taken van de Stay-a-way coach zijn onder andere:

- *individuele coaching van medewerkers (supervisie)*
- *ondersteunen bij indicatiestelling*
- *verdelen van aangemelde jongeren*
- *het organiseren en uitvoeren van nascholings thema's*
- *kwaliteit en eenheid in werken bewaken*
- *het opzetten en begeleiden van intervisiebijeenkomsten*

In driemaandelijke bijeenkomsten wordt geoefend met de verschillende werkvormen die Stay-a-way coaches tot hun beschikking hebben en kunnen zij vragen stellen hierover. Ook worden Stay-a-way coaches in deze bijeenkomsten geïnformeerd over de implementatie van en ontwikkelingen met betrekking tot Stay-a-way. Tot slot is er gelegenheid om knelpunten die Stay-a-way coaches tegenkomen bij de implementatie te bespreken.

In de praktijk blijkt dat in één instelling – zoals is voorgeschreven door de handleiding – de coach tevens coördinator is. Eén instelling heeft tijdelijk geen coach en bij één instelling is de coördinator een medewerker die niet inhoudelijk betrokken is bij Stay-a-way en zelf geen Stay-a-way trajecten uitvoert. Bij de andere instelling is een trainer de coördinator van Stay-a-way. Sommige van bovengenoemde taken voor coaches worden door deze coördinator gedaan. Zo verlopen de aanmeldingen via de landelijk projectmanager naar de coördinatoren van de instellingen. De coördinatoren verdelen de trajecten intern onder de Stay-a-way trainers. Ook spelen ze een rol bij het bewaken van de kwaliteit en eenheid van de uitvoering.

De landelijk projectmanager en de coördinatoren - waarvan één tevens trainer en één tevens trainer en coach - komen elk kwartaal bij elkaar om praktische en inhoudelijke zaken af te stemmen. Wijzigingen in de uitvoering worden hier besproken. De projectmanager en de coördinatoren/coaches zorgen dat de overige trainers hiervan op de hoogte worden gesteld. De coach bewaakt in de persoonlijke gesprekken met de trainers in hoeverre het programma wordt uitgevoerd zoals bedoeld. De coaches nemen deel aan de bijeenkomsten voor Stay-a-way coaches die twee – in plaats van vier – keer per jaar georganiseerd worden door Tactus Training en Advies. Hierin wordt gereflecteerd op het coach zijn, coachingsvaardigheden worden getraind. De invulling gebeurt aan de hand van individuele vragen en inbreng van de deelnemende coaches. Met regelmaat doet één coach "live" tijdens deze bijeenkomst een telefonische supervisie met een uitvoerder, die daartoe van te voren toestemming heeft gegeven. De overige coaches en opleider zijn hierbij aanwezig en geven de coach feedback op het gebruik van motiverende gespreksvoering, aansluiting bij de inbreng van de uitvoerder en aansluiting bij het persoonlijk ontwikkelplan van de uitvoerder. Tot slot is er een jaarlijks gesprek met de opleider over de voortgang.

Ondersteuning bij indicatiestelling gebeurt bij twee instellingen door zowel de coach als de coördinator en bij één instelling door de coördinator. Bij een instelling waar tijdelijk geen

coach werkzaam is en de coördinator niet inhoudelijk betrokken is bij Stay-a-way, kunnen trainers bij collega uitvoerders of de landelijk projectmanager terecht voor ondersteuning.

De individuele coaching aan de trainers gebeurt in alle instellingen door de coach. Wie de nascholing organiseert en uitvoert, verschilt per instelling en hierover is geen eenduidig antwoord verkregen. Nascholingsthema's worden verzameld door de coach dan wel coördinator die deze thema's op zijn beurt doorgeeft aan de opleider of zelf nascholing organiseert. Er is tot nu toe niet veel aandacht besteed aan nascholing. In een instelling heeft de coach voor het werkoverleg een systeemtherapeut uitgenodigd om de trainers bij te scho- len op systemisch (gezins-) vlak.

De intervisiebijeenkomsten worden opgezet door de coördinator en begeleid door de coach of de trainers zelf. Zoals eerder vermeld, worden in drie instellingen de intervisies afwis- selend begeleid door de trainers en de coach. In één instelling leidt de coach over het algemeen de intervisiebijeenkomsten.

Alle coaches voeren zoals beschreven in de handleiding ook zelf trainingen uit.

Coaching

In de maandelijkse coachingsgesprekken (supervisie) worden praktijksituaties doorgespro- ken en geoefend. De rapportage- en coachingsformulieren vormen hiervoor het uitgangspunt. Daarnaast levert de Stay-a-way trainer in het eerste jaar tenminste twee maal video- opnamen aan van een trainingsbijeenkomst. Of er kan gekozen worden voor aanwezigheid van de Stay-a-way coach bij de uitgevoerde trainingsbijeenkomst.

In de coachingsgesprekken wordt stil gestaan bij eventuele knelpunten. Situaties worden besproken en de coach geeft indien nodig advies. Er wordt niet geoefend met moeilijke situaties. Verder wordt er geen gebruik gemaakt van observaties of video-opnamen van een trainingsbijeenkomst in het kader van coaching. Coaches zijn - onder meer vanwege praktische redenen (tijd, reiskosten) - niet aanwezig bij een bijeenkomst met de jongere en/of zijn ouders om feedback te geven. Coaching vindt telefonisch plaats. Aan de hand van de checklist wordt het traject besproken: Wat zijn knelpunten? Welke persoonlijke ontwikkelpunten zijn er? Wat gaat er goed en wat gaat er minder goed? Welke vragen heeft een trainer m.b.t. de omgang met jongeren, het Stay-a-way materiaal of de interac- tie met ouders? De coaching volgt niet strikt het format van de rapportage- en coachings- formulieren. Ook andere thema's worden besproken. In de praktijk vinden de coachings- gesprekken niet maandelijks plaats, zie 'Behoud van trainerslicentie'.

Intervisie

In het tweede jaar wordt de coaching afgebouwd en gaat de Stay-a-way trainer deelnemen aan de maandelijkse intervisiebijeenkomsten van het Stay-a-way team. De Stay-a-way coach begeleidt en ondersteunt de intervisiegroep.

Alle instellingen organiseren intervisiebijeenkomsten, waaraan de trainers en coach deel- nemen. De bijeenkomsten zijn eens in de zes weken in verband met de vakanties. Vanwege de lage instroom vindt de intervisie bij een instelling niet altijd plaats. Er is dan namelijk geen casus te bespreken. Bij drie instellingen rouleert het voorzitterschap onder de trai- ners. De coach kan dan ook een casus inbrengen. Bij één instelling wordt er gerouleerd omdat er tijdelijk geen coach is. Bij de vierde instelling begeleidt de coach standaard de

intervisiegroepen en indien de coach een situatie wil bespreken, neemt de coördinator het voorzitterschap over.

Na het tweede jaar vindt op regelmatige basis intervisie plaats. Er vindt rapportage plaats over de intervisiebijeenkomsten. Deze rapportage is meer algemeen van aard. Niet de individuele trainer, maar de uitvoering en implementatie van Stay-a-way in de organisatie staat centraal.

Ten tijde van het onderzoek zijn de trainers nog niet in hun derde jaar. Over dit onderdeel van de opleidingshandleiding kunnen geen uitspraken worden gedaan.

Conclusie

Afgezien van de nascholing worden de werkzaamheden voor het waarborgen van de kwaliteit en implementatie van Stay-a-way tot uitvoering gebracht. In twee instellingen is de coach - conform de handleiding - tevens coördinator. In de twee andere instellingen is naast de coach een aparte coördinator aangewezen die een deel van de taken uitvoert. De vier bijeenkomsten per jaar voor coaches zijn in de praktijk twee bijeenkomsten en een gesprek met de opleider. Wel vinden elk kwartaal overleggen plaats voor de coördinatoren en de landelijk projectmanager. In alle instellingen worden intervisiebijeenkomsten georganiseerd. De trainers voeren coachingsgesprekken met hun Stay-a-way coach. De gesprekken vinden niet standaard elke maand plaats, maar tien keer per jaar. Voor het monitoren en beoordelen van de uitvoering van de training worden geen video-opnamen gebruikt.

Behoud van trainerslicentie

De handleiding schrijft voor het eerste jaar na de cursus maandelijks coachingsgesprekken tussen de trainer en de coach voor. Bij het vaststellen of trainers hun licentie kunnen behouden, zijn de vereisten hiervoor tijdens een terugkomdag aangepast. Zo is in overleg met de opleider uitgegaan van minimaal tien supervisiemomenten in plaats van twaalf vanwege de beperkte instroom waardoor het aantal Stay-a-way trajecten voor enkele trainers beperkt was. Het minimum aantal van vijf gestarte trajecten wordt niet in de handleiding genoemd, maar wordt door de opleider wel als voorwaarde gehanteerd. De volgende (deels gedurende de uitvoering aangepaste) criteria zijn vereist voor behoud van de licentie:

- Vijf gestarte trajecten
- Tien geregistreerde supervisiemomenten per jaar (in plaats van twaalf zoals genoemd in de handleiding)
- Een volledig ingevuld POP (persoonlijk leerdoel bij start uitvoerderschap, welke acties zijn ondernomen, reflectie en evaluatie op de leerdoelen, beschrijving van ontwikkelpunten ten aanzien van Stay-a-way op dit moment, plan hoe bovenstaande uit te voeren)
- Bijwonen jaarlijkse terugkomdag

De opleider houdt bij of de trainers voldoen aan deze eisen. Hiervoor geven de coaches input (o.a. de data van de coachingsgesprekken met de trainers). De opleider heeft op geaggregeerd niveau de gegevens aangeleverd over de trainers van de vier opleidingsgroepen die nog werkzaam zijn als Stay-a-way trainer. Deze gegevens zijn opgenomen in tabel 7.3. Afgezien van twee uitvoerders die met te weinig trajecten konden starten vanwege een stagnatie in het aantal aanmeldingen bij de instelling zijn de meeste trainers bij minimaal vijf jongeren begonnen met een Stay-a-way training. Na een verlenging van twee maanden voldeden alle trainers wel aan deze eis. Vier trainers hebben het vereiste aantal supervisiemomenten daadwerkelijk gehad. Bij de overige trainers heeft minder vaak supervisie plaatsgevonden. De trainers hebben in een verlengingsperiode van een aantal weken de gesprekken ingehaald en zo tien supervisiegesprekken gehad. Alle trainers hebben een persoonlijk ontwikkelplan ingevuld en – zoals eerder vermeld – hebben de terugkomdag bijgewoond.

Tabel 7.3: Aantal trainers dat voldoet aan de criteria voor het behouden van de licentie

	Aantal trainers (%)	Toelichting
Vijf gestarte trajecten (na verlenging)	18 (100%)	Uit de eerste twee groepen waren er twee trainers die verlenging nodig hadden om aan het aantal trajecten te kunnen voldoen. Zonder verlenging van de periode hadden zij respectievelijk 3 en 4 jongeren begeleid.
Tien supervisiemomenten eerste jaar (na verlenging)	18 (100%)	Uit de eerste twee groepen waren er 12 trainers die verlenging nodig hadden om aan deze eis te kunnen voldoen (zij hadden tot dan toe 4 tot 8 supervisiegesprekken gehad). Uit de laatste twee groepen waren er 2 trainers die verlenging nodig hadden.
Volledig ingevuld persoonlijk ontwikkelplan	18 (100%)	
Bijwonen terugkomdag	18 (100%)	
Behoud licentie	18 (100%)	

Noot: De gegevens hebben betrekking op de trainers die ten tijde van beoordeling voor het behouden van de licentie nog aan het werk waren als Stay-a-way trainer. Van medewerkers die in de tussentijd gestopt zijn met de Stay-a-way trajecten zijn hierover niet alle gegevens beschikbaar. Een deel van de trainers is vanwege organisatorische redenen gestopt met het geven van Stay-a-way trainingen (het aantal trajecten was te laag). De opleider geeft aan dat deze trainers hierdoor niet het aantal vereiste trajecten en supervisiegesprekken hebben kunnen uitvoeren.

Conclusie

Alle trainers die gedurende het onderzoek nog werkzaam zijn als uitvoerder van Stay-a-way hebben hun licentie kunnen behouden omdat zij na een verlengingsperiode van twee maanden aan alle eisen voldeden: minimaal vijf gestarte trajecten, tien supervisiemomenten, volledig persoonlijk ontwikkelplan en aanwezigheid bij terugkomdag. Deze eisen wijken deels af van de eisen zoals beschreven in de opleidingshandleiding.

7.5 Houding ten aanzien van Stay-a-way

Aan de trainers is in de interviews gevraagd hoe tevreden ze zijn met de gedragsinterventie *an sich* en met de uitvoering ervan. Ze zijn allemaal erg tevreden met Stay-a-way en tevreden tot soms zeer tevreden met de uitvoering. De trainers zijn vooral positief over de opbouw van de training (start, motivatie en zelfcontrole). Die opbouw wordt gemist in de verkorte variant. De trainers zijn vooral erg te spreken over de motivatiemodule. De meeste oefeningen in deze fase van het traject zijn interactief en leveren veel informatie op. Dat ouders/vertrouwenspersonen een belangrijke rol spelen bij Stay-a-way is volgens de trainers ook essentieel. Verder vinden ze de volgende onderdelen van de training goed werken: het in kaart brengen van beschermende en risicofactoren van het middelengebruik middels het analyseformulier, het bespreken van de wekelijkse registratie van het gebruik, het opstellen van doelen en het in kaart brengen van de voor- en nadelen van gebruik. De interventie geeft voldoende houvast en tegelijkertijd is er voldoende ruimte voor maatwerk. Een enkele trainer vindt echter dat er een te sterke nadruk ligt op het programma-integer uitvoeren van de interventie. Een meer creatieve manier van trainen met het protocol als basis gecombineerd met de eigen deskundigheid om aan te sluiten bij de jongere is nuttiger volgens deze trainer.

Ondanks dat de trainers positief zijn over Stay-a-way lopen zij ook tegen (praktische) zaken aan en zien zij mogelijkheden tot verbetering. De knelpunten en verbeterpunten die zij noemen, komen aan de orde in hoofdstuk 9.

De trainers zijn minder tevreden over hoe wordt omgegaan met de gestelde opleidings- en scholingseisen. Door het lage aantal Stay-a-way trajecten staat de tijdsinvestering in het voorbereiden en uitvoeren van het aantal coachingsgesprekken naar hun mening vaak niet in verhouding tot de tijdsinvestering in de trainingen zelf. Bovendien bleek dat een aantal trainers nog niet genoeg coachingsgesprekken hadden gehad voor het behouden van hun licentie. De gesprekken konden in een korte periode ingehaald worden. Desbetreffende trainers hebben dat – weliswaar met tegenzin – gedaan, maar vonden het niet erg nuttig. Als een training bijvoorbeeld erg goed loopt, is er niet veel te bespreken met de coach.

Conclusie

De trainers zijn overwegend positief over Stay-a-way, zowel over de opzet als de uitvoering ervan. Ze zijn minder tevreden met de strenge eisen die gesteld worden aan opleiding en coaching, omdat deze niet (altijd) in verhouding staan tot het geringe aantal jongeren dat trainers begeleiden.

8 Doeltreffendheidstudie

In de evaluatiehandleiding wordt een opzet voor een effectonderzoek van Stay-a-way beschreven. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet in hoeverre de afname van de meetinstrumenten ten behoeve van een doeltreffendheidstudie en effectstudie volgens deze handleiding uitgevoerd wordt. De volgende onderzoeksvragen staan centraal:

- In hoeverre worden de meetinstrumenten die van belang zijn voor de effectevaluatie afgenomen? (§8.1)
- In hoeverre verloopt de procedure volgens de handleiding? (§8.2)

Deze vragen zijn beantwoord op basis van rapportagebestanden van de RvdK (zie §3.8) en interviews met de trainers en de landelijk projectmanager.

8.1 Meetinstrumentarium t.b.v. onderzoek

Voorafgaand aan en na afloop van het Stay-a-way traject dienen meetinstrumenten te worden ingezet om in het kader van toekomstig doeltreffendheid- en effectonderzoek antwoord te kunnen geven op de volgende twee centrale onderzoeksvragen (Wits e.a., 2011b):

- 1) In hoeverre is Stay-a-way effectief als het gaat om het verminderen van het risicovolle middelengebruik?
- 2) In hoeverre is Stay-a-way effectief als het gaat om het verminderen van (de kans op) algemene criminele recidive?

Daarnaast zijn in de handleiding vragen geformuleerd met betrekking tot secundaire programmadoelen. De interventie is gericht op het veranderen van drie factoren die verandering in middelengebruik mediëren. De effectiviteit van de interventie op de verandering van deze mediërende factoren moet eveneens getoetst worden: a) In hoeverre is Stay-a-way effectief in het vergroten van de intrinsieke motivatie om het risicovolle middelengebruik te verminderen? b) In hoeverre is Stay-a-way effectief in het vergroten van zelfcontrole over het middelengebruik? c) In hoeverre is Stay-a-way effectief in het versterken van de ouderlijke binding?

In de beoordeling- en evaluatiehandleiding van Stay-a-way (Wits e.a., 2011b) wordt beschreven dat de genoemde onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden door het gebruik van de volgende vijf meetinstrumenten:

- 1) International Self-Report-Delinquency Study II (ISRD-II)
- 2) Meten van Addicties voor Triage en Evaluatie – Crimineel gedrag (MATE-Crimi)
- 3) Readiness to Change Questionnaire- Dutch Translation (RCQ-D)
- 4) Pesten en delinquent gedrag onder Nederlandse jongeren
- 5) WODC-Recidivemonitor

De WODC-Recidivemonitor is een externe registratie die van belang is voor de eindmeting twee jaar na afronding van de interventie en wordt in dit hoofdstuk verder buiten beschouwing gelaten.

Gebruik meetinstrumenten

De eerste vier instrumenten zijn vragenlijsten die worden afgenomen bij/ingevuld door de jongeren. In het kader van de procesevaluatie is gekeken in hoeverre deze vragenlijsten in de praktijk worden toegepast. Gedurende de uitvoering van Stay-a-way zijn in overleg met de RvdK, de landelijk projectmanager, de coördinatoren en de ontwikkelaars van de interventie en de bijbehorende handleidingen begin 2013 enkele wijzigingen aangebracht in de inhoud van het meetinstrumentarium. De afname van de vragenlijsten bleek in de praktijk erg arbeidsintensief. Het was lastig de vragenlijst binnen de eerste bijeenkomst af te ronden. Bovendien riepen de lange vragenlijsten (vooral de ISRD-II) weerstand op bij zowel jongeren als trainers. In mei 2013 zijn de instellingen van start gegaan met de aangepaste set vragenlijsten (zie ook tabel 8.1).

Van de ISRD-II zijn de onderdelen algemene criminele recidive en de mate van zelfcontrole volgens de evaluatiehandleiding relevant voor effectonderzoek. De vragen over recidive hebben betrekking op vijftien verschillende delicten. Dit onderdeel van de ISRD-II is vanwege de omvangrijkheid komen te vervallen. Ook de MATE-Crimi is ingekort. In de evaluatiehandleiding wordt aangegeven om met de MATE-Crimi de motivatie voor behandeling ten aanzien van middelengebruik, het gebruik van middelen de afgelopen 30 dagen en in het hele leven, het verlangen naar middelen, het middelenmisbruik en de middelenafhankelijkheid in kaart te brengen. Er is gekozen om van de MATE-Crimi alleen het gebruik van vier van de twaalf middelen uit te vragen, namelijk alcohol, cannabis, cocaïne en amfetamine. De andere genoemde onderdelen zijn komen te vervallen. Dat geldt eveneens voor de vragen bij de nameting (T1) over (de hoeveelheid en frequentie van) het gebruik van middelen *tijdens* de interventie. Tot slot zijn voor de vragenlijst Pesten en delinquent gedrag twee versies gemaakt; voor jongeren die naar school gaan en voor jongeren die aan het werk zijn. De vier vragenlijsten worden allemaal gebruikt in de praktijk (zie tabel 8.1).

Tabel 8.1: Afname vragenlijsten volgens handleiding/nieuwe afspraak en in de praktijk

Vragenlijst volgens handleiding	Gebruik in de praktijk?	Relevante onderdelen volgens handleiding	Gebruik in de praktijk?	Relevante onderdelen volgens afspraak	Gebruik in de praktijk?
1. ISRD-II	Ja	Criminele recidive T0 T1 Criminele recidive T2 T3 Mate van zelfcontrole T0 T1	Nee Nee Ja	Mate van zelfcontrole T0 T1	Ja
2. MATE-Crimi	Ja	Middelengebruik: Gebruik 30 dagen T0 T1 Gebruik hele leven T0 T1 Gebruik interventie T1 Verlangen T0 T1 Misbruik/afhankelijkheid T0 T1 Motivatie voor behandeling middelengebruik	Deels - Deels - Nee - Nee - Nee Nee	Middelengebruik: Gebruik 30 dagen T0 T1	Ja - Ja
3. RCQ-D	Ja	Motivatie voor verandering middelengebruik (alcohol, cannabis, cocaïne en amfetamine) T0 T1	Ja	Motivatie voor verandering middelengebruik (alcohol, cannabis, cocaïne en amfetamine) T0 T1	Ja
4. Pesten en delinquent gedrag	Ja	Ouderlijke binding T0 T1	Ja	Ouderlijke binding T0 T1	Ja

De evaluatiehandleiding gaat uit van twee metingen voor alle vragenlijsten: een voormeting voorafgaand aan de gedragsinterventie (T0) en een nameting direct na de laatste bijeenkomst (T1). De instellingen voeren zowel de voor- als nameting uit. Daarnaast schrijft de handleiding vervolgmetingen voor van de MATE-Crimi en het ISRD-II onderdeel Algemene criminele recidive: een follow-up een jaar na de laatste bijeenkomst (T2), een follow-up twee jaar na afronding van de interventie (T3) en optioneel een follow-up drie jaar na afronding (T4). Uit de interviews met de betrokkenen en de rapportagebestanden blijken van de MATE-Crimi alleen een nulmeting en nameting plaats te vinden en geen vervolgmetingen. Op dit punt wordt de evaluatiehandleiding dus niet gevolgd. Het onderdeel Algemene criminele recidive van de ISRD-II is, zoals eerder vermeld, na aanpassing van het meetinstrumentarium komen te vervallen en hiervan zijn logischerwijs dus ook geen vervolgmetingen beschikbaar.

Complete gegevensset

In de rapportagebestanden zijn per jongere de gegevens van de vragenlijsten geregistreerd. Uit de analyse blijkt dat bij de helft van de jongeren die Stay-a-way hebben afgerond de onderzoeksgegevens conform de afspraken zijn verzameld (zie tabel 8.2): van 47 jongeren (50,5%) zijn gegevens beschikbaar van alle vragenlijsten zowel voor als na de training. Bij 58 jongeren (62,4%) zijn de vragenlijsten wel ingevuld, maar ontbreken er enkele gegevens. Bij de afgebroken trajecten vindt over het algemeen geen nameting plaats.

Tabel 8.2: Deels of volledige afname van complete meetinstrumentarium voor de training (T0) en na de training (T1) bij afgebroken en afgeronde trajecten

Traject	T0 ingevuld Aantal (%)		T1 ingevuld Aantal (%)		T0 en T1 ingevuld Aantal (%)	
	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>
Afgerond (n=93)	69 (74,2%)	61 (65,6%)	69 (74,2%)	63 (67,7%)	58 (62,4%)	47 (50,5%)
Afgebroken (n=36)	27 (75,0%)	23 (63,9%)	1 (2,8%)	1 (2,8%)	1 (2,8%)	1 (2,8%)
Totaal (n=129)	96 (74,4%)	84 (65,1%)	70 (54,2%)	64 (49,6%)	59 (45,7%)	48 (37,2%)

Noot. In de rapportagebestanden zijn van 129 jongeren die gestart zijn met Stay-a-way gegevens beschikbaar gesteld door de landelijk projectmanager waaruit afgeleid kan worden in hoeverre de vragenlijsten zijn afgenomen. Van de overige 34 jongeren die gestart zijn met de interventie waren de gegevens nog niet in een rapportagebestand verwerkt ten tijde van het onderzoek.

Aantal jongeren per vragenlijst

De vragenlijst Pesten en delinquent gedrag en de ISRD-II worden het vaakst afgenomen: beide lijsten worden bij bijna drie kwart (73,1%) van de jongeren die Stay-a-way hebben afgerond volledig en op beide momenten ingevuld, zie tabel 8.3. Voor de RCQ-D en de MATE-Crimi geldt dat bij ongeveer 65% van de voltooide trajecten.

De tabellen in bijlage 2 geven per vragenlijst een overzicht van de mate waarin deze worden toegepast bij zowel de voltooide trajecten als de afgebroken trajecten.

Tabel 8.3: Deels of volledige afname meetinstrumentarium bij afgeronde trajecten - per vragenlijst (n=93)

	T0 ingevuld Aantal (%)		T1 ingevuld Aantal (%)		T0 en T1 ingevuld Aantal (%)	
	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>
ISRD-II	*	83 (89,2%)	*	72 (77,4%)	*	68 (73,1%)
MATE-Crimi	77 (82,8%)	72 (77,4%)	77 (82,8%)	74 (79,6%)	69 (74,2%)	61 (65,6%)
RCQ-D	84 (90,3%)	72 (77,4%)	79 (84,9%)	70 (75,3%)	76 (81,7%)	60 (64,5%)
Pesten en delin- quent gedrag	**	75 (80,6%)	**	73 (78,5%)	**	68 (73,1%)

* Niet van toepassing: het gaat om één vraag.

** Niet van toepassing: de vragenlijst bestaat uit acht vragen, maar in de rapportagebestanden is alleen de eindscore opgenomen. Hierdoor is niet te achterhalen of deze score is gebaseerd op de antwoorden op alle vragen of een deel van de vragen.

Verklaringen voor ontbreken vragenlijsten - interviews

Tijdens de interviews worden de volgende verklaringen voor het ontbreken van een complete set van vragenlijsten gegeven:

- Trainers vergeten (een deel van) de vragenlijsten af te nemen;
- De vragenlijsten zijn wel afgenomen, maar komen niet allemaal aan bij de landelijk projectmanager: trainers vergeten soms (een deel van) de vragenlijsten op te sturen en het is een enkele keer voorgekomen dat trainers de vragenlijsten kwijt zijn geraakt of dat zij in de veronderstelling waren de vragenlijsten gescand en opgestuurd te hebben maar dit niet (geheel) hebben gedaan (de vragenlijsten worden vernietigd en zijn niet meer terug te halen);
- Bij de tweede keer dat de opleiding is gegeven, is het afnemen van de vragenlijsten niet aan de orde gekomen volgens de trainers;
- Afname is tijdsintensief: soms is er onvoldoende tijd voor het invullen van de vragenlijst. Verder bestaat het meetinstrumentarium uit veel vragen, waardoor het meetinstrumentarium niet altijd compleet wordt ingevuld.

Sinds het meetinstrumentarium is ingekort, verloopt de afname van de vragenlijsten volgens de landelijk projectmanager beter. Het verloopt nog niet vlekkeloos. Bij de wisseling van trainers bleek dat nieuwe trainers het afnemen van de vragenlijst minder goed in hun systeem hadden. Zij wisten niet dat alle vier de vragenlijsten ingevuld moesten worden. De landelijk projectmanager merkt grote verschillen tussen de trainers wat betreft het meewerken aan het effectonderzoek. Sommige trainers vinden het belangrijk en zijn erg nauwkeurig met de vragenlijsten en anderen vergeten (een deel van) de vragenlijsten af te nemen of op te sturen. Het merendeel van de jongeren werkt mee aan het onderzoek. Incidenteel weigert een jongeren mee te doen. Het komt nauwelijks voor dat jongeren geen van de vragenlijsten invullen. Wel gebeurt het vanwege de omvang van het meetinstrumentarium dat niet alle vragenlijsten of vragenlijsten niet volledig zijn ingevuld.

Conclusie

De aangepaste set van meetinstrumenten wordt in alle instellingen toegepast. Van de helft (50,5%) van de jongeren die de training hebben afgerond, zijn alle gegevens beschikbaar. Bij veel jongeren ontbreekt een (deel van de) vragenlijst of is één meting gedaan in plaats van twee metingen.

De twee hoofdvragen kunnen deels beantwoord worden op basis van de meet-instrumenten. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag of Stay-a-way effectief is in het verminderen van het algemeen crimineel recidiverisico zijn geen zelfrapportagegegevens voorhanden, omdat het onderdeel Criminele recidive van de ISRD-II geen onderdeel meer uitmaakt van het aangepaste meetinstrumentarium. Met officiële recidivegegevens van de WODC-Recidivemonitor kunnen wel uitspraken gedaan worden over veranderingen in het algemeen crimineel recidiverisico. Een af- of toename in middelengebruik kan vastgesteld worden bij 65,6% van de jongeren die Stay-a-way afgerond hebben op basis van de MATE-Crimi (onderdeel gebruik afgelopen 30 dagen).

Er is ook gekeken hoeveel data voorhanden is om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden gericht op de secundaire programmadoelen. Bij 64,5% van de afgeronde trajecten kan op basis van de beschikbare RCQ-D gegevens bepaald worden in hoeverre er tussen de twee metingen veranderingen zijn opgetreden in de intrinsieke motivatie om het risicovolle middelengebruik te verminderen. Wijzigingen in de motivatie voor behandeling voor het middelengebruik kunnen niet worden vastgesteld, omdat dit onderdeel van de MATE-Crimi is komen te vervallen. Veranderingen in zelfcontrole en ouderlijke binding kan in kaart gebracht worden voor 73,1% van de jongeren die de training hebben afgerond (ISRD-II en Pesten en delinquent gedrag).

8.2 Procedure

In de beoordeling- en evaluatiehandleiding is een procedure beschreven over de afname van de vragenlijsten en het uitvoeren van het onderzoek. In de praktijk is voor een andere procedure gekozen. De aangepaste procedure is in de opleidingen van de Stay-a-way trainers en het draaiboek dat trainers gebruiken voor de bijeenkomsten opgenomen. In deze paragraaf wordt aangegeven in hoeverre de handleiding is gevolgd: schuin gedrukt staat de procedure volgens de beoordeling- en evaluatiehandleiding en eronder volgt een beschrijving van de werkwijze en afspraken in de praktijk.

Uitvoering door onderzoeker

Voorafgaand aan elke meting worden jongeren telefonisch benaderd door de onderzoeker om met de jongere een afspraak te maken om de vragenlijsten in te vullen.

De dataverzameling wordt niet uitgevoerd door een onderzoeker. De jongeren worden door hun eigen trainer gevraagd om mee te doen aan het onderzoek en de vragenlijsten in te vullen (niet conform de handleiding, wel conform het draaiboek).

Afname nulmeting voorafgaand aan de training

De vragenlijsten worden voorafgaand aan de eerste bijeenkomst met de trainer ingevuld.

De vragenlijsten worden aan het einde van de eerste kennismakingsbijeenkomst afgenomen bij de jongeren (niet conform de handleiding, wel conform het draaiboek).

Toestemmingsformulier

Alle deelnemers dienen een formulier te ondertekenen waarmee zij aangegeven dat zij meewerken aan het onderzoek. Nadat deelnemers en hun ouder(s)/verzorger(s) toestemming hebben verleend, wordt hen gevraagd een aantal vragenlijsten in te vullen.

De jongeren en ouders ondertekenen geen formulier waarmee zij aangeven dat zij meewerken aan het onderzoek. In het draaiboek staat niets vermeld over het ondertekenen van een toestemmingsformulier (niet conform de handleiding, wel conform het draaiboek).

Informed consent

Tijdens het gesprek wordt benadrukt dat meewerken aan het onderzoek geen consequenties heeft voor zijn of haar strafzaak. Om te bereiken dat de vragen zo eerlijk mogelijk worden ingevuld, wordt uitgelegd dat de gegevens anoniem worden verwerkt en alleen voor dit onderzoek worden gebruikt. Deelnemers worden vooraf geïnformeerd over het doel van het onderzoek, de aard van de vragen en hoelang de afname van de vragenlijsten in beslag zal nemen.

Trainers geven aan dat de jongeren worden geïnformeerd over het onderzoek en dat het onderzoek losstaat van de training zelf. Ook worden de jongeren op de hoogte gesteld dat de gegevens anoniem worden verwerkt. In het draaiboek Stay-a-way is de volgende instructie opgenomen voor de trainers bij de voor- en nameting: "Allereerst legt de uitvoerder nog even het doel van het effectonderzoek uit. Het gaat niet om een "beoordeling" van de jongere, maar om te kunnen meten of deelname aan Stay-a-way er voor jongeren toe bijdraagt dat zij hun middelengebruik kunnen veranderen en geen delicten meer plegen. De antwoorden worden anoniem verwerkt." en: "Voor instructie zie bijeenkomst 1. Aanvullend legt de trainer uit (in eigen woorden/taal van de jongere) dat door 2 keer deze lijsten af te nemen de onderzoekers kunnen zien wat er veranderd is in de afgelopen tijd (zonder dat ze de naam van de jongere kennen!). De trainer vertelt dat het onderzoek gaat over of Stay-a-way jongeren helpt om hun middelengebruik te veranderen en geen delicten meer te plegen." Trainers gebruiken het draaiboek voor elke bijeenkomst en geven aan de jongeren te informeren over het onderzoek (conform de handleiding en het draaiboek).

Anonimiteit

De gegevens worden anoniem verwerkt. Deelnemers krijgen een specifieke code toegewezen, zodat de onderzoekers gegevens aan elkaar kunnen koppelen die verzameld zijn over verschillende meetmomenten.

Alle jongeren die bij de landelijk projectmanager worden aangemeld, krijgen een nummer toegewezen (oplopend op binnenkomst). De vragenlijsten met de ruwe gegevens op de verschillende meetmomenten worden opgeslagen met dit persoonlijke nummer. Deze nummering wordt eveneens gebruikt in de bestanden die de projectmanager bijhoudt voor het aantal aanmeldingen. In het rapportagebestand voor de RvdK staan alle verzamelde gegevens van één jongere in één rij. De gegevens van de verschillende meetmomenten zijn hierdoor al gekoppeld (conform handleiding). In het Rapportagebestand zijn de namen van de jongeren opgenomen. Er is dus geen sprake van een anonieme verwerking van de gegevens (niet conform de handleiding). Volgens de landelijk projectmanager wordt het format nog aangepast door de RvdK en zijn de namen van de jongeren opgenomen, omdat in 2012 en 2013 het zaaknummer op het aanmeldformulier van de RvdK vaak ontbrak.

Sinds 2014 is het zaaknummer in de meeste gevallen wel vermeld op het aanmeldformulier en zal de naam van de jongere in het herziene format niet meer nodig zijn.

Vergoeding

Benadrukt wordt dat van hen wordt verwacht dat zij aan alle vier metingen meedoen. Om dit te stimuleren wordt goed uitgelegd dat zij direct na T1 en na T3 een vergoeding ontvangen (cadeaubon van respectievelijk €25,- en €50,-).

Jongeren ontvangen geen vergoeding voor het invullen van de vragenlijsten (niet conform handleiding, wel conform het draaiboek). In het draaiboek van de trainers is de volgende instructie opgenomen bij T0 en T1: "Het onderzoeksdeel wordt positief afgesloten met een bedankje of complimentje en evt. een aardigheidje." en: "De jongere wordt nog eens expliciet bedankt voor zijn/haar inzet." Sommige trainers geven aan dat ze bij de laatste bijeenkomst (waarbij ook de T1 vragenlijsten worden ingevuld) de jongere een kleinigheidje geven. Het kleinigheidje is niet expliciet bedoeld voor het invullen van de vragenlijsten, maar voor het deelnemen en afronden van de training.

Afname vragenlijsten: face-to-face en schriftelijk

De vragenlijsten worden face-to face afgenomen en te allen tijde is er een getrainde interviewer aanwezig om eventuele vragen toe te lichten. Eén onderdeel (MATE-Crimi) wordt door een getrainde interviewer mondeling (individueel) afgenomen. De andere onderdelen worden schriftelijk ingevuld door de deelnemers.

Bij de start werden de vragenlijsten door sommige trainers voor een deel meegegeven aan de jongeren, omdat het niet haalbaar bleek in de eerste bijeenkomst alle vragenlijsten volledig in te vullen. In deze gevallen was er niemand aanwezig om eventuele vragen toe te lichten. Met het ingekorte meetinstrumentarium worden de vragenlijsten over het algemeen wel tijdens de bijeenkomst ingevuld. In de opleiding voor Stay-a-way trainer wordt aandacht besteed aan het afnemen van de vragenlijsten. Bij de opleiding van de tweede ronde is het afnemen van de vragenlijsten niet aan de orde gekomen. Een aantal trainers geeft aan de meetinstrumenten conform de instructie uit te voeren. De MATE-Crimi wordt echter niet standaard mondeling afgenomen. Sommige trainers vertellen dat ze de jongeren deze lijst zelf laten invullen. Andersom geldt dat de overige vragenlijsten ook niet standaard door de jongeren zelf worden ingevuld. Sommige trainers nemen alle vragenlijsten af, sommige trainers laten de jongere alles zelf invullen. Ook zijn er trainers die het laten afhangen van de jongere die ze trainen (deels conform handleiding en draaiboek).

Registratie drop-out

De drop-out van het onderzoek wordt nauwkeurig geregistreerd, geanalyseerd en gerapporteerd.

Als een jongere weigert de vragenlijsten in te vullen, wordt dit door de landelijk projectmanager genoteerd in het rapportagebestand in het open tekstveld "opmerkingen" (conform handleiding).

Onderzoeksdesign

In de evaluatiehandleiding wordt een onderzoeksmethode voorgesteld voor toekomstig effectonderzoek. Er is gekozen voor een quasi-experimenteel design. De jongeren die de training volgen (de experimentele groep) worden hierbij vergeleken met vergelijkbare jongeren (de controlegroep) die in de periode vóórdat Stay-a-way volledig landelijk is

ingevoerd een andere reactie uit het strafrechtelijk spectrum hebben gekregen, namelijk een werkstraf. Belangrijk is dat deze straf niet rechtstreeks intervenieert op de criminogene factor (middelengebruik) waarop in Stay-a-way wordt geïntervenieerd, en niet hetzelfde effect (vermindering recidive door vermindering middelengebruik) beoogt te hebben als Stay-a-way. Een werkstraf voldoet aan deze eisen. De keuze voor een controlegroep 'vooraf' betekent dat de doelgroep van Stay-a-way door de RvdK moet worden geselecteerd (voor deelname aan de controlegroep) nog vóórdat Stay-a-way is ingevoerd.

De RvdK heeft geen jongeren geselecteerd die een werkstraf in plaats van Stay-a-way opgelegd krijgen. Er zijn dus geen jongeren ingestroomd in de controlegroep die dezelfde vragenlijsten hebben ingevuld als de experimentele groep (niet conform handleiding).

Conclusie

De trainers gebruiken het draaiboek voor de afname van de vragenlijsten. In het draaiboek is echter een andere procedure opgenomen dan in de beoordeling- en evaluatiehandleiding. De uitvoering door onderzoeker, afname nulmeting voorafgaand aan de training, ondertekening toestemmingsformulier en de vergoeding voeren de trainers uit conform het draaiboek, maar daarmee niet conform de evaluatiehandleiding. Onderdelen waarop het draaiboek en de handleiding niet van elkaar afwijken zijn informed consent en de wijze van afname. Jongeren worden conform de afspraken geïnformeerd over het onderzoek en het face-to-face dan wel schriftelijk afnemen van de vragenlijsten gebeurt gedeeltelijk zoals beschreven in de handleiding en het draaiboek. De drop-out wordt conform de handleiding geregistreerd. Echter, de gegevens worden niet anoniem verwerkt en er ontbreekt een controlegroep (niet conform de handleiding).

9 Context: ervaren knelpunten

Dit hoofdstuk heeft betrekking op de context waarin de interventie uitgevoerd wordt. De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- Welke knelpunten ervaren betrokkenen in de indicatie van Stay-a-way? (§9.1)
- Welke knelpunten ervaren betrokkenen in de uitvoering van Stay-a-way? (inhoudelijk §9.2; organisatorisch §9.3)
- Welke aanpassingen en verbeteringen zijn nodig? (§9.4)
- Wat zijn succesfactoren voor een goede uitvoering van Stay-a-way? (§9.5)

9.1 Knelpunten in de indicatie

- *Geen risicovol middelengebruik*
De interventie is gericht op middelengebruik maar trainers merken dat sommige jongeren niet veel problemen hebben met middelen. Voor deze jongeren is Stay-a-way te zwaar. De trainers overleggen dan met de coördinator taakstraffen of coach. Het programma sluit bij deze jongeren niet aan. Het advies is dan vaak; toch doorgaan en het protocol volgen en eventueel aanpassingen doen. Het is in deze gevallen lastig om aan te sluiten bij de jongere én programma-integer te werken.
- *Veranderingen in situatie jongere tussen advies en uitvoering traject*
Tussen de indicatie voor Stay-a-way en de start van de training zit in sommige gevallen een lange periode, waardoor de jongere niet (meer) voldoet aan de criteria. Zo zijn er jongeren die intussen gestopt zijn met het gebruiken van alcohol of drugs of waarbij de bereidheid tot deelname aan de training niet meer aanwezig is. Voor deze jongeren is Stay-a-way niet meer de juiste interventie.
- *Verkorte trajecten in plaats van plus of reguliere trajecten*
Soms wordt een verkort traject opgelegd terwijl een plus of regulier traject nodig is. Bij een verkort traject is er geen tijd om de jongere goed te motiveren voor het traject. Het omzetten van een verkort traject naar een regulier of plus traject is lastig.
- *Contra-indicaties*
Soms worden jongeren met contra-indicaties aangemeld. Trainers geven dat aan bij de coördinator taakstraffen, maar krijgen soms te horen dat het traject toch uitgevoerd moet worden. Wanneer de jongeren hun basiszaken niet op orde hebben, zoals geen huisvesting, dan is het moeilijk om van deze jongeren te verwachten dat zij (op tijd) aanwezig zullen zijn. Verder hebben de contra-indicaties momenteel alleen betrekking op de jongere. Volgens trainers wordt er te weinig gekeken naar het systeem rondom een jongere. Te veel problemen binnen het systeem zou ook een contra-indicatie kunnen vormen.
- *Ontbreken steunfiguur bij plus trajecten*
Bij jongeren met een LVB waarbij sociale steun ontbreekt, is het de vraag of het traject wel gestart moet worden (mogelijke contra-indicatie). Bij plus trajecten is bovendien altijd aanvullende begeleiding nodig, terwijl dit niet altijd geregeld is.

- *Ontbreken aanvullende hulpverlening*

De programmahandleiding Stay-a-way geeft aan dat Stay-a-way in het geval van ernstige aanvullende problematiek ingebed moet worden in aanvullende hulpverlening. Wanneer er sprake is van zeer ernstige psychosociale problematiek, psychiatrische problematiek of ernstige problematiek in het gezinssysteem in combinatie met risicovol middelengebruik, is Stay-a-way alleen niet afdoende. Het is mogelijk Stay-a-way dan in een traject met meerdere interventies aan te bieden, zoals systeemtherapie of behandeling in de jeugd-GGZ. De raadsonderzoeker geeft aan dat er altijd Jeugdreclassering wordt geadviseerd als er nog geen hulpverlening betrokken is bij een jongere. De Jeugdreclassering is verantwoordelijk voor het regelen van zorg en hulpverlening aanvullend op een eventuele gedragsinterventie. Als een jongere al professionele hulp heeft, wordt alleen de gedragsinterventie geadviseerd. Verschillende trainers geven aan dat de bijkomende problematiek soms aanzienlijk is (bijvoorbeeld het niet hebben van woonruimte). Er is niet altijd aanvullende zorg of begeleiding geregeld. Sommige trainers zijn van mening dat de Jeugdreclassering te weinig actie onderneemt. Ze doen in dat geval suggesties waar naar hun zeggen niks mee gedaan wordt. Het komt ook voor dat er geen Jeugdreclassering betrokken is terwijl er duidelijk veel meer aan de hand is bij de jongere, aldus de trainers. De trainers gaan hier vervolgens verschillend mee om. Enkele trainers geven aan soms andere partijen (een mentor of een hulpverlener, maatschappelijk werk van school) bij de gesprekken met de jongere en ouders uit te nodigen om de situatie duidelijker te maken en hen aan te sporen aanvullende begeleiding te geven/regelen. Deze trainers signaleren, melden en zetten ook vervolgstappen als acties van anderen uitblijven. Andere trainers nemen niet deze rol op zich en houden het bij signaleren en melden. Een trainer geeft aan dat je dan meer op de stoel van behandelaar of begeleider gaat zitten. Dat dilemma komen de trainers wel vaker tegen. Ze leren de jongere en zijn situatie heel goed kennen, maar mogen alleen Stay-a-way uitvoeren. Dit wordt vaak gemeld bij de coördinator taakstraffen, maar deze kan hierin vaak weinig betekenen. Een bijkomend probleem is dat veel jongeren deze aanvullende zorg niet willen. Aanvullende zorg kan niet worden opgelegd, maar is op vrijwillige basis. Ook voor jongeren ouder dan 18 jaar is het vaak moeilijker om aanvullende zorg te regelen.

Bovengenoemde knelpunten in het indicatieproces betekenen vaak moeizame trajecten in de praktijk, waarbij veel flexibiliteit en creativiteit van de trainer wordt gevraagd. Trainers ervaren dit als een groot knelpunt omdat van hen verwacht wordt het programma te volgen. Tegelijkertijd moeten ze de jongeren aan de training weten te binden. De kans op uitval en het minder programma-integer werken is in deze situaties vaak groter.

- *Onterecht hoge of lage DRP scores*

In de berekening van de DRP score door het LIJ worden belangrijke factoren niet meegewogen. Soms krijgen jongeren een lage score terwijl de raadsonderzoeker wel veel zorgen heeft en graag een uitgebreider onderzoek wil doen via instrument 2B van het LIJ. Het belangrijkste doel van formulier 2B is een meer diepgaande inventarisatie van alle risicofactoren en beschermende factoren. Hierdoor wordt inzichtelijk waarop een op te leggen interventie zich zou moeten richten. Vervolgens wordt met behulp van de 'systematiek gedragsinterventies' bepaald voor welke erkende gedragsinterventie de jongere in aanmerking komt. Andersom komt het ook voor dat een jongere veel risicofactoren heeft (en daardoor een hoge score) maar ook veel beschermende factoren, zoals een ondersteunend netwerk of goede hulpverlening. Aanwezige hulpverlening wordt vermeld in de vrije tekst en niet meegenomen in de berekening van de DRP

score. Het LIJ geeft soms antwoordcategorieën waaruit gekozen moet worden. Bij bijzondere situaties past geen van de antwoordcategorieën. Als voorbeeld wordt genoemd dat de vragen over het gezin niet van toepassing zijn op jongeren die op zichzelf of met begeleiding wonen (kamertraining). Dit heeft als gevolg dat veel vragen als onbekend worden ingevuld, hetgeen soms onterecht in een lage score resulteert.

- *Onvoldoende trajecten*

Trainers van met name twee instellingen geven aan dat er weinig aanmeldingen voor de interventie zijn. De opleggingen lijken de afgelopen jaren voor alle instellingen terug te lopen vergeleken met het startjaar in 2012. De landelijk projectmanager geeft aan dat het aantal aanmeldingen vanuit de RvdK voor Stay-a-way begin 2014 tijdelijk stil lag, omdat gewacht moest worden op de continuering van het contract met de RvdK. De aanmeldingen bij de landelijke projectmanager konden niet doorgestuurd worden aan de instellingen om de training uit te voeren. In 2012 werd Stay-a-way geïndiceerd zonder én met behulp van het LIJ, afhankelijk van de raadslocatie. Met het gebruik van het LIJ komt Stay-a-way alleen in beeld als onderdeel 2b is gebruikt, omdat hierin de gedragsinterventies en het middelengebruik aanbod komen. Bij jongeren waarbij alleen onderdeel 2a hoeft te worden gebruikt, komt het middelengebruik niet expliciet aan de orde. Geïnterviewde uitvoerders vermoeden dat Stay-a-way daardoor bij een groep jongeren ten onrechte niet wordt geïndiceerd. Verder geven geïnterviewden aan dat Stay-a-way nog relatief onbekend is binnen sommige raadslocaties van de RvdK en het Openbaar Ministerie. Daarnaast heeft het lage aantal opleggingen ook te maken met de duur van de training en het aantal bijeenkomsten, zie volgend knelpunt. Doordat er voor alle trainers geen continue instroom is van jongeren krijgen trainers minder routine in het uitvoeren van de training. Bovendien is hierdoor de verhouding tussen de tijdsinvestering om te voldoen aan de gestelde intervisie- en coachingseisen en de tijdsinvestering in het daadwerkelijk trainen van jongeren uit balans.

- *Intensieve lange interventie*

De relatief lange duur en investering van Stay-a-way staat niet altijd in verhouding tot de ernst van het delict. Een korter alternatief is niet voorhanden. Voor de reguliere variant staat 30 uur. Een jongere moet dan 23 keer naar een bijeenkomst verspreid over een periode van ongeveer vijf maanden. Bij een werkstraf van ook 30 uur kan een jongere in een aantal dagen verspreid over een week of een aantal weken zijn straf hebben voltooid. Raadsonderzoekers denken daardoor heel goed na voordat ze Stay-a-way adviseren. Vanwege het aantal bijeenkomsten zijn ze terughoudend in het adviseren van de interventie. Ook lijken rechters minder geneigd Stay-a-way op te leggen omdat de tijdsinvestering in verhouding moet staan tot het gepleegde delict.

Conclusie

Jongeren voldoen bij aanvang van de gedragsinterventie niet altijd (meer) aan de indicatiecriteria: er is niet altijd sprake van risicovol middelengebruik, er is een verkort traject opgelegd terwijl er geen motivatie voor gedragsverandering is of er ontbreekt een betrokken steunfiguur of aanvullende hulpverlening. Trainers ervaren dit als een belangrijk knelpunt. Het staat het programma-integer werken in de weg en ondanks hun inspanningen om een training op maat te bieden, zijn het lastige trajecten waarbij uitval vaker voorkomt. Verder loopt het aantal opleggingen (en daarmee het aantal aanmeldingen) terug. De duur en tijdsinvestering van Stay-a-way brengt raadsonderzoekers en rechters er niet gauw toe Stay-a-way te adviseren en op te leggen.

9.2 Knelpunten in de uitvoering van Stay-a-way (inhoudelijk)

- *Aansluiting bij de jongere*

Een aantal trainers geeft aan dat enkele onderdelen van de training (te) lastig zijn voor jongeren. Zo is het voor sommige jongeren ingewikkeld om de voordelen van een delict te bespreken bij het onderdeel delictanalyse. Een andere trainer geeft desondanks aan dat deze oefening juist ook erg belangrijk is. Daarnaast hebben trainers kritiek op de kennisquiz. Sommige trainers vinden de quiz te uitgebreid. Deze quiz gaat over veel verschillende middelen, terwijl de jongeren deze niet allemaal gebruiken. De informatie over bijvoorbeeld het gebruik van cocaïne sluit dan niet aan bij de situatie van de jongere.

De jongeren die aangemeld worden verschillen qua (emotionele) leeftijd, middelengebruik en intelligentie. Schoolgaande jongeren van 14 jaar pakken dingen heel anders op dan de jongeren van 18 jaar die al werken en (begeleid) zelfstandig wonen. Voor laatstgenoemde groep jongeren sluiten niet alle oefeningen naadloos aan bij de situatie van de jongere. Sommige oefeningen zijn te kinderachtig voor hen.

- *Samenwerking met de betrokken coördinator taakstraffen*

Trainers ervaren de samenwerking met de betrokken coördinator taakstraffen soms als een knelpunt. Zij ervaren grote verschillen tussen de coördinatoren taakstraffen en de mate waarin zij zich aan het protocol houden. De ene coördinator is erg strak, heeft als uitgangspunt dat de trainer duidelijk de touwtjes in handen heeft en plaats en tijd van de bijeenkomst bepaalt en de andere coördinator is meer beschermend ten aanzien van de jongere en maakt het de jongere zo gemakkelijk mogelijk. Een trainer gaf zelfs aan dat één van de coördinatoren taakstraffen een negatieve invloed had op het traject en dat door zijn houding juist de weerstand van de jongere werd vergroot. Ook de landelijk projectmanager heeft aangegeven dat de uitval van het programma sterk afhangt van de betrokken coördinator. De ene hanteert de regels en past de afgesproken consequenties toe als jongeren zich niet houden aan de gemaakte afspraken. De andere coördinator taakstraffen is daarin veel soepeler. Of een jongere uitvalt, is daarmee dus ook afhankelijk van hoe de coördinator reageert op het niet naleven van de regels/afspraken.

- *Rol als trainer*

Sommige trainers lopen tegen een dilemma aan: ben ik een begeleider of een hulpverlener? In principe is de taak van de trainer het doorlopen van het Stay-a-way programma. Er zijn jongeren die meer of op meerdere fronten begeleiding nodig hebben dan de Stay-a-way training. Sommige trainers vinden dit lastig omdat zij die ondersteuning ook zelf zouden kunnen bieden. Trainers gaan hier verschillend mee om. De ene trainer maakt het onderdeel van de bijeenkomst als daar ruimte voor is en de andere trainer probeert andere professionals in beweging te krijgen. Veel trainers geven sowieso hun bevindingen door aan de coördinator taakstraffen, maar dit betekent niet per definitie dat de aanvullende zorg ook geboden gaat worden.

- *Betrokkenheid ouders/steunfiguur*

De ouders van de jongere horen bij de training betrokken te worden, uit de praktijk blijkt echter dat de betrokkenheid van de ouders vaak lastig kan zijn. Niet alle ouders zijn goed bereikbaar. Sommige ouders hebben zelf een achtergrond van middelengebruik of een verstandelijke beperking waardoor er een minder stevige pedagogische grondslag is. Daarnaast zijn er ook jongeren met een allochtone achtergrond. De ouders van deze jongeren zijn vaak lastig te bereiken. Tevens is het in andere culturen soms niet gebruikelijk om open en eerlijk te praten over het middelengebruik, er heerst dan een taboe om dingen bespreekbaar te maken. Sommige ouders willen het liever niet weten, waardoor verhalen niet met de ouders gedeeld worden. De ouderbetrokkenheid is soms ook lastig bij jongeren die 18 jaar zijn. Zij zijn volwassen en wonen bijvoorbeeld al zelfstandig. De aanwezigheid van de ouders tijdens een dergelijke training past dan minder goed. Ten slotte zijn er ook ouders die niet gemotiveerd zijn om een betrokken rol aan te nemen in het traject.

Het ontbreken van een steunfiguur of minimale betrokkenheid van ouders (of ouders hebben geen grip op de jongere) wordt ervaren als een groot knelpunt. De rol van de ondersteunende figuren ervaren trainers als een van de belangrijkste punten van Stay-a-way. Wie is het steunpunt en hoe kan deze persoon helpen? Voornamelijk bij plus trajecten is de rol van steunfiguur essentieel: bij een plus traject valt 50% vroegtijdig uit als er geen steunfiguur bij betrokken is. In plus trajecten zijn er ook veel meer ouder/kind gesprekken. Toch zijn er juist bij de plus trajecten minder vaak ouders in beeld, of jongeren wonen in een instelling. Het is moeilijker om een steunfiguur te vinden die de investering wil doen voor de jongere en waarbij de jongere zich ook vertrouwd voelt. Trainers ervaren verder voornamelijk bij de plus trajecten knelpunten wat betreft de ouder/kind gesprekken. Zij geven aan dat de relatie vaak stroef verloopt, dat de ouders en de jongere verschillende belangen hebben en dat de spanning hoog op kan lopen. Een trainer gaf aan dat de ouder/kind gesprekken niet altijd over de werkelijkheid gaan. Er was bijvoorbeeld een jongere die nog gebruikte, terwijl de ouders dachten dat de jongere gestopt was. De trainer kreeg de jongere niet gemotiveerd om openheid over zijn gebruik te geven. Tijdens de ouder/kind gesprekken voerde de jongere een soort toneelstuk op. De trainer ervoer dit als een erg lastige situatie, want hij wilde de vertrouwensband met de jongere niet op het spel zetten.

- *Motivatie jongeren*

Trainers ervaren het als een groot knelpunt wanneer jongeren een gebrek hebben aan motivatie voor de training. Zij komen te laat, komen niet opdagen en/of komen afspraken niet na. Uitval kan dan niet altijd voorkomen worden.

- *Meetinstrumenten*

De trainers ervaren ook knelpunten met betrekking tot de meetinstrumenten. De trainers geven aan dat er nogal wat onduidelijkheid is met betrekking tot de tussenmeting, wat moet er allemaal afgenomen worden en hoe? Tijdens de interviews kwam naar voren dat de trainers de vragenlijsten verschillend afnemen. Sommige trainers nemen de vragenlijsten allemaal af, zij lezen het voor en vullen de antwoorden zelf in. Andere trainers laten de jongere de vragen altijd zelf invullen of laten dit afhangen van de jongere die ze voor zich hebben. Bovendien geven de trainers aan dat zij de vragenlijst vrij omvangrijk vinden. Zij geven aan dat sommige jongeren dit ook vervelend vinden.

Conclusie

De training lijkt op sommige punten niet altijd helemaal aan te sluiten bij de leefwereld van de jongere. De trainer past de training daar dan enigszins op aan. Ook de betrokkenheid van de ouder of steunfiguur is soms een knelpunt, vooral bij plus trajecten.

9.3 Knelpunten in de uitvoering van Stay-a-way (organisatorisch)

- *Logistieke haalbaarheid (afstand)*

In de programmahandleiding wordt als één van de succesfactoren beschreven dat een jongere bij voorkeur maximaal een half uur hoeft te reizen voor de bijeenkomst. Hierdoor hebben sommige trainers lange reistijden (van soms drie uur). Trainers vinden hun reistijd niet altijd in verhouding staan tot de reistijd van de jongere en de duur van de bijeenkomst (1 uur). Zij ervaren dit als een knelpunt. Daarnaast hebben school en hobby's voorrang, waardoor vooral van de trainer een grote flexibiliteit gevraagd wordt, hetgeen lastig te combineren is met de andere werkzaamheden binnen de instelling.

- *Vastgestelde termijn*

Een ander knelpunt dat door de trainers wordt ervaren is de door de RvdK vastgestelde termijn waarbinnen een traject voltooid moet worden. Door uiteenlopende redenen is de termijn niet altijd haalbaar, bijvoorbeeld vanwege ziekte, vakantie of moeilijkheden met het plannen van een afspraak. Een trainer heeft aangegeven dat een training wel eens negatief is afgesloten vanwege de (aanzienlijke) overschrijding van de termijnen. Om deze reden is het traject uiteindelijk gestopt. Hoewel de ene coördinator taakstraffen hier flexibeler mee omgaat dan de ander, geven trainers aan dat het prettig zou zijn als er standaard iets meer ruimte komt voor het traject.

- *Beschikbaarheid geschikte ruimte*

Het is niet altijd even makkelijk om een beschikbare ruimte te vinden voor de bijeenkomsten. Dit is een knelpunt dat bij de meeste instellingen vooral bij de Stay-a-way coördinator ligt. Het vinden van een geschikte trainingslocatie kost veel tijd. Buurtcentra zijn zeer goedkoop, echter is daar vaak sprake van veel afleiding (rommel, lawaai) en weinig privacy. Dit gaat ten koste van de kwaliteit van de training. Aangegeven wordt dat de trainingsruimte van invloed kan zijn op de opbouw van een vertrouwensrelatie met de jongere. Bovendien hebben trainers bij buurthuizen al een aantal keer voor een gesloten deur gestaan vanwege een miscommunicatie. Verder zijn in de trainingsruimtes niet altijd internet, tv, een whiteboard of flip-over beschikbaar die handig en nodig zijn voor het laten zien van de video of het uittekenen van oefeningen.

- *Beschikbaarheid Stay-a-way materiaal*

Sommige trainers geven aan dat zij Stay-a-way materiaal missen. Zo geeft een trainer aan dat er een gebrek is aan werkboeken. Veel trainers geven aan dat er geen promotiemateriaal tot hun beschikking is. Zij missen folders, een website, een presentatie en visitekaartjes, zodat zij Stay-a-way beter onder de aandacht kunnen brengen en invloed kunnen uitoefenen op het aantal Stay-a-way adviezen en opleggingen.

- *Organisatie randvoorwaarden*

Meerdere trainers geven aan veel tijd kwijt te zijn om de praktische randvoorwaarden op orde te krijgen voordat zij kunnen starten met een traject: het printen van de vragenlijsten, het uitzoeken en printen van de werkbladen, het regelen van een map voor de jongere en het verzamelen van folders/artikelen voor psycho-educatie.

Conclusie

Doordat de jongere logistiek zoveel mogelijk wordt ontlast, vergt dit van trainers een hoge flexibiliteit en lange reistijden. Dit staat in de praktijk niet altijd in verhouding tot de feitelijke tijdsinvestering voor de bijeenkomst zelf. Ook de vastgestelde termijn waarbinnen een traject moet worden afgerond wordt door trainers soms ervaren als een knelpunt. Praktische randvoorwaarden ontbreken vaak en kosten de trainers relatief veel tijd. Het gaat hierbij onder andere om het regelen van een geschikte ruimte en het aanschaffen en printen van het benodigde materiaal.

9.4 Aanpassingen en verbeterpunten

Uit de interviews blijkt dat de meeste trainers Stay-a-way een goede interventie vinden. De trainers zijn het er echter ook over eens dat een aantal aanpassingen aan het programma wenselijk is. In deze paragraaf zijn verbeterpunten opgesteld ten aanzien van de opzet en inhoud van de training.

- *Lagere frequentie evaluaties*

Meerdere trainers vinden een evaluatie van elke bijeenkomst te frequent. Momenteel vindt er naar hun mening (te)veel herhaling plaats. Zo eindigt de motivatietraining met een evaluatie waarbij de doelen voor de jongere worden besproken. Vervolgens worden er in het startgesprek van de zelfcontrole weer doelen opgesteld, hetgeen al grotendeels tijdens de evaluatie van de motivatietraining aan de orde is gekomen. De trainers prefereren een evaluatie aan het einde van de startmodule, de motivatiemodule en de zelfcontrole. Sommige jongeren hebben ook moeite om (direct) te reflecteren op de bijeenkomst. Een trainer vindt het juist erg zinvol om elke bijeenkomst stil te staan bij wat de jongere geleerd heeft en hoe hij de trainingsbijeenkomst ervaren heeft. De training zou wat compacter kunnen, aldus enkele trainers.

- *Werkvormen en oefeningen*

Veel trainers verlangen naar meer verschillende (en modernere) werkvormen, zo benoemen zij het gebruik van meer filmpjes en sociale media. Zij zijn van mening dat video's meer invloed zullen hebben dan (alleen) het voeren van gesprekken. Bovendien denken zij dat het gebruik van de computer of tv de jongeren meer motiveert. De kennisquiz zouden jongeren bijvoorbeeld ook op de computer kunnen invullen. Jongeren vinden dat vaak leuker dan op schriftelijk of mondeling de quiz te doen. Sommige oefeningen mogen visueler en meer spelenderwijs, in plaats van het invullen van de gebruikelijke lijsten. Trainers vermoeden dat dit beter aansluit bij de leefwereld van de jongeren. Daarnaast zou bij de voor- en nadelenbalans ook de Cirkels van Van Dijk gebruikt kunnen worden voor meer inzicht in welke aspecten middelengebruik in stand houden. Een aantal trainers vindt dat de Cirkel van Prochaska en DiClemente met de stadia van gedragsverandering meer toegepast zou moeten worden in de training. Bijvoorbeeld door deze expliciet uit te leggen in het startgesprek en te vermelden dat de training hierop is gebaseerd. In de interventie wordt er vanuit gegaan dat het doorlopen

van de stadia vloeiend verloopt, hetgeen in de praktijk niet (altijd) zo is. Verder gaven enkele trainers aan dat zij de lay-out van het werkboek kinderachtig vinden. Echter, hier wordt ten tijde van het onderzoek al aan gewerkt. Het werkboek wordt aangepast om het aantrekkelijker te maken voor de jongeren, wat betreft de inhoud zullen er geen veranderingen plaatsvinden.

- *Signaalfunctie*

Trainers leren de jongere gedurende het traject goed kennen en zien ook op andere fronten problemen of moeilijkheden bij de jongere wanneer deze zich voordoen. Meerdere trainers zouden het goed vinden als de signaalfunctie als Stay-a-way trainer expliciet onderdeel zou zijn van Stay-a-way. Per training staat er 8 uur ingepland voor het contact met de RvdK en de Jeugdreclassering. Uit de interviews met trainers blijkt dat zij vinden dat deze tijd wel ingekort kan worden om zo meer tijd te hebben voor het contact met derden (andere professionals). Zij vinden het belangrijk om meer tijd te kunnen besteden aan het doorgeven van signalen aan bijvoorbeeld de hulpverlening en de mentor op school, en om hen een keer aan te laten sluiten bij een bijeenkomst. Dat zorgt voor een goede transfer van het geleerde binnen de training naar het dagelijkse leven.

- *Ouder-kindgesprekken*

Een trainer gaf aan dat het soms beter is om eerst een aantal bijeenkomsten alleen met de jongeren te hebben en ook een aantal gesprekken alleen met de ouders, alvorens de ouders en de jongeren een gezamenlijke bijeenkomst hebben. Op die manier kunnen beide partijen beter voorbereid worden en kan er meer uit de ouder-kindbijeenkomst gehaald worden. Een trainer voegde daaraan toe dat het nuttig kan zijn om de gesprekken met de ouders thuis te voeren, omdat ouders zich daar op hun gemak voelen en het de trainer veel informatie geeft over het reilen en zeilen thuis.

- *Aanwezigheid van een steunfiguur bij de individuele gesprekken*

Meerdere trainers ervaren de aanwezigheid van een steunfiguur bij de individuele bijeenkomsten als een verbeterpunt. Of de ouders de aangewezen personen zijn als steunfiguren is dan afhankelijk van de situatie en competenties van de jongere. Trainers geven aan dat het goed kan zijn om de jongeren zelf zijn/haar steunfiguur te laten kiezen, bijvoorbeeld een oom/broer/zus/neef/vriend/vriendin. Trainers vinden dat de aanwezigheid van een dergelijk steunfiguur bij een training erg goed kan werken. Bijvoorbeeld door hen te laten zien hoe zij de jongere kunnen ondersteunen, maar ook om een bepaald groepsproces te doorbreken (jongeren gebruiken vaak samen met vrienden alcohol of drugs). Daarnaast krijgt de trainer meer informatie over hoe het gaat met de jongere en zijn/haar situatie. Bovendien wordt de deelnemende jongere zo geleerd om andere personen deelgenoot te maken van zijn/haar problemen en zorgen. Trainers vinden de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon vooral belangrijk bij plus trajecten. Bij LVB jongeren komt het inzicht minder snel op gang. Door de aanwezigheid van een steunfiguur kan de jongere ook na de bijeenkomst nog teruggrijpen op hetgeen tijdens de bijeenkomst is besproken. Desbetreffende persoon kan bepaalde aspecten van de training nog eens herhalen of toelichten.

- *Verkort traject*

Trainers vinden dat er veranderingen moeten plaatsvinden in de opzet van het verkorte traject. Momenteel mist volgens hen een logische opbouw, waardoor het traject minder soepel verloopt. Voorgesteld wordt om in het verkorte traject minder bijeenkomsten te

wijden aan zelfcontroletheema's en om toch een aantal motivatieonderdelen toe te voegen. De motivatie oefeningen zijn goed voor het contact tussen jongere en trainer. Bovendien kan de situatie zo beter in beeld worden gebracht. Momenteel is het zo dat er na de startmodule direct ingezoomd moet worden op wat de jongere moet leren en veranderen. Door de toevoeging van een aantal motivatie oefeningen is de overgang beter volgens de trainers. Tevens voorkom je hiermee problemen bij de jongeren die eigenlijk een regulier traject nodig hebben (vanwege gebrekkige motivatie), maar die vanwege het lichte delict een verkort traject opgelegd krijgen.

- *Plus traject*

Trainers hebben behoefte aan meer aandacht voor het Stay-a-way plus traject tijdens hun Stay-a-way training, omdat zij van mening zijn dat dit een aparte manier van trainen is. LVB houdt namelijk niet altijd hetzelfde in. In de handleiding wordt echter geen rekening gehouden met de verschillende niveaus binnen LVB jongeren, terwijl trainers behoefte hebben aan verschillende keuzemogelijkheden die aansluiten bij het IQ van de deelnemers. Zo kan bijvoorbeeld meer verduidelijkt worden door middel van pictogrammen. Binnen een instelling wordt LVB scholing aangeboden zodat trainers het niveau van jongeren beter kunnen inschatten, dit zou ook voor Stay-a-way erg nuttig zijn. Bovendien vinden een aantal trainers dat de bijeenkomsten van het plus traject ingekort zouden moeten worden tot een half uur, dit is voor de jongere vaak maximaal haalbaar. LVB jongeren kunnen zich namelijk vaak niet een uur concentreren. Ten slotte zijn de trainers van mening dat er bij de individuele bijeenkomsten altijd een 3^e persoon aanwezig moet zijn, namelijk een vertrouwenspersoon voor de jongere.

- *Betere nazorg*

Trainers vinden in sommige gevallen een gemiste kans dat de nazorgmodule van Stay-a-way niet aangeboden wordt. De mogelijkheid voor een follow-up is volgens hen wenselijk. Na een intensief en lang traject van wekelijkse bijeenkomsten ervaren zij het einde als erg abrupt. Trainers vinden het van toegevoegde waarde om na afsluiting van het traject enkele (telefonische) contactmomenten te hebben om na te gaan hoe het met de jongere gaat. Een trainer geeft aan dat het bij enkele jongeren soms nog wenselijk is om een aantal bijeenkomsten te houden op een lagere frequentie (1 keer per maand of per 2 maanden) om een vinger aan de pols te houden.

- *Positievere benaming*

Enkele trainers vinden gebruikte termen binnen de training niet altijd juist gekozen. Zo vindt een aantal trainers de benaming Stay-a-way negatief en niet stimulerend ('blijf weg') terwijl de interventie gebaseerd is op groei en gedragsverandering. Zij vinden dat er met de naam juist een positieve lading aan de interventie moet worden gegeven. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor het noodplan dat opgesteld wordt. Dit kan bijvoorbeeld ook een reddingsplan genoemd worden.

- *Opleiding*

Een aantal trainers zou graag een duidelijkere uitleg en achtergrondinformatie bij sommige werkbladen zien, zoals bij het "schema deelbeslissingen". Zo gaf een aantal trainers aan dat deze oefening niet behandeld is tijdens hun opleiding tot Stay-a-way trainer. Trainers kunnen verder over het algemeen wel overweg met de uitvoering van de oefeningen. In de opleiding zou ook meer aandacht besteed kunnen worden aan het voeren van de oudergesprekken.

Conclusie

Over het algemeen zijn trainers tevreden over het programma. Wel wordt een behoefte geuit aan minder evaluatiemomenten en een grotere variëteit in werkvormen. Ook geven sommige trainers aan graag een gesprek alleen met de ouders te voeren vóór de gezamenlijke sessies en dat de aanwezigheid van een steunfiguur (zonder opvoedkundige rol) tijdens de individuele sessies met de jongere een aanrader is. Ook zou de opbouw van het verkorte traject verbeterd kunnen worden door een beperkt aantal onderdelen uit de motivatietraining toe te voegen. Bovendien zou er in de opleiding meer aandacht kunnen zijn voor het systemisch werken (ouder-kindgesprekken). Tot slot geven trainers aan dat ze het ontbreken van nazorg zien als een gemiste kans.

9.5 Succesfactoren

Naast knelpunten zijn er ook succesfactoren die de uitvoering van de gedragsinterventie positief kunnen beïnvloeden. De trainers benoemen verschillende factoren die van belang zijn voor het welslagen van de training. Zo is een goede indicatie essentieel. Ook draagt een korte periode tussen het delict, het Stay-a-way advies, de oplegging en de start van de interventie bij aan een goed verloop van het traject. De kans is dan groter dat jongeren nog aan de criteria voldoen op het moment dat de training begint. Een goed contact met de coördinator taakstraffen is ook belangrijk. Trainers overleggen met de coördinator als een jongere afspraken niet nakomt. Verder merken trainers dat een ondersteunend en stabiel systeem met steunfiguren voor de jongeren een positieve invloed heeft op de training. Het is belangrijk dat de privésituatie van de jongere enigszins rustig en stabiel is. Schulden, ernstige problemen met/van ouders, gebrek aan dagbesteding, problemen op school en huisvestingsproblemen kunnen het succesvol afronden van de training juist erg in de weg staan. Een bijeenkomst vindt bij voorkeur plaats in een toegankelijk rustige ruimte zonder afleiding, zodat de jongere (en de trainer) zich goed kan concentreren op de oefeningen. De trainers zelf zijn naar eigen zeggen ook van belang voor een geslaagd traject. Als trainers persoonlijke aandacht hebben voor de jongere en respectvol met de jongere omgaan, kan een klimaat ontstaan waarin zaken bespreekbaar zijn. Hierbij kunnen ze de handleiding als basis gebruiken en eventueel afhankelijk van de (situatie/interesse/niveau van de) jongere aanpassingen doen. Tot slot, is een gemotiveerde jongere een belangrijk aspect voor een succesvolle training.

10 Conclusies

In dit conclusiehoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

- In hoeverre wordt Stay-a-way uitgevoerd volgens de programmahandleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie? (indicatie, uitvoering interventie, opleiding/coaching, afname vragenlijsten; (§10.1))
- Welke knelpunten doen zich voor en wat zijn de achterliggende oorzaken en mogelijke verbeterpunten? (§10.2)
- Wat valt uit de resultaten van de procesevaluatie te concluderen over de eventuele haalbaarheid van een doeltreffendheidstudie en effectevaluatie? (§10.3)

Afgaande op de analyses van de LIJ dossiers blijkt een groep van ongeveer 1.400 jongeren geschikt te zijn voor Stay-a-way. Stay-a-way wordt niet veelvuldig geadviseerd en opgelegd vanwege de relatief lange duur van het traject (16 tot 23 bijeenkomsten). Bovendien zorgt onder andere de veelal lange periode tussen het advies voor en de start van Stay-a-way dat jongeren niet langer voldoen aan de indicatiecriteria. Over het algemeen wordt er behoorlijk programma-integer gewerkt. De belangrijkste elementen worden uitgevoerd waarbij trainers maatwerk toepassen waar nodig. De personele voorzieningen zijn goed. De uitvoerders zijn opgeleid met een Stay-a-way cursus en krijgen coaching en intervisie. Knelpunten zijn de lange reistijden en beperkte beschikbaarheid van materialen. De training vraagt daardoor veel van de trainers. Tot slot is een doeltreffendheidstudie voor een kleine groep mogelijk. Een effectstudie behoort vanwege het ontbreken van een controle-groep niet tot de mogelijkheden.

In onderstaande paragrafen wordt dieper ingegaan op bovengenoemde centrale vraagstellingen van de procesevaluatie van Stay-a-way.

10.1 *Programma-integriteit*

Indicatie: deels conform handleiding

De indicatie verloopt niet geheel volgens de programmahandleiding. Enerzijds volgen jongeren die niet (langer) voldoen aan de inclusiecriteria de training. Zij hebben bijvoorbeeld een laag ARR of gebruiken geen/nauwelijks middelen meer bij de start van Stay-a-way. Op het moment van advisering door de RvdK voldeden de meeste jongeren wel aan de vereiste criteria. Anderzijds neemt een kleine groep jongeren deel aan Stay-a-way waarbij sprake is van een contra-indicatie. Deze jongeren hebben voorafgaand aan Stay-a-way een meer intensieve behandeling gehad gericht op middelengebruik of er is sprake van ernstige psychopathologie. Bovendien komt het voor dat een verkorte training wordt opgelegd terwijl voor de jongere een plus of regulier traject van 23 bijeenkomsten wenselijk is vanwege een LVB of beperkte motivatie voor gedragsverandering.

Verder lijkt het aantal aanmeldingen over de jaren af te nemen. Stay-a-way wordt niet veelvuldig geadviseerd en opgelegd – ondanks dat een grote groep jongeren hiervoor volgens de criteria wel in aanmerking komt. Tot slot wordt de gedragsinterventie in sommige gevallen opgelegd door de rechter zonder dat de RvdK hiervoor een advies heeft gegeven.
Uitvoering in de praktijk: grotendeels conform handleiding

De uitvoering van Stay-a-way verloopt grotendeels volgens de programmahandleiding. Durlak en DuPre (2008) concluderen op basis van ruim 500 studies dat de mate van implementatie van programma's van invloed is op de resultaten van interventies en programma's. Het is volgens hen onrealistisch om een (bijna) perfecte uitvoering te verwachten. Positieve resultaten van een interventie zijn te verwachten bij een implementatieniveau van ongeveer 60%. In dit licht wordt de interventie voldoende conform de handleiding uitgevoerd.

Bijna driekwart van alle trajecten (en 81% van de voltooide trajecten) wordt volgens de trainers uitgevoerd conform de programmahandleiding. Voor de startmodule volgen de trainers over het algemeen de handleiding. In de motivatietraining en zelfcontroletraining wordt op sommige punten afgeweken van de handleiding (sommige oefeningen worden anders geïntroduceerd, iets aangepast, weggelaten of toegevoegd) omwille van betere aansluiting bij desbetreffende jongere. Het creatief toepassen van de handleiding is met name nodig bij jongeren waarbij de training volgens de trainers niet juist is geïndiceerd.

De procesmatige onderdelen van Stay-a-way worden doorgaans uitgevoerd zoals bedoeld (kennismakingsgesprek en eindevaluatie, wekelijkse bijeenkomsten, continuïteit van trainer, inhalen gemiste sessies, looptijd). Alleen van nazorg is nauwelijks sprake.

Opleidingseisen, coaching en intervisie: (groten)deels conform handleiding

De opleiding, coaching en intervisie verloopt deels volgens de opleidingshandleiding. De selectie(procedure) van aspirant-trainers die voldoen aan de instapeisen wordt in de praktijk niet geheel gevolgd. Ongeveer de helft van de trainers voldoet bij aanvang van de opleiding tot Stay-a-way trainer aan (bijna) alle eisen. Alle trainers hebben de Stay-a-way cursus afgerond en succesvol afgesloten met de kennistoets. De praktijktoets middels een proeftraining is veelal niet gedaan vanwege de aanmeldingen die al binnenkwamen. In drie van de vier instellingen is het Stay-a-way team samengesteld volgens de gestelde eisen: bestaande uit een coach, ten minste twee trainers waarvan ten minste één ervaring heeft met de behandeling van verslavingsproblemen van jongeren en hun gezinsleden.

Afgezien van de nascholing worden de werkzaamheden voor het waarborgen van de kwaliteit en implementatie van de gedragsinterventie tot uitvoering gebracht. In alle instellingen vinden intervisiebijeenkomsten plaats en hebben trainers coachingsgesprekken met hun Stay-a-way coach. Deze gesprekken vinden niet – zoals beschreven in de handleiding – elke maand plaats, maar tien keer per jaar volgens de nieuwe afspraken. Voor het monitoren en beoordelen van de uitvoering van de training worden geen observaties en video-opnamen gebruikt. De trainers bezoeken conform de handleiding de terugkomdagen. Alle trainers die gedurende het onderzoek nog werkzaam zijn als uitvoerder van Stay-a-way hebben hun licentie voor Stay-a-way trainer kunnen behouden.

Afname meetinstrumenten: enigszins/deels conform handleiding

Het meetinstrumentarium zoals beschreven in de evaluatiehandleiding is deels ingekort in samenspraak met de ontwikkelaars, landelijk projectmanager en de RvdK. De aangepaste set meetinstrumenten (ISRD-II onderdeel zelfcontrole; MATE-Crimi onderdeel gebruik afgelopen 30 dagen; RCQ-D Motivatie voor verandering middelen-gebruik; Pesten en delinquent gedrag onderdeel ouderlijke binding) wordt in alle instellingen gebruikt. Tussen de 25% en 29% van de deelnemers – met name bij de plus trajecten – rondt het traject niet af. Van 47 jongeren die de training hebben afgerond (de helft), zijn de meetgegevens

voorhanden: van alle vragenlijsten zowel een voormeting als een nameting en zonder missings. Bij de overige jongeren ontbreekt een (deel van de) vragenlijst of is één meting gedaan in plaats van twee metingen.

Voor de procedure van de afname van de meetinstrumenten volgen de trainers de instructies in het draaiboek. In het draaiboek is echter een andere procedure opgenomen dan in de beoordeling- en evaluatiehandleiding. Hierdoor verloopt de procedure wel conform het draaiboek maar op meerdere punten niet conform de handleiding: afname wordt gedaan door de trainer in plaats van door een onafhankelijk onderzoeker, nulmeting vindt niet voorafgaand aan de training plaats maar aan het eind van de eerste bijeenkomst, er wordt niet gewerkt met toestemmingsformulieren en jongeren krijgen geen vergoeding. Jongeren worden wel conform het draaiboek én de handleiding geïnformeerd over het onderzoek. Het face-to-face dan wel schriftelijk afnemen van de meetinstrumenten gebeurt gedeeltelijk zoals beschreven in de handleiding en het draaiboek. De drop-out wordt conform de handleiding geregistreerd. De gegevens worden echter niet anoniem verwerkt.

10.2 Knelpunten

Knelpunten zijn de lange reistijden, het vinden van geschikte trainingsruimtes en de beperkte beschikbaarheid van materialen. De training vraagt daardoor veel van de trainers. Een ander knelpunt is dat voor bijkomende problematiek (bijvoorbeeld ernstige problemen in het systeem of het ontbreken van woonruimte) niet altijd aanvullende zorg of begeleiding is geregeld. Verder horen ouders of een andere vertrouwenspersoon betrokken te worden bij de training. Dit blijkt in de praktijk soms lastig te zijn (vanwege o.a. afwezigheid en onbereikbaarheid van steunfiguur of moeizame relatie tussen jongere en ouders).

Over het algemeen zijn trainers tevreden over de opzet en inhoud van de gedragsinterventie. Desondanks zien zij ook mogelijkheden voor verbetering zoals minder evaluatiemomenten, meer verschillende en modernere werkvormen, toevoeging van motivatie oefeningen aan het verkorte traject en het betrekken van een steunfiguur zonder opvoedkundige rol bij de individuele bijeenkomsten met de jongere.

10.3 Haalbaarheid toekomstig doeltreffendheid- en effectstudie

Voor een doeltreffendheidstudie zijn minimaal twee metingen nodig gericht op het behalen van interventiedoelen. Een doeltreffendheidstudie naar het behalen van de programma-doelen binnen de groep jongeren die heeft meegedaan aan Stay-a-way behoort – hoewel in beperkte mate – tot de mogelijkheden. Hieronder wordt uiteengezet in hoeverre de beoogde onderzoeksvragen beantwoord zouden kunnen worden met de huidige data.

Centrale onderzoeksvragen – gericht op primaire programmadoelen:

- 1) In hoeverre is Stay-a-way effectief als het gaat om het verminderen van het risicovolle middelengebruik?
- 2) In hoeverre is Stay-a-way effectief als het gaat om het verminderen van (de kans op) algemene criminele recidive?

Een af- of toename in middelengebruik kan vastgesteld worden bij twee derde van de jongeren (n=61) die Stay-a-way afgerond hebben op basis van de MATE-Crimi. Dit geldt voor gebruik van cannabis, alcohol, cocaïne en amfetamine. Voor het beantwoorden van

de tweede onderzoeksvraag zijn geen zelfrapportagegegevens voorhanden, omdat het onderdeel Criminele recidive van de ISRD-II geen onderdeel meer uitmaakt van het aangepaste meetinstrumentarium. Met officiële recidivegegevens van de WODC-Recidivemonitor kan de vraag wel beantwoord worden.

Onderzoeksvragen – gericht op secundaire programmadoelen:

- a) In hoeverre is Stay-a-way effectief in het vergroten van de intrinsieke motivatie om het risicovolle middelengebruik te verminderen?
- b) In hoeverre is Stay-a-way effectief in het vergroten van zelfcontrole over het middelengebruik?
- c) In hoeverre is Stay-a-way effectief in het versterken van de ouderlijke binding?

Veranderingen in de intrinsieke motivatie om het risicovolle middelengebruik te verminderen kan bij 64,5% van de voltooide trajecten bepaald worden op basis van de beschikbare RCQ-D gegevens (n=60). Wijzigingen in de motivatie voor behandeling voor het middelengebruik kunnen niet worden vastgesteld, omdat dit onderdeel van de MATE-Crimi is komen te vervallen. De andere onderzoeksvragen over veranderingen in zelfcontrole en ouderlijke binding kunnen met de gegevens van de ISRD-II en Pesten en delinquent gedrag in kaart gebracht worden voor 73,1% van de jongeren die de training voltooid hebben (n=68). Van 47 jongeren die de training hebben afgerond, zijn de meetgegevens van alle genoemde meetinstrumenten voorhanden.

Een quasi-experimenteel effectonderzoek zoals voorgesteld in de beoordeling- en evaluatiehandleiding is met de *huidige* gegevens niet mogelijk, omdat er geen vragenlijsten zijn afgenomen bij een controlegroep. De RvdK heeft geen jongeren aangewezen die konden dienen als controlegroep. Indien er in de toekomst alsnog een controlegroep wordt gevormd van jongeren met een werkstraf is een quasi-experimenteel onderzoek wel een optie. Echter, gezien het geringe aantal Stay-a-way trajecten is het ons inziens niet haalbaar om in korte periode voldoende massa te creëren die nodig is voor een dergelijk effectonderzoek, te weten ongeveer 150 Stay-a-way deelnemers en 150 jongeren die in aanmerking komen voor Stay-a-way en een werkstraf opgelegd krijgen (minimale onderzoeksgroepgrootte volgens de handleiding).

Kortom, met de huidige data kan voor een groep van 47 jongeren de vragen over het behalen van de interventiedoelen (grotendeels) beantwoord worden. Een doeltreffendheidstudie kan op basis van deze gegevens uitgevoerd worden. Deze groep is inmiddels (iets) groter aangezien de Stay-a-way trajecten en de dataverzameling gedurende het onderzoek doorliep.

Literatuur

Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology*, 41, 327-350.

Egberink, I.J.L., & Meijer, R.R. (2012). Voorstudie Convergentie Validiteit LIJ. Den Haag / Groningen: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) / Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Miller, W. R., & Rollnick, S. (1991). *Motivational interviewing: Preparing people to change addictive behavior*. New York: Guilford Press.

Ouden, R. van, Wits, E., Boonstra, J., Ganpat, S. & Schoenmakers, T. (2011). Programmahandleiding Stay-a-way. Gedragsinterventie voor jeugdige delinquenten met risicovol middelengebruik. Deventer / Rotterdam: Tactus Verslavingszorg / IVO.

Smit, E., Verdurmen, J., Monshouwer, K., & Bolier, L. (2007). *Jongeren en verslaving: De effectiviteit van behandelinterventies voor jongeren*. Amersfoort, Utrecht: GGZ Nederland/Trimbos-instituut.

Waldron, H. B., & Turner, C. W. (2008). Evidence-based psychosocial treatments for adolescent substance abuse. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37(1), 238-261.

Wits, E., Ganpat, S., Snoek, A., Schoenmakers, T., Boonstra, J. & Ouden, R. van (2011). Theoretische handleiding Stay-a-way. Gedragsinterventie voor jeugdige delinquenten met risicovol middelengebruik. Deventer / Rotterdam: Tactus Verslavingszorg / IVO.

Wits, E., Schoenmakers, T., Ganpat, S., Boonstra, J. & Ouden, R. van (2011b). *Beeoordeling- en Evaluatiehandleiding. Onderzoeksopzet voor een effectonderzoek naar Stay-a-way, een gedragsinterventie voor jeugdige delinquenten met risicovol middelengebruik*. Deventer / Rotterdam: Tactus Verslavingszorg / IVO.

Bijlagen

Bijlage 1 Begeleidingscommissie

De procesevaluatie is mede tot stand gekomen met de feedback en begeleiding van de begeleidingscommissie. De begeleidingscommissie bestond uit de volgende leden:

De heer drs. H. Damen – Praktikon

De heer drs. D. Hanemaayer – Beleidsevaluatie.info (voorzitter)

Mevrouw drs. M.M. Padmos – DJJ

Mevrouw Dr. J. Mulder – WODC (tot 1 juli 2014)

Mevrouw Dr. F. Zwenk – WODC (vanaf 15 september 2014)

Bijlage 2 Tabellen afname meetinstrumenten

Tabel 1: Afname vragenlijst ISRD-II vraag 39

	T0 ingevuld Aantal (%)		T1 ingevuld Aantal (%)		T0 en T1 ingevuld Aantal (%)	
	<i>Deels*</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels*</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels*</i>	<i>Volledig</i>
Afgerond (n=93)	-	83 (89,2%)	-	72 (77,4%)	-	68 (73,1%)
Afgebroken (n=36)	-	28 (77,8%)	-	1 (2,8%)	-	1 (2,8%)
Totaal (n=129)	-	110 (85,2%)	-	73 (56,6%)	-	69 (53,5%)

* Niet van toepassing: het gaat om één vraag

Tabel 2: Afname vragenlijst MATE-Crimi

	T0 ingevuld Aantal (%)		T1 ingevuld Aantal (%)		T0 en T1 ingevuld Aantal (%)	
	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>
Afgerond (n=93)	77 (82,8%)	72 (77,4%)	77 (82,8%)	74 (79,6%)	69 (74,2%)	61 (65,6%)
Afgebroken (n=36)	29 (80,6%)	18 (64%)	2 (5,6%)	2 (7%)	2 (5,6%)	2 (7%)
Totaal (n=129)	106 (82,1%)	90 (69,8%)	79 (61,2%)	76 (58,9%)	71 (55,0%)	63 (48,8%)

Tabel 3: Afname vragenlijst RCQ-D

	T0 ingevuld Aantal (%)		T1 ingevuld Aantal (%)		T0 en T1 ingevuld Aantal (%)	
	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels</i>	<i>Volledig</i>
Afgerond (n=93)	84 (90,3%)	72 (77,4%)	79 (84,9%)	70 (75,3%)	76 (81,7%)	60 (64,5%)
Afgebroken (n=36)	31 (86,1%)	27 (75,0%)	2 (5,6%)	1 (2,8%)	2 (5,6%)	1 (2,8%)
Totaal (n=129)	115 (89,1%)	99 (67,7%)	81 (62,8%)	71 (55,0%)	78 (60,5%)	61 (47,2%)

Tabel 4: Afname vragenlijst Pesten en delinquent gedrag

	T0 ingevuld Aantal (%)		T1 ingevuld Aantal (%)		T0 en T1 ingevuld Aantal (%)	
	<i>Deels*</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels*</i>	<i>Volledig</i>	<i>Deels*</i>	<i>Volledig</i>
Afgerond (n=93)	-	75 (80,6%)	-	73 (78,5%)	-	68 (73,1%)
Afgebroken (n=36)	-	29 (80,6%)	-	1 (2,8%)	-	1 (2,8%)
Totaal (n=129)	-	104 (80,6%)	-	74 (57,4%)	-	69 (53,5%)

* Niet van toepassing: de vragenlijst bestaat uit acht vragen, maar in de rapportagebestanden is alleen de eindscore opgenomen. Hierdoor is niet te achterhalen of deze score is gebaseerd op de antwoorden op alle vragen of een deel van de vragen.

Bijlage 3 Afkortingen

ARR – Algemeen Recidive Risico

DRP – Dynamisch Risico Profiel

ISRD-II –International Self-Report-Delinquency Study II

KBPS – Kinderbescherming Bedrijfsprocessen Systeem

LIJ – Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen

LVB – licht verstandelijke beperking

MATE-Crimi – Meten van Addicties voor Triage en Evaluatie - Crimineel gedrag

MDFT – Multidimensionale familietherapie

RCQ-D – Readiness to Change Questionnaire- Dutch Translation

RvdK – Raad voor de Kinderbescherming

WODC – Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

